

Varnums-stenen i Vermland.

Gökstenen i Södermanland.

EDDASTUDIER.

BRAGES SAMTAL

OM

SKALDSKAPETS UPPKOMST

M. M. AF Dr FREDRIK SANDER. ------ STOCKHOLM. P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

STOCKHOLM, 1882. KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör The Library of the University of California, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i november 2014 av Bert H.

FÖRORD.

Efter att liafva under en följd af år sysselsatt mig ined studier af den nordiska mythdiktningen har jag för afsigt att i ämnet utgifva ett arbete, omfattande tvenne särskilda afdelningnr. 1 den förra, som redan är färdig i haud-skrift, har jag behandlat frågorna om gudamythernas härkomst, utbildning och natursymbolik, eller i allmänhet de spörsmål, som vanligen pläga hänföras under benämningen mytbologi. Den senare afdelningen åter, ännu under utarbetande, är afsedd att innefatta en framställning af eddasångerna såsom delar af ett organiskt helt, ett skaldeverk med uppgift att under gudamythernas förklädnad gifva efterveriden våra förfäders äldsta sagominnen och historiska vetande. Härtill skulle äfven komma en redogörelse för de gamla mythföreställningarnes öfvergång i hjeltesagorna och folkvisorna.

Af många skäl har jag dock ansett olämpligt att börja tryckningen af ifrågavarande arbete, förr än det samma i sin helhet är färdigt i handskrift, på det att utgifvandet sedermera må kunna ske utan afbrott.

Vidare och som jag till följd af en från föregående forskares gifna förklaringar mycket afvikande uppfattning af den gamla myth- och sagodiktningens innehåll funnit mig i många och mycket väsendtliga punkter icke kunna biträda hittills varande öfversättningar af den poetiska Eddan, har jag företagit mig att sång efter sång utarbeta

nya tolkningsförsök.

I sammanhang härmed vill jag också framlägga för allmänheten och till sakkunniges granskning en förklaring af de ur den nordiska mythläran hemtade bilderna å de tvenne bekanta Gullhornen, som hittades i jorden vid Galehus i närheten af Töndern i Sleswig, det ena år 1639, det andra år 1734, men hvilka oskattbara fornlemningar sedan år 1802 äro förlorade, så att man nu mera känner dem blott genom afbildningar. För detta mitt arbete har jag haft förmånen att från Eongl. biblioteket i Köpenhamn till begagnande å här varande bibliotek få låna ett sällsynt blad med den äldsta afteckningen af det ena Gullhornet, till jemförelse med andra, i tryck tillgängliga afbildningar. Med dessa hjelp-medel har jag låtit härstädes utföra flere nya detaljteckningar, hvilka redan befinna sig under xylografens händer.

Då emellertid alla dessa omfattande arbeten, som länge sysselsatt mig, taga i anspråk en tid, hvaröfver jag icke är herre, och dessutom af mig kräfva uppoffring af medel, dem jag endast långsamt och mödosamt kan förvärfva, har jag velat redan nu utgifva föreliggande häfte Eddastudier, innefattande i åt-likilliga fall en öfversigt af de forskningsresultat, till hvilka jag kommit. Utan att inhäktas af de iibulor, som heta tvekan ocli tvekans förbehåll, har jag öppet och otvetydigt uttalat hvad jag funnit sant vara och frambär dessa studier såsom bidrag till de många försöken att belysa vissa spörsmål och gåtor, hvilkas lösning kan sägas vara af en utomordentlig vigt för kännedomen af vår äldre och äldsta odlingshistoria.

Fältet är mycket vidsträckt. Under vandringen derå har jag lärt mig att framför andra vägbrytande vetenskapsmän beundra och vörda Jacob Gritnm; och mina studier af Eddorna och den isländska sagodiktningen hafva städse ledt mina spår i den riktning, som den store språkforskaren angifvit så väl i cthnologiskt som i historiskt afseende.

Stockholm den 6 Juni 1882.BRAGES SAMTAL OM SKALDSKAPETS UPPKOMST.

JÄTTEN THJASSE. IDUNS BOBTRÖFVANDE. QUASEB. DVEBGABNE FJALAB OCH GALAR. JÄTTEN GILLING OCH HANS HUSTBU. JÄTTEN SUTTUNG OGH HANS DOTTER GUNNLÖD.

Nu vill jag tala om skaldskap, ett kapitel som mycket behagar mig. Det förekommer i den yngre Eddan och finnes behandladt i den mythiserande berättelse, som kallas Bragarædur eller Brages samtal. Få ämnen inom Eddorna äro, efter min mening, så misstolkade i särskilda detaljer, så föga genomskådade i afseende på det helas syftning. Hjelplös är här den så kallade etymologiska förklaringsmetoden, som utan att söka genomforska sammanhanget för att utleta den dolda andemeningen tror sig kunna tyda innehållet efter namnsättningar, hvilkas underliggande begrepp äro okända. Det besannar sig då, att bokstafven invecklar och dödar, medan anden gör lefvande. Min tro är nemligen, att hvad som uppväxt ur omedelbar åskådning såsom mythisk skaldedikt bör med poetisk intuition lösas, icke med linguistik, som endast kan bekräfta namnsättningarnas riktighet, då innehållet är funnet. Och folkmyther äro i sjelfva verket ingenting annat än skaldedikter: det oåtkomliga, det underbara, som uppfattats med känslan eller föreställningen, har blifvit ett med den lånade bilden. Inbillnings-kraften har deraf skapat både gudar och sagopersonligheter med utpräglade gestalter af liffull individualitet och skönhet. ' Brages samtal, så vågar jag tro, skall i sin mån uppdaga, i hvilken omfattande grad de isländske skalderna känt hellenisk diktkonst och mythlära; än vidare huru medvetet nordiskt skaldskap framträder i sin motsats mot helleniskt, men tillika i hvilken erkänd skuld det förra står till det senare. Var Loke i berättelsen om gudarnes

Eddastudier. 1dyrgripar en natursymbolisk personlighet för elden, s dm är en så mäktig häfstång för den timliga utvecklingen, så är han deremot i Brages samtal den historiske hellenen från topp till tå. Sin dubbla natur förnekar han dock icke heller här.

Brages samtal är förlagdt till tiden efter åsafolkets invandring i norden, hvarföre också hafsjätten Ägers boning, som ursprungligen var belägen i Svarta hafvet, blifvit förflyttad till det nordiska hafvet, der hans högsäte lokaliserats på Læsö (Hlesey).

o

Om honom säges, att han företog en färd till Asgård; och som gudarne väl kände hans syftemål, vardt han väl

fögnad, dock att de dervid hrukade många synvändningar. Om qvällen, när dryckesgillet skulle ega rum, lät Oden bära in svärd i salen, så blanka att det lyste af dem, och hade man icke behof af annat ljus, medan man satt och drack. Som vi veta hade äfven Valhall samma be-

o

lysning; det är också de dödas sagor, som här förtäljas. Asarne, som infunno sig vid detta sitt gästabud och satte sig hvar i sitt högsäte för att här vara domare, voro desse tolf: Thor, Njärd, Fröj, Tyr, Heimdall, Brage, Vidar, Vale, Ull, Höner, Forsete och Loke. Man finner häraf, att Vidar och Vale nu mera inträdt i gudakretsen, sedan Balder och Höd voro horta. Oden var också närvarande, men nämnes icke bland de tolf domame, emedan Brages samtal företrädesvis handlar om honom såsom skaldemjödets

o

och skaldskapets uppfinnare. I stället är Asa-Loke inkallad såsom bisittare i rådet, för att på samma gång vittna i egen sak. Det hade sina skäl.

Bland de närvarande åsynjoma nämnas Frigg, Fröja, Gefiun, Idun, Gerd, Sigyn, Fulla och Nanna. Äger tyckte väl om hvad han såg; brädväggarne voro täckta med ståtliga sköldar; der vardt framsatt starkt mjöd och mycket drucket. Närmast intill Äger satt Brage, och språkade de samman, medan de druoko. Brage berättade för honom om många händelser, som timat hos åsame. Vi anföra här Eddans egna ord:

-»Han började med den fornsägen, att tre åsar, Oden, Loke och Höner, foro hemifrån och reste öfver fjäll och ödemarker, der det var ondt om lifsmedel. Men när de kommo fram i en dal, fingo de se en hjord af oxar, togo en af dem och lagade honom i ordning till kokning. När de tyckte, att han var nog kokt, togo de honom af elden; dock var han icke färdig. Närså en kort stund var fortiden och de för andra gangen togo honom af elden, var han icke heller färdig; de samspråkade då sig emellan, hvaraf detta kunde komma. Då hörde de en röst ofvan sig i en ek, och han, som satt der, sade sig vara vållande dertill, att oxen icke vardt kokt. När de sågo efter, varsnade de en örn, som satt der, och var han ingalunda liten. Örnen sade: viljen I gifva mig till fyllest af oxen, så skall han nog varda suden öfver elden. De jakade härtill, örnen sänkte sig då ned ur trädet och satte sig vid elden, men tog för sig först oxens begge lårstycken, derefter begge bogarne. Häröfver vardt Loke vred, tog upp en lång stång, lyfter den med all sin kraft och slår till Örnen dermed. Denne skrämdes af slaget och flyger upp.

en hade ^lå fastnat vid Örnens kropp och Lokes händer vid dess andra ända. örnen flög i dten höjd, att Lokes fötter släpade på marken öfver stock och sten, och han trodde, att hans armar skulle slitas från axlarna. Han ropar då och beder örnen helt ödmjukt om förskoning; men denne säger, att Loke aldrig skall komma lös med mindre han svär honom en ed att skaffa

o

Idun med sina äpplen ut från Asgård. Loke lofvar detta; kom han sålunda lös och begaf sig till sina följeslagare. Om denna deras färd ordades icke vidare den gången, förr än de kommo

o

hem. Men inom aftalad tid lockar Loke Idun ut ur Asgård till en skog, sägande, att han funnit några äpplen, som skulle vara kostbara i hennes tycke, hvarjemte han bad henne att medföra sina egna äpplen för att kunna jemföra dem med dessa. Då infann sig jätten Thjasse i örnhamn, tog Idun och flög bort med henne till sin boning i Thrymhem. Men åsame togo illa vid sig öfver Iduns försvinnande: deras hår grånade, och de åldrades. För den skull höllo de ting och sporde hvarandra, hvem senast visste något om Idun; och det sista någon

Thjasse i örnhamn.

sett var, att hon gått ut ur Asgård med Loke. Han vardt då gripen, förd till tinget och hotad med död eller pinande. När han så blef uppskrämd, sade han sig vilja söka efter Idun i Jättenhem, om Fröja lånade honom den falkhamn, hon egde. När han nu fått falkhamnen, flög han nordan i Jättenhem och kom en dag till jätten Thjasse.

Denne hade då rott ut på sjön; Idun var ensam hemma. Loke förvandlade henne till en nöt, som han tog i sina klor, hvarefter han flög hastigt bort. Men då Thjasse kom hem och saknade Idun, tog han sig örn-'hamn, flög efter Loke och tog under sin flygt ömedrag. När nu åsarne sågo falken komma flygande med nöten och tillika

o

hvar ömen flög, gingo de utanför Asgård och förde der samman bördor af hyfvelspåner. Och när falken flög in i borgen och sänkte sig ned vid borgmuren, tände åsarne eld i hyfvel-spånerna, hvarföre också, efter som öraen icke kunde hejda sin fart, medan han förlorade falken ur sigte, lågan slog honom

o

i vingarne och stäckte hans flygt. Asarne, som voro nära till

o

hands, dräpte då jätten Thjasse innanför Asgårds borgled; och är detta dråp vordet vida berömdt.»

Härefter förtäljes, huru Skade, jätten Thjasses dotter, iklädde

o

sig hjelm, brynja och vapenskrud samt begaf sig till Asgård för att kräfva hämnd för sin faders död. Vi veta, att denna förd slutade med förlikning och så, att Skade vardt Njärds hustru och upptagen i gudarnes egen krets. Så är ock sagdt, att Oden, till yttermera mansbot åt henne, tog Thjasses ögon, kastade dem upp på himmelen och gjorde af dem två stjemor.

Vi kunna här lämpligen göra ett afhrott i Brages samtal,-medan skaldeguden dricker sin granne till. Låtom oss något närmare betrakta det redan anförda. Den är i sanning betydelsefull

o

nog denna berättelse, huru Idun vardt bortröfvad från Asgård, huru hon fördes tillhaka af Loke, och huru den dråplige jätten Thjasse vardt dräpt innanför gudaborgens stängsel I Här talas nu om tre åsar, som ofta uppträda tillsammans, nemligen Oden, Höner och Loke, representanterna för luften, vattnet och elden. Elemen-terna måste förefinnas i allt och öfverallt. När desse tre åsar kommo in i Jättenhem, funno de, att der var mycket ondt om lifsmedel, och när de väl kommit öfver en oxe, som de företogo sig att koka, var maten alltför hårdsmält, ty köttet ville ickeblifva rätt genomkokt. Nu är emellertid kär icke fråga om lekamlig mat annat än som en liknelse; utan frågan gäller i grunden ideal åskådning, andlig näring ock själaspis, poesi i lifvet ock i dikten. Men kvem var då Tkjasse, som i skepnad af en örn satt i en ek ofvanför åsame ock vållade, att oxen icke vardt nog kokt ock njutbar? Han var såsom mythpersonlighet en son af jätten All-valde, urskogen; kan betecknar våren ock ungdomen inom naturen ock jätteverlden, medan kans andre broder Ivalde utmärker sommaren ock den tredje brödren Gång eller Gymer kösten. Vidare må erinras, att jättame, likasom äfven alfer ock dvergar, användas såsom omskrifningar för menniskan sjelf, som också kar sin jätteålder af rå kraft ock outbildade anlag. Det samma gäller om de särskilda folken. Jätten Thjasse är kär en representant för skalden i kans första utvecklingsskede, då kan känner sina vingar växa, kar ett okufligt mod ock tilltror sig att smälta allt kvad kan tager för sig. Nog skulle oxen blifva kokt, sade Thjasse, om han finge sin tillbörliga andel af steken. Ock kan tog för sig oxens båda lårstycken och bogar, likasom skalden i sin gröna ungdom ock dårskap finner intet ämne för stort för sin behandling. Men detta gick Loke, den stolte hellenen, allt för när. Han tog en lång stång ock slog till örnen. Ena ändan af stången fastnade då vid örnens kropp, den andra deremot vid Lokes känder. örnen flög upp, flög högt; Loke släpade på ett betänkligt sätt öfver stockar ock stenar. Detta var ju en besynnerlig stång! Ho kan utgrunda och lösa denna gåta? Jo, skalden Quaser vet kanske åtskilligt, kvarom iriska prester ock keltiska hemulsmän icke drömt. Alltså säger kan oss, att denna stång, som kan utdragas i oändlighet, är den helleniska hexametern, som låter den breda episka dikten släpas fram öfver mer eller mindre triviala föremål. Det fick Loke erfara, när den ungdomlige örnen Thjasse nu med ett visst nöje använde sin flygkraft ock steg till väders, så att himmelen vete, huru det gick för honom med stafrim ock meter.

Loke, som alls icke tyckte om denna halsbrytande luftfärd, började underhandla och bad om förskoning, van som kan var att fara varligt med gryende förmågor. Thjasse å sin sida ansåg sig då icke kunna begära någon bättre lösen än att komma i besittning af gudinnan Idun sjelf och hennes odödliggörande äpplen. Loke lofvade det ock bortförde äfven Idun med list. Eör gudarna kadedetta en mycket betänklig följd: grånande hår, tilltagande skrynklor, ålderdomsmärken. Icke underligt, att de med häpnad och bekymmer sporde hvarandra, hvart Idun tagit vägen. När man så kom röf-varen på spåren, tvangs han genom hot att söka återföra Idun till

o

Asgård. Loke lofvade äfven detta, om Fröja ville låna honom sin falkhamn *. ‘ Detta är ett nytt drag, ett mycket märkligt drag. Ty när vi här komma att tala om jagtfalken, så komma vi att tala om den skarpögda kritiken; och när vi komma in på detta kapitel, så medför den frågan ännu en annan: hvar är qvinnan? Hon har en sällsam förslagenhet, då det gäller fin planläggning, en ovanligt skarp blick att upptäcka vissa svagheter, och sjelfva hennes löje är ett farligt vapen. Han, som diktat Brages samtal, kände detta rätt väl. Men Fröja visste, att Thjasse icke var skapad för Idun. När nu Loke fått låna Fröjas falkhamn, begaf han sig

in i jätteverlden och till Thjasses gård. Thjasse var icke hemma. Thj asse var ute och rodde på sjön, naturligtvis diktens haf. Det har blifvit mig sagdt, att skalderna älska att i behaglig årstid vagga öfver vågen, försänkta i betraktelser och drömmar. Idun var icke med; hon var ensam hemma. För att kunna bortföra henne, omskapade henne Loke till en nöt, som han tog i sina klor. Denna frukt har ett hårdt skal, hårdt nog att knäcka, och kärnan är ganska liten. Men denna kärna är stor, på samma sätt som frökornet är det stora skeppet Skidbladner in nuce. Alla gudarne kunde rymmas om bord på detta underbara skepp; Idun var ock verkligen gömd i nöten. Isländske skalder hafva knäckt nötens skal och tillegnat sig dess kärna, när de till den aflägsna ön i hafvet öfverförde de gamla

Loke i Fröjas fa]khamn.

1 Att falken i Brages samtal om skaldskapet är framstäld såsom en symboliserande representant för kritiken har utan tvifvel sin grund i den riktiga iakttagelsen, att han har en i ovanlig grad utbildad flygkraft och dessutom är mycket djerf och tilltagsen. Han är tillika den läraktigaste bland alla roffoglar, hvarföre han också kan lätt dresseras till jagt.nordiska gudamythernas fäderneärfda rika sagostoff för att deraf skapa de odödliga eddasångerna.

Med nöten i sina klor flög Loke i falkhamnen tillbaka till Asgård och nedlade sitt rof inom gudaborgens stängsel, och sålunda kom Idun åter. Många lärda män hafva skrifvit öfver den texten: om konstens pånyttfödelse genom antiken.

Men hur gick det väl med Thjasse, den dråplige jätten? När han kom hem och saknade Idun, påtog han örnhamn och satte af i luften med präktigt utspända vingar, allt under jagt efter falken, som i sina klor bar nöten, hvari gudinnan var gömd. Då han slutligen förlorade falken ur sigte, när denne försvann inom Åsgårds mur, men sjelf icke kunde hejda sin fart, kom han öfver den eld, som gudarne upptändt af hopade hyfvelspåner: lågan grep i hans vingar och stäckte hans flygt. Gudarne, som voro nära till hands, grepo då Thjasse och dräpte jätten inom gudaborgens stängsel. Och detta skulle betyda? Att mången skald, som går till doms med sig sjelf inom gudomens tempel, skyndar att åt lågorna offra sitt hjertas förstlingar, sina ungdomsdagars omogna diktförsök, hvilka icke tåla någon jemförelse med Iduns odödliggörande äpplen. Huru många mythsånger hafva i forntiden förklingat eller blifvit offrade åt elden och glömskan, innan Eddans skaldeverk sett dagen?

En svensk skald *, hvilken troligen aldrig tänkt på betydelsen af Iduns bortröfvande eller Thjasses död, har dock i ett vackert poem uppfattat samma allmänt menskliga företeelse och uttalat samma allmängiltiga sanning. Detta hans poem, kalladt Bränne-offer, har följande lydelse:

Med blodröd tunga spiselflamman hväser Och äskar näring, lik en hungrig gam.

Jag offrar bundtar af mitt skrifna kram:

Hvart blad på härden kröker sig och fräser.

På svartnad botten jag i eldskrift läser Fragmenter af en ofulländad dram;

Vid Hekate, den biten var ej tam!

Jo jo, det händer, ungdomsblodet gäser.

Farväl, farväl, ‘I delar af mig sjelf,

Jag har förskonat er från tryckarsvärta,

Från långsam död i smutsgul Lethes elf!

' Carl Snoilsky: Sonetter, Sthm 1871.1 voren barn af våren och mitt hjerta! Att lefva varm och falla ned i glöd, Det är en renlig och en vacker död.

Emellertid kunna vi instämma med hafsj ätten Äger, att jätten Thjasse var en dråplig idrottsman. Ungdomen är hänförelsens tid, rik på stora tankar och en handlingskraft, som icke låter sig hämmas af små hinder. Också säges det, att Oden, för att hedra Thjasses minne, tog hans ögon, kastade dem upp på himlen och bildade af dem två stjemor. Enligt den äldre Eddan deremot var det Thor, som dräpte Thjasse och kastade hans ögon upp i rymden. Att härmed syftas på några vissa stjernor är antagligt; men hvilka? Jag skulle vilja gissa på den stjernbild, som kallas Sköldpaddan eller , hvars

klaraste stjema är , »den fallande gamen», urtidens polstjema x.

Yi skola nu återgå till Brages af brutna samtal. Äger frågade:

»Hvadan har den idrott uppkommit, som I kallen skaldskap? Brage svarade: Upphofvet dertill var följande. Gudarne hade tvist med det folk, som heter vaner; men de aftalade mellan sig en fredsstämma och slöto förbund på det sätt, att de beggedera gingo till ett kar och spottade deri. Och när de skulle skiljas, togo gudame detta freds-märke, som de ej ville låta förgås, och

Sköldpaddan, Lyran och skapade deraf en man, som hette Qua-

Vega. #

ser. Han var så vis, att ingen kunde spörja honom om någonting, som han icke visste att utreda. Han for vida omkring till alla land för att undervisa menni-skorna. Men när han kom till ett par dvergar, Fjalar och Galar, som bjudit honom hem till sig, kallade de honom med

1 Jfr Prof. H. Gyldéns nppsats: »Vega, Sköldpaddan och Lyran> i Nordostpassagen, illustreradt blad vid Pnblicistklnhbens fest for Nordenskiöld d. 30 Apr. 1880.sig till enskildt samtal, dräpte honom och läto hans blod rinna i två kar och en kittel, nemligen den som heter Odrörer, medan karen nämnas Son och Bodn. De blandade honung med bloden, och vardt deraf sådant mjöd, att en hvar, som dricker deraf, varder skald eller en genom visdom berömd man. Dver-game sade till åsame, att Quaser drunknat i bara vetande (förståndighet), förty att han var så erfaren, att ingen kunde nog utfråga honom i kunskapsväg.

»Desse dvergar bjödo till jemte hans hustru; och de bådo Grilling att ro ut på sjön med sig. När de så kommit ut från land, rodde dvergarne på blindskär och hvälfde om farkosten. Gilling var oduglig till att simma, hvarföre han ock drunknade. Dvergarne deremot vände farkosten rätt igen och rodde i land.

När de omtalade denna händelse för Gillings hustru, tog hon illa vid sig och grät högt.

Fjalar sporde henne då, om det icke kunde lätta hennes sinne att se ut åt sjön, der hennes make omkommit; och det ville hon. Derpå sade han till sin broder Galar, att han skulle stiga upp öfver husets dörr och, när hon ginge ut, låta en qvarnsten falla öfver hennes hufvud, ty han sade sig vara led vid hennes skrik. Och denne gjorde så. När emellertid jätten Suttung, Gillings son, fick veta detta, for han dit, grep dvergarne och satte dem på ett skär i hafssvallet. De bådo honom om säkerhet till sina lif och bjödo honom till förlikning och fadersbot det kostliga mjödet; vardt ock detta så uppgjordt mellan dem. Suttung förde mjödet hem till sig och förvarade det på det

ställe, som heter Nitbergen, och satte der sin dotter Gunnlöd att hafva

sig den jätte, som heter Gilling,

Dvergarne Fjalar och Galar.vård derom. Här af kalla vi skaldskapet Quasers blod, d vergames dryck, Odrörers, Bodns eller Sons fyllnad (fullhet) eller allsköns vätska (lag, saft, brygd), eller dvergarnes skepp (emedan detta mjöd skaffade dem lifslösen från skäret) eller Sut-tungs mjöd, äfven Nitbergens vätska.»

Då mälte Äger: dunkelt tyckes mig detta taladt, att uppkalla skaldskap med dessa benämningar. Läsaren skall troligen tycka lika med hafsjätten. Dock bör jag erinra, att han icke var alltför klyftig, så snart ämnet gick utöfver hans egen erfarenhet. Berättelsen om Thjasse hade han deremot lätt fattat, i synnerhet slutet deraf, då han fick höra, att jätten Allvalde var så rik, att vid arfskiftet efter hans död sönerna mätte guldet på det sätt att hvar och en af dem fick så mycket, som han för hvarje gång kunde hålla i sin mun; hvaraf ock guldet kallades jättarnes munräkning. Detta uttryckssätt tyckte Äger vara väl användt i skaldskap; och man kan förstå, att han, den guldtörstige fångstmannen, kände sig vattnas i munnen vid tanken härpå. Deremot förekom honom nu bildspråket i fråga om skaldskapets upprinnelse främmande och dunkelt, emedan liknelserna gingo öfver i en mera ideal åskådning. Också hafva mythtolkarne här burit fram de mest brokiga väfna-der af missförstånd eller lösa hugskott, i synnerhet hvad beträffar Fjalar och Galar, Odrörer, Son och Bodn, Gilling och hans hustru, Suttung, Gunnlöd och Nitbergen, samt Bölverk och Rate. Men om någon text i den yngre Eddan inom en trång ram innefattar en mångfald af beundransvärda bilder, en rikedom af sinnrikt fram-stälda föreställningar, för att icke säga ett verldshistoriskt sammanhang, så är det den nu föreliggande. Jag dristar påstå, att andemeningen är öfverskådlig och genomskinlig i alla detaljerna.

Hvad först angår den ursprunglige, den typiske skalden Qua-ser, så har man antagligen med något skäl igenfunnit ordroten till detta namn i det slaviska quas gästabud (convivium). Men samma rot är ock synbarligen beslägtad med följande isländska ordformer: kveba quäda, hvilket säges, då djur eller menniskor utstöta ett ljud af klagan eller ångest, likaså om det ljud, som framgår af musikinstrument; och kvebja tilltala någon med en helsning, äfven framställa ett kraf, kvaba. Begrunda vi nu Quasers tillkomst, så in-hemta vi, att åsarne, då de hade tvist med vanerna, aftalade en fredsstämma (ett gille) med dem och ingingo förlikning på det sätt,att de spottade i ett kar (pressade en mogen frukt) och af denna spott skapade den vise Quaser till ett fredsmärke och evigt minne Nu må ingen taga anstöt af det skenbart simpla uttrycket, att de spottade. Ordet spott har här en dubbel bemärkelse, ty först och främst betecknar spotten eller den vätska, som gudame afsöndrade, något af deras egen blod; och lifvets eld, andens lif, är också i bloden. Samma föreställning om gudaspottens underbara kraft är jemväl på flerfaldigt sätt uttryckt inom den helleniska mytholo-gien, för att icke äfven erinra om den evangeliska berättelsen (Marc. 8: 23), huruledes Kristus botade en blind, i det att han spottade på hans ögon och lade sina händer på honom. Men för det andra och i vanlig bemärkelse betecknar det, att spotta åt någon, att dermed uttrycka förakt. Här bortlade åsar och vaner sitt förra hån och förakt, när de ingingo förlikningen. Sjelfva fredsmärket är Quasers skapelse, och lärer väl detta ovedersägligen tyda derpå, att sången till minne af stridsbragder är den ursprungligaste och första skaldesången. Den utgjutna bloden, som ropar efter hämnd eller försoning, är jemväl menniskans egen blod; med den får hon nog dyrt köpa den visdom, som Quaser bär ut öfver all land till upplysning och undervisning. Det antagandet synes mig också riktigt, att den vise Quaser i sjelfva verket är identisk med Od, mannen, mandomen sjelf, Fröjas make, som hon saknar, begråter och söker.

I öfrigt torde vi nu kunna fatta betydelsen af de ord i den Höges sång, hvilka handla om bragdsångens berusande inverkan i synnerhet å unga, vid dryckeslag uppeldade sinnen. Det heter nemligen:

Bättre börda bär ingen å väg med sig än mycket mannavett; vid vådligare staf stöder sig ingen å mark än vid för ymnigt drickande.

Ej är så godt, som godt det säges, öl för ung eller gammal;dess mindre vet, ju mer han dr

mannen att styra sitt sinne.

Bragdsångens häger kallas han, som i dryckeslag larmar: från männen stjäl han sansen. Med den fogelns fjädrar

jag också fjättrats i Gunnlöds gård

Quaser i hägerhamn.

Att bragdsångens häger, som här omtalas, syftar på Quaser, det lider väl knappt något tvifvel. 1

1 Vid dessa strofer må anmärkas, att orden vådligare (verra vegra, af vög lyftstång) stöder sig ingen å mark ån vid för ymnigt > böra jemföras

med str. 26 i Ejölsvinnsmål angående Låvatenen, drycken, hvilken är en häfstång till utveckling, men också kan vara motsatsen.

Bragdsångens håger så öfversätter jag éminnis hegri och förstår ominni såsom (itninni åminnelse, äreminne, på samma sätt som i Qnädet om Völnnd str. 17 ordet amon lika med åmun eller å mun, af munr vilja, åtrå, eller själen såsom begärelsens säte. Alltså:

Amon ern angn

ormi peim enom fråna, —

talande åro Ögonen

hos orm, den enom glänser/

Man måste fråga sig, om icke benämningen häger (hegri) är beslägtad med hägring (hägra) och härledd af isl. snbst. hagr ställning eller tillstånd, hvari en menniska befinner sig, äfven medel till utkomst; men ordet hagr åter af verb. haga ordna tingen på ett eller annat sätt, vara tjenligt, vara till pass. Är nu hägring en återspegling af föremål, som vi icke se, så ger oss bragdsångens häger en afspegling af hjeltedater, vare sig förgångna tiders timade händelser eller diktade synbilder, som vänta på verklighet.Då det vidare säges af de två dvergame, att den vise Quaser, som ingen kunde nog utfråga utan att få svar på tal, drunknade i bara vetande (fbrståndigket), så är dermed på ett sinnrikt sätt uttryckt, att bragdsången såsom sådan gränsar nära intill krönikans allvetande detaljer ocb torrhet. Ännu saknas i sången den innerlighet, den ljufhet, som låter sig förnimmas i naturens rike, der de skapade varelserna utsjunga sin oskuldsfulla glädje och förkunna sin skapares lof i den uppblommande våren.

Yi flyttas härmed öfver till naturbetraktelsen, den omedelbara åskådning, hvarigenom skalden aflockar naturen sjelf dess hemlighetsfulla behag.

Så är sagdt, att dvergame Fjalar och Galar, hvilka enligt eddadikternas sammanhang beteckna trasten, nordens näktergal, och göken, bjödo till sig den vise Quaser, kallade honom till en-skildt samtal och dräpte honom *. Det menar jag också vara sant tänkt, att skalden, då han ensam går ut i våren för att lyssna till fogelsången, varder dräpt af de små dvergame, i det att han varder förstummad af dem, ty på sitt sätt sjunga de bättre än han, som quäder om kamp och blod. Men genom denna jemförelse flyttas sången ännu ett steg längre fram, å nyo in i den menskliga utvecklingsprocessen. Fjalar och Galar läto nemligen Quasers blod rinna i de två karen Bodn och Son samt kitteln O drör er, och blandade denna blod med honung, naturens sötma. Deraf uppkom det kostbara skaldemjödet.

Bodn, af böö strid, utmärker den ungdomliga hänförelsen, be-rusningen, men äfven förbrytelsen, i allmänhet den dådlust, som stormar ut i lifvet, ofta utan hejd och sans 1 2. Så säger Oden sjelf om sina ungdomsdagar:

Märkligt är, att hägern i forngrekiskan kallas Erodiós (égotðtóq, ero—diós) efter orden: jag, Zevs fog el, skall tala. Som vi veta, är ero futurum till eipein, hvaraf epos, Homeros omtalar (II. X, 274) hägern, utsänd af Pallas Athene, såsom lycko-bådande för hellenerna. Desse sågo honom ej i det nattliga mörkret, men hörde honom (xldytavTos), vare sig ljndet af hans skrik eller af hans vingslag.

1 Jag hyser intet tvifvel derom, att icke Fjalar betecknar trasten, 'särskildt taltrasten (Turdus musieus), men i öfrigt kan utmärka äfven hvarje annan sångfogel i våren. Härledningen af namnet Fjalar kan jag icke utgrunda, men anser icke osannolikt, att det är beslägtadt med någon benämning på ett musikinstrument. Att Galar härledes af gala synes deremot uppenbart.

2 Benämningen Bodn må äfven jemföras med isl. ordet bobi det grund eller det skär, hvaremot vågen bryter sig till bränning.

Drucken varåt jag, öfvermåttan drucken hos den fridgode Fjalar; dock är gille häst när en hvar går hem i sansadt skick derifrån.

Son åter (jfr orden sónardreyri, sonargoltr m. fl.) utmärker försoningen eller godtgörelsen för det förbrutna, det nödvändiga straff, som måste afbetalas genom lidanden, afplanas genom ånger. »Långa år få gälda hvad stunden brutit». Bittra erfarenheter göra ynglingen till skald och man.

Sjelfva skaldskapet såsom inspiration uttryckes genom kitteln O drör er, af oðr ande och hrœra sätta i rörelse1, här alltså sjelfva

kärlet, bålen, i stället för drycken, skalde-mjödet, som sätter anden, oðr, i rörelse. Ordet od • ingår, som vi veta, äfven i Odens namn. Det är också han, som uppfinner det äkta skaldemjödet och meddelar skaldskap.

Innehåll har skaldemjödet nu fått genom Quasers blod, dvergarnes honung och mensklig erfarenhet under lifvets vexlande förhållanden; men skaldskapet Jätten Gilling. har äfven en annan och yttre sida. Det

har behof af ans och rykt; och i detta fall återstår mycket att lära, främst af dem, som hunnit längre i utveckling. Vi flyttas för detta ändamål öfver till den helleniska bildningsverlden. Alltså heter det, att Fjalar och Galar bjödo till sig jätten Gilling och hans hustru. Bildspråket hemtar härvid ännu sina liknelser från fogelverlden. Jätten Gilling är liktydig med Gylling eller Gull-kam, tuppen; och med hans så kallade hustru, som skriker så illa vid mannens död, förstår jag ugglan. De båda dvergarne rodde ut med Gilling på lifvets och historiens haf, men rodde på blindskär och omhvälfde båten, hvarvid Gilling, som var oduglig till att simma, drunknade. När dvergarne, som kommit lyckligt i land, omtalade Gillings död för hans hustru, tog hon illa vid sig och

1 Denna härledning antager jag obetingadt. Óbreirir skrifves på olika ställen äfven Óðrertr eller Oðrœrir.grät högt. De frågade henne då, om det icke kunde lätta hennes sorg att blicka ut åt hafvet, der hennes make omkommit. Den stackars ugglan jakade dertill. Hon kunde också liksom Saga, Söquabäcks mö, med en viss stolthet se tillbaka på en forntids historia! Men när dvergen Fjalar icke längre kunde lida hennes jämmerskrik, bad han sin broder Galar låta en qvarnsten falla öfver hennes hufvud. Så fann äfven hon döden. Det har sin djupa betydelse, att detta dråp verkstäldes af Galar, göken, som lägger sitt ägg i annans bo.

Dunkel är denna symbolik, afsigtligt dunkel, men icke så beslöjad, att icke en solstråle faller på de lånade symbolerna.

Tuppen, som kallas Gilling, var helgad åt den helleniske Apollon och syftar här på den helleniske sångarguden sjelf, hvilken omkom i tiden, då den helleniska friheten gick förlorad.

De båda dvergarne i naturen och i norden öfverlefde hans död.

Ugglan, Athenes fogel, syftar här på Athene sjelf, de bildande konsternas och särskildt den plastiska konstens höga skyddarinna. Hon vardt nu dödad med en qvarnsten. Någon

Jätten Gillings hustru, bildhuggarekonst hade de gamle nordboarne icke. I stället för att forma klippans block till gudastoder fingo de inskränka sig till att grofhugga qvarnstenen, nödvändig för deras torftiga uppehälle i en karg natur.

Det ligger för öfrigt en djupt gripande sanning i berättelsen, att Fjalar, naturskalden, icke kunde lida den ständiga veklagan, som jätten Gillings hustru lät höra. Sedan antikens bildningsverld blommat ut, måste hon gå under; det gagnar ej att klaga deröfver. Men naturen pånyttföder sig, och den menskliga odlingen vill ut-präglas i nya former. Fjalars tanke är ock uttalad af vår störste skald sålunda:Evigt kan ej bli det gainla,

Ej kan vanans nötta lexa Evigt repas opp igen.

Hvad förmultnadt är skall ramla Och det friska, nya växa Opp utur förstörelsen.

När jätten Gillings son Suttung fick veta sin faders död, grep han de två dvergarne Fjalar och Galar och satte dem på ett skär i hafvets svall. De bjödo honom då i lifslösen det härliga skalde-Ynjödet, och 'han antog tillbudet. Med jätten Suttung, som kallas Gillings son, förstår jag Dionysos, vinguden, hvilken efter den helleniske sångargudens död för alla tider tagit i besittning skalde-mjödet och att ingifva sång. Namnet Suttungr 1 synes mig härledas af Surtr, som betecknar eldutkastaren från Muspellshem, och ungr den unge; ty äfven vinguden är en eldutkastare. Kanske hade ock den kifuppväckande dryckesguden någon andel deri, att nordmän utvandrade till Island, detta ödsliga skär i hafvets svall, der de två sångdvergame fingo lösa sina lif. När Suttung fått skaldemjödet, förde han det hem till sig och gömde det på det ställe, som kallas Nitbergen2. Det förekommer mig nästan förvånande, att mythtolkame häruti velat se den af sten bygda källaren. Långt derifrån! Ty ordet Nitbergen, af hnita fästa med naglar eller stift och bjarg pl. björg berg, är en poetisk omskrif-ning för vinberget, vinplanteringen, hvarest ranka är filstad vid ranka. Jätten Suttungs dotter Gunnlöd, den till strid inbjudande, hvilken derstädes har skaldemjödet under sin vård, är vindrufvan!

Nu torde vi, och Äger med oss, kunna lättare fatta, hvarföre skaldskapet kallas Quasers blod, dvergarnes dryck, Odrörers, Bodns och Sons vätska, äfven Suttungs mjöd eller Nitbergens vätska. Det är också en vacker bild, att skaldskapet kallas dvergarnes skepp, emedan skaldemjödet skaffade dem lifslösen från det af hafvets bränningar hotade skäret. Detta skepp skall bära isländske skalders lof till den senaste efterverld.

1 En annan läsart Suptungr, sup-tungr tnng af dryck, är snarast en ordlek.

2 Man kan icke nog beundra, att Suttung, Dionysos, kanske rättast Dionysos* Sabazios eller Dionysos-Zagrevs, kommer i besittning af det äkta skaldemjödet. Dionysos var en vän af Muserna, gaf ock upphof till dithyrambsången och dramat. Eddans skaldeverk är ett tragiskt drama mera än ett epos.Än vidare sporde Äger:

»Men huru kommo åsarne i besittning af Suttungs mjöd? Brage svarade: derom är följande sägen. Oden for hemifrån och kom till ett ställe, der nio trälar slogo hö (afmejade gräs). Han frågade dem, om de ville, att han skulle bryna deras liar? De jakade dertill. Då tog han ur sitt bälte en hen (bryne) och skärpte liarne. Som liarne nu tycktes dem bita mycket bättre, begärde de att få köpa brynstenen. Han bestämde värdet så, att den, som ville köpa brynstenen, skulle* gifva derför hvad han sjelf funne skäligt. När nu alla ville köpa och bådo honom en hvar att sälja åt sig, kastade han brynstenen i luften; men när alla ville taga den i sina händer, stälde de så till härvid, att den ene med lien skar halsen af den andre. Oden gick nu, för att få nattherberge, till den jätte, som hette Böge och var Suttungs broder. Böge klagade öfver sin brydsamma ställning och sade, att hans nio trälar dräpt hvarandra, utan att han nu visste, hvar han skulle få några arbetare. Men Oden, som inför honom kallade sig Bolverk, tillbjöd sig att förrätta de nio männens arbete, om han till lön finge, sade han, en dryck af Suttungs mjöd. Böge sade sig ingen utväg veta, hvad angick mjödet, utan menade, att Suttung ville ensam råda deröfver; men väl ville han fara med Bölverk och fresta, om de kunde få något deraf. Under sommaren utförde Bölverk niö mans arbete åt Böge; när vintern kom, begärde han af honom sin lön. De foro då begge å stad. Böge berättade för sin broder Suttung aftalet med Bölverk, men Suttung nekade kort och tvärt att gifva en enda droppe af mjödet. Bölverk sade då till Böge, att de skulle försöka någon list, ifall de så kunde komma åt mjödet; och Böge var gerna villig dertill. Tog så Bölverk fram den borr, som heter Rate, och bad Böge genomborra berget, om blott borren bet. Han gjorde så. Snart sade Böge, att berget var genomborradt; men när Bölverk blåste i borrhålet och borrmjölet flög ut emot honom, då fann han, att Böge ville bedraga honom, hvarföre han bad honom på nytt att borra igenom berget. Böge borrade åter; och när Bölverk blåste andra gången, flög borrmjölet inåt. Bölverk förvandlade sig nu i en Eddasiudier. 2orms skepnad och kröp in i borrhålet; Böge stack efter honom med borren, dock utan att träffa honom.

»Härefter begaf sig Bölverk till det ställe, der Gunnlöd var, och låg hos henne tre nätter. Hon gaf honom då lof att dricka af mjödet tre gånger. I första drycken drack han ut Odrörer, i den andra Bodn och i den tredje Son, så att han då hade allt mjödet. Derpå förvandlade sig Oden i örns skepnad och flög bort med hastigaste fart. När Suttung såg örnens flygt, tog äfven han sig örnhamn och flög efter honom. Men när åsarne sågo, hvar Oden flög, satte de ut sina kar på

gården. Oden, så snart han kommit inom Asgård, gaf upp mjödet i karen. Så häftigt ansatt var han dock, när Suttung höll på att hinna honom, att han lemnade bakefter sig något af mjödet, och ingen brydde sig derom. Detta tillföll hvem helst som ville hafva det, och kalla vi denna del de odugliga skaldernas lott. Men Suttungs mjöd gaf Oden åt åsarne och åt de män, som äro mäktige af sångens idrott. Ty kalla vi ock skaldskap Odens fångst eller fynd, äfven hans dryck, hans gåfva, så ock åsarnes dryck.»

Hvad här blifvit anfördt står i full samklang med det föregående i Brages samtal. Betydelsen af de förekommande nya bilderna är lika enkel och sann som den är omisskännelig. Framställningen är naiv och allt igenom hållen i sagostil, mot slutet starkt färglagd af en folkhumor, som icke tarfvar någon förklaring. Det hela har en sådan prägel af vidsträckt och allmängiltig erfarenhet, att man kunde tro allt sammans vara nedskrifvet i går.

Den frågan vill här besvaras: huru kommo åsarne i besittning af Suttungs mjöd? Så säges, att Oden for hemifrån och kom till en äng, der nio trälar afmejade gräs. Detta är nu icke något ovanligt, tvärtom; hö är hö, prosa är prosa. Gräset är vackrare i sin växt på ängen, sammanvirkadt med blommor. Men hvarfore * voro desse nyttans trälar till antalet nio? Dermed häntydes på de nio muserna, i hvilkas tjenst så mången träl arbetar i sitt anletes svett. Här gick arbetet trögt och skörden tyckes varit klen. Kom så Oden, tog ur sitt bälte en brynsten och skärpte liarne, hvarefter de tycktes trälarne bita bättre än förut. Detta vill här säga, att Oden tog upp en sång, en sådan, som uppfriskar sinnet och gör allt arbete lättare. Icke underligt, att de nio trä-larne ville köpa detta den gudaingifna inspirationens bryne, så mycket hellre som de sjelfve kunde bestämma priset efter som hvar och en sjelf uppskattade värdet. Oden kastade då brynstenen upp i luften, och det gälde nu för en hvar af de nio först och främst att få den i sina egna händer och vidare eller på samma gång att hindra de andra derifrån. Men under det inbördes slagsmålet härom handskades de med sina skördeverktyg på sådant sätt, att den ene med sin kritiska lie afskar den andres okritiska hals. För att förklara en slik företeelse torde det icke vara nödigt att gå tillbaka och »göra början med antiken», utan lärer det vara tillräckligt upplysande att rådfråga mannaminne! Alltså om-kommo alla de nio trälarne, och denna händelse var betänklig i synnerhet för deras husbonde jätten Böge, Suttungs broder, en personifikation för sädesodlingen och dermed äfven medelbart för den högre kulturen, en manlig Demeter, om man så vill. Oden, som under det antagna namnet Bölverk kom till Böge för att begära nattherberge, erbjöd sig, som vi sett, att hos honom utföra nio mans arbete, om han till lön derför finge en enda droppe af Suttungs mjöd. Böge misströstade väl derom, men antog tillbudet och ville försöka sin öfvertalningsförmåga hos brodern. Bölverk gjorde' ganska riktigt nio mans arbete hos Böge, plöjde först och sådde sedan, såg säden växa upp, gulna och mogna till skörd. Men när vintern kom, begärde han att få sin aftalade arbetslön. Fåfängt! Suttung ville icke lemna en enda droppe af sitt dyrbara mjöd.

Men hvad man icke lyckades få genom öfvertalning torde kanske kunna vinnas på annat sätt, genom någon list. För detta ändamål tog Bölverk fram den borr, som kallas Rate, och bad Böge borra igenom berget. Hvilket berg? Det betecknar helt enkelt den öfre qvarnstenen, som vrides omkring på sin axel. Men Rate, isl. hrati skrammel, motsvarar hvad vi kalla quarnskruf eller den öfver qvarnstenen anbragta trälår, hvarur säden ringlar sig ner. Också säges det, att Oden, när berget var genomborradt, förvandlade sig i orms skepnad och kröp ned i borrhåletl. Böge stack då efter honom med borren, fast utan att träffa honom.

1 Som vi sett lyckades icke det första försöket att genomborra berget för att åtkomma Suttungs mjöd. När Oden första gången blåste i borrhålet, flög honom borrmjölet i ansigtet. Jemför härmed den gamla folkleken, som kallas Borra guldäpple eller Borra hjul! De i leken deltagande knyta handen med tummen uppåt vänd, ochSjelfva Odens binamn Bölverk, som man ansett betyda illgernings-man, betecknar egentligen den bullrande och dånande inrättning, som vi kalla qvarn. Det har en viss motsvarighet mot benämningen Bölthorn eller Bölthurs, med ett annat namn Thrudgälmer, den af urtidsjättame, som inom den fysiska naturen bereder all växtlifvets alstring till föda åt de lefvande varelserna. Bölverk kan ock återgifvas med qvarnmannen, i samma bemärkelse som Nikar och Nikuz, den sönderkrossande, hvaraf den senare folktrons Necken eller Strömkarlen, som gerna uppehåller sig i qvamdammen och i nattens tystnad spelar på sin harpa. Äfven detta är ett minne af Oden såsom skaldemjödets

och skaldskapets uppfinnare.

Sedan Bölverk i skepnad af en orm krupit igenom borrhålet i berget (gått igenom qvamen), begaf han sig, heter det vidare, till det ställe, der Gunnlöd var, och låg hos henne tre nätter. Jag torde härvid knappt behöfva erinra, att det äkta mjödet var en brygd af förmålen säd, honung och vin. Det behöfde sin liggetid,

i

sin jäsning. Gunnlöd gaf Bölverk lof att dricka tre gånger af Suttungs mjöd. I första drycken drack han ut hela Odrörer, i den andra Bodn, och i den tredje Son. Sålunda innehade han då allt

o

mjödet, hvarefter han i örnhamn flög dermed till Asgård. Bildspråket stegras slutligen till en starkt färglagd, men icke älldeles ovanlig liknelse, då aflemnandet af skaldemjödet på sitt sätt jem-föres dermed, att en starkt berusad »gifver upp» sitt öfverflöd. Skaldskapet har väl också sin ekstatiska vånda.

I ett afseende har Brage iakttagit tystnad; men i detta fall lärer väl Äger såsom hvarje annan gissa till sammanhanget, nem-ligen att Brage sjelf var frukten af Odens äktenskapliga förbindelse med jätten Suttungs älskvärda dotter Gunnlöd.

den ene efter den andre knyter sin hand om den föregåendes tumme. Forstyraren skjuter sedan in ett finger i den öfversta handen, sägande: »Borra, borra guldäpple!» Handen viker undan och orden upprepas vid nästa hand, hvilken också drages tillbaka o. s. v. ända till den sista, hvarvid svaras: »Borra i botten!» Förstyraren: »Jag kommer ej längre!» Den siste: »Hvarföre?» — »För botten!» — »Hvart kom botten?» — »Kom i qvarnen!» — »Hvem tog qvamen?» — »Malde mjöl!» — »Hvem tog mjölet?» — »Bakte kaka!» — »Hvem tog kakan?» — »Hysste i ugnen!» — »Hvem tog ugnen?» — »Elden brann!» — »Hvem tog elden?» — »Vattnet släckte!» — »Hvem tog vattnet?» — »Oxen drack!» — »Hvem tog oxen?» — »Skumpa åt skogen!» — »Hvem tog skogen?» — »Yxan bet!» — »Hvem tog yxan?» — »Smeden smidde!» — »Hvem tog smeden?» — »Gick på gärdet, sådde hvete!» — »Hvem tog hvetet?» — »Kråkor och kajor åto upp det. Kol och aska i munnen på den, som först talar, utom jag!* Arwidsson, Svenska forasånger, III: 384, 385.Att det nordiska skaldskapet för sin utbildning står i en erkänd skuld till hellenismen, det synes mig på ett otvetydigt sätt framgå af den mythiska berättelse, Brages samtal, som jag här sökt förklara. Jag kan icke heller undertrycka den frågan, om icke några af de utaf isländske skalder använda versslagen hafva sin upprinnelse i en upplöst, en 'sönderbruten hexameter, denna långa »stång», hvarmed Loke sökte tukta örnen Thjasse. Om denna stång erinras i öfrigt uti folkvisan »Riddaren Tynne», hvilken syftar på den bortröfvade Iduns (fröken Hermelins) återförande. I en variant af visan säges:

Han sloogh ihiähl leijon, han sloogh ihiähl biörn,

Han bröth nedh den stora slutsstång.

I en annan variant heter det:

Han slog ihjäl både Ulfwar och Björn,

Bröt sönder stora Jernstång.

För min del är jag öfvertygad derom, att en liflig förbindelse egde rum mellan norden och södern redan under Ulfilas1 tid och än mera under Alarik och hans efterföljare. På runstenen å Kjulaås i Södermanland, hvilken Alarik lät uppresa åt minnet af sin fader Sbiut, läsas några versrader, hvilka synas vara efterbildningar af hexametern. De lyda:

Sar yisitarla um varit hafpi: burg umbrutna :|: ank umbarpa, firp han karsar kiini alar.

Eller i öfversättning:

Han som i vesterväg vida varit: borgar att bryta,

Svärd att bloda, förde han karska fr änderna alla.

Dessa versrader böra dessutom i afseende på sjelfva ordalydelsen sammanställas med strof 18 i den af Sigurdssångerna, som kallas Oddruns klagan. Forskaren skall äfven här finna ett sammanhang, som hvilar på något annat än blott tillfälliga likheter. Huru man än ser saken, torde det visa sig, att runristningarna på Kjulaås-stenen, på Ramsundsberget och på Gökstenen äro rent historiska minnesmärken, som funnos till, innan ännu någon enda sång var diktad om Sigurd Fafnersbane.

Slutligen vill jag till en jemförelse här anföra de strofer i Håvamål, som handla om skaldemjödets och skaldskapets tillkomst. De bekräfta, skulle jag tro, i allo min uppfattning af innehållet och andemeningen i Brages samtal. Oden sjelf talar:Den gamle jätten jag ödde, nu är jag kommen åter, fick föga med tystnad der; med många ord för min framgång jag mälte i Suttungs salar.

Gunnlöd mig gaf å gyllene stol dryck af det dyra mjödet; usel idgäld jag lät henne efteråt få för hennes hulda hug, för hennes svåra sorg.

Med Rates mun mig rum jag redde och lät så stenen mig gnaga; öfver och under mig gingo jättars vägar: så när jag satte hufvudet till!

Af väl fången dryck har väl jag njutit, få ting fattas en vis.

Ty är Odrörer nu kommen hit upp till jordens gamla helgedom.

I tvifvel jag är,

. att ännu jag kommit ut ur jättars gårdar,

om jag ej Gunnlöd njutit, den goda qvinnan, som jag slöt i min famn.

Dagen derefter drogo rimthursar att om den höges färd få höra i den höges hall;efter Bolverk de sporde, om han vore bland gudarne kommen, eller om Suttung honom slagit.

Oden, det mins jag, har aflagt ed & ring: hvad skall hans tro och lo fven trygga?

Från Suttung han låtit med svek taga mjödet och Gunnlöd brista i gråt.

I dessa strofer är nästan hvarje ord betydelsefullt. Med många ord, säger Oden, mälte jag för min framgång i Suttungs salar, likasom den unge skalden är mycket ordrik, medan han ännu befinner sig i härmningens dagar. Det är också ett lika vackert som sant erkännande, när Oden, sedan Gunnlöd å gyllene stol gifvit honom en dryck af det dyra mjödet, uppriktigt tillstår, att han närmast efteråt gaf blott en usel idgäld, svaga skaldeförsök, for hennes hulda hug, för hennes svåra sorg. De ord i texten, hvilka här återgifvas med »hennes svåra sorg», kunna icke nöjaktigt öfversättas: dermed betecknas både hennes ömma och kärleksfulla omvårdnad samt de bekymmer henne vållats. Men — heter det vidare — af väl fången dryck (litar den purpurröda drufvans) har väl jag njutit. Ty är skaldskapet nu kommet till norden! Man kan icke nog högt uppskatta de ord, med hvilka Oden sjelf betonar skaldskapets bildande inflytande: »I tvifvel jag är, att ännu jag kommit ut ur jättars gårdar, om jag ej Gunnlöd njutit, den goda qvinnan, som jag slöt i min famn!»

Och hvilken fin, hvilken vacker och naturlig skaldebild, när Oden nu vid slutet af sin bana med en känsla af bitter hugkomst säger, att han låtit Gunnlöd, den pressade drufvan, brista i gråt, på samma gång som han tillika bekänner, att han, emot aflagd ed, med svek tagit mjödet från Suttung.

Med tydligare ord har den store och ansvarige nordiske edda-skalden icke kunnat erkänna sin skuld, nemligen den skulden att af hellenismen hafva lånat allmän mythbildningsform, då han gått att i sin dikt inkläda sitt eget folks andliga lifsinnehåll.

Och efter denna förklaring är Loke, hellenen, icke längre den satan, hvartill man velat göra honom, utan en jätte så i godt som ondt.NÅGRA MYTHBESTÄMNINGAR.

1.

FRÖJAS GALT OCH BRISINGASMYCKE.

När jag i afseende på natursymboliken och bildspråket inom eddadikterna vill i några fall uttala en uppfattning, som afviker från föregående mythtolkares, så är jag i förlägenhet, hvilken eller hvilka detaljer jag exempelvis bör välja, ty jag tänker olika med många och i mycket. Men låtom oss emellertid utan alltför mycken tvekan betrakta några föremål, som kanske synas vanskliga nog att förklara. Missförstår man dem, så löser man sannerligen icke olösta gåtor, utan fördunklar i stället för att tydliggöra.

Jag vill tala om Fröjas galt Gyllenborste eller Hildesvin och om hennes halssmycke eller bröstprydnad, som kallas Brisingamen.

Som vi veta är Fröja Njärds och Skades dotter, Fröjs syster; hennes make nämnes Od (mandomen sjelf), den mycket vandrande, som hon saknar och söker, i norr och i söder. Hon är den jordiska qvinnans himmelska urbild, den evigt unga och sköna gudinnan, som tänder kärlekens låga i menniskornas hjertan och vänder man till mö, alltid nära till hands för dem, som åkalla henne.

Fröj, hennes broder, årsväxtens gud, odlar jorden och främjar den menskliga utvecklingen: åt honom var galten helgad, emedan denne var den förste, som lärde bonden att plöja. Men den galten får ej förvexlas med solgalten, som är en benämning för Balder, solguden, hvilken plöjer i stort och så, att det gröna kommer nedåt om vintern, men uppåt om sommaren. Vid sidan af solgalten kallas den himmelska Fröja såsom mångudinna suggan eller Glo-son. Må ingen stöta sig på sådana namn från djurriket! De gamle kallade Oden uroxen, Frigg urkon, Sif geten och Fröja Glo-son. Hennes minne lefver qyar i småländska Finnbygden ännu.o

At Glo-son skall man vid skörden lemna några strån och ax qvar på åkern, ty annars varder vinterförrådet odrygt både i visthus och lada. Skulle må hända i hvarje väl ordnadt hus finnas någon liten Glo-so, som gör att förrådet varder mer eller mindre tillräckligt? När solskifvan vid midvintern står lägst eller oftast är skymd, med andra ord, när solgalten gått in i juletunglet, då är Glo-son ute och glor efter honom. Hennes ögon äro glänsande som eld. Jag har mig icke bekant, att invånarne i Finnbygden känt den sköna sagan om Selene och Endymion. Hos våra gamla förfäder tyckes Glo-son haft någon särskild märkelsedag i December, sannolikt vid först inträffande nymåne eller fullmåne. ' Denna dag fastställde de fromma kristna till den 13 December, som bär den heliga Lucias namn Men detta var icke vänligt mot Fröja. Den, som vill begrunda detta, må taga kännedom om den heliga Lucias martyrskap.

För att nu återvända från himmelen till jorden, så var Fröjs galt förfärdigad af de båda dvergarne Broek och Sindre, som voro smeder. Han kallas Gyllenborste eller Slidrugtanne och betecknar plogen. Ty Slidrugtanne kommer af sliðr slida, rugga föra fram och tillbaka såsom då man vaggar ett barn, och tanni den med tänder försedde, det vill här säga han, som förer sina tänder (plog-knif, plogbill) fram och tillbaka i slidan (plogfåran). Menige man vet rätt väl, att denne Gyllenborste är en verklig gullgalt.

Hvad nu angår Fröjas galt, så nämnes äfven han Gyllenborste, men tillika Hildespin. Den sista benämningen är dubbeltydig och kan förklaras dels såsom Hilde-svin, emedan de gamle plägade bära hjelmar, som föreställde vildsvinshufvud, men dels och rätteligen såsom Hildis-vinr, Hilds vän, den stridslystna valkyrjans vän, och det vill säga krigaren, mannen. Jag vill nu icke mycket ingå i familjemysterierna om denne galt, allenast antyda, att fornsagan är sinnrik, äfven då hon flygtigt vidrör förhållanden, som äro vanskliga att framställa. Anmärkom således endast, att Fröjas galt var gjord af två dvergar Nabbe och Dåin, lifvet och döden i ständig växling. Nabbe, såsom en benämning för det framträdande lifvet, 1

1 I åtskilliga landsorter, i synnerhet i Vermland, firas Luciadagen på det sätt, att en ung flicka smyckas såsom Lucia-brud. Till hennes utstyrsel hör, att hon på hufvudet bär en krona med brinnande ljus. Hon går att uppvakta sina vänner tidigt på morgonen eller åtminstone före dagbräckningen.är af samma rot som näbb; och man tör icke mycket misstaga sig deri, att bilden här är lånad från fogelboet, der de små kräken, som sluppit ut ur skalet, sträcka opp sina näbbar, gapande efter födan. Vi stanna i bildspråket slutligen vid det fogelbo, der ungarne födas med andens vingar.

De begge makame Ods och Fröjas döttrar kallas Hnoss och Gersime. Det förra namnet — och jag är icke ensam om den meningen — tror jag vara liktydigt med knoss, af stamordet kné knä, sköte, knut, led, äfven slägtled; men Gersime härledes af gera göra och simi band, af samma rot som semja åstadkomma sämja. Hnoss betecknar kärlekens njutning och lycka, men Gersime dess frukt; de kunna rätteligen omskrifvas med uttrycket »barn och blomma», de band, som knyta fastare ihop hvad med vigselringar är förenadt.

Med dessa föreställningar sammanhänger på det närmaste betydelsen af Fröjas berömda smycke Brisingamen (brisinga-men), som mycket olika förklarats. Finn Magnusen har velat antaga, att Brisingasmycket syftar på ett regnbågsartadt fenomen, som kallas hafgall; andra åter se i samma smycke än mjölkgatan, än morgon- och aftonstjernan, än månen o. s. v. En och annan har grubblat deröfver, om samma smycke vore en präktig gullkedja eller en halsring eller en guldprydnad att bära å bröstet. Gö-decke säger i en not till Thrymsqvädet, att Brisingasmycket, som Fröja bär på bröstet, springer sönder fór de djupa suckar, som frampressas af gudinnans harm och som äro nog starka att äfven skaka* åsarnes borg i grunden. Men Petersen, hvars handbok i nordisk mythologi 1 nu allmännast begagnas, säger som så: »Skönheten är uttryckt i brisingamen, ett af flera led sammansatt flammande smycke (ty brisen betyder knyta samman; brisingr är eld); ett liknande Brósnigamene, det härligaste smycke under solen, hvilket bortfördes af Hama, omtalas i Beowulfsången». Han söker på ett annat ställe förtydliga sin mening sålunda: »Fröjas brisingamen är qvinnans i sin himmelska skönhet strålande oskuld, som ju också består af hennes rena tankars svagt sammanlänkade led, och om detta smycke strida ännu i verlden Heimdall och Loke».

Nu tör kanske läsaren vara på det klara med ämnet? För min del är jag det icke. 1

1 Nordisk mythologi, föreläsningar af N. M. Petersen, öivers, från danskan af E. Hildebrand, Sthm 1869.Fröjas bröstsmycke Brisingamen, hvars ursprungliga ordform torde vara brjöst-hniga-men, är symbolen af bröstarfvingame, familjen, familjelifvet. Det kan enklast och bäst förklaras med en romarinnas ord. Då man nemligen frågade henne efter hennes prydnader af guld och ädla stenar, pekade hon på sina barn och sade: »se der mina smycken!» Att Brisingasmycket betecknar familjen eller, i stort betraktadt, hela menniskoslägtet såsom Fröjas familj, det framgår oförtydbart dels af berättelsen om dess tillkomst och dels af det sätt, hvarpå denna symbol omtalas i eddadikterna och den mythiserande hjeltesagan. När åsafolket utvandrade från sitt hemland i söder, brast Brisingasmycket sönder (Qvädet om Thrym str. 13). Enligt sagan om Heden och Högne, som åskådliggör den långa kampen mellan hedning och kristen, vardt det dyrbara smycket bortstulet af Loke, hvilket syftar på göta folkets utvandring från Thule till södern, der samma folk antog kristendomen.

I fråga om Brisingasmyckets tillkomst säger nyssnämnda saga, att det förfärdigades af fyra dvergar och var nästan färdigt, när Fröja fick se det. Hon tyckte mycket om det och ville hafva det; dvergarne tyckte mycket om henne. De sade, att de hvar för sig ville afstå sin andel i smycket, om hon ville sofva en natt hos hvar och en af dem; och ehvad än detta vilkor synts henne bättre eller sämre, antog hon det; hvarefter hon gick hem, skickande sig så, som om ingenting hade händt Smycket fick hon.

De fyra dvergarne hette Alfrig, den lifgifvande anden, Dvalin, den fysiska naturen, Berling, den aflande, och Grer, den födde, eller rättare den som tilltager, tillväxer. Hvad nu särskildt angår namnet Alfrig, så är detta sammansatt af alf och rig. Alf betecknar ande, själ, och användes äfven såsom benämning för en god menniska, hvilken är medveten om sin högre bestämmelse. Deraf ock benämningarna: det gamla Alf hem i vanernas land, det nya Alfhem i Bohus län, och Ljusalfshem i himmelen. Alfablot var offer åt de aflidnas andar. Rig åter härledes af isl. verb. riga gifva sig i färd med någon eller något. Med dessa bestämningar må nu jemföras utvecklingen i det vackra qvädet om Rig eller Heimdall, som gaf upphof åt trälars, fria bondemäns, jarlars och konungars ätter!

Alfrig-Fröja motsvara Åe och Edda, stamfader och stammoder.Dvalin-Fröja motsvara Afve och Amma, farfader och farmoder. Berling-Fröja motsvara Fader och Moder.

Grer-Fröja motsvara Jarl och Erna. Betydelsen af namnet Erna framgår närmast af isl. adjekt. em, duglig fór ädel gerning, danad fór en högre bestämmelse.

2.

ODENS HAST SLEIPNER.

Blodighofve kan antagas vara Odens stridshingst. Om honom säges nemligen i ett fragment, intaget i den yngre Eddan: »Bio-

o

dighofve hette den häst, som de sade bära mäktige Atrid (den anfallande Oden)». Men i ett annat fragment säges åter: »Beles bane (Fröj) red Blodighofve». Här förekommer en motsägelse, som likväl endast är skenbar. Ingenting hindrar, tvärt om, att stridshästen i fredens dagar får göra tjenst fór plogen.

En vida vigtigare och högst märklig plats intager den åtta-fotade Sleipner. Hvad betyder då detta vidunder? Hvad innefattar dess begrepp? Jag vill vedervåga ett försök att lösa denna gåta, ehuru redan sjelfva namnet Sleipner, af sleppa, antyder »något som glider en ur händerna».

Petersen anför i ämnet bland annat:

»Sleipner är icke stridshästen, så mycket bättre; det är andens konung, som rider på honom. Betydelsen af Sleipner med de åtta benen har gifvit uttydarne åtskilligt att tänka på. Rätt enkelt är att föreställa sig vinden dermed; men derföre behöfver man ej förklara de åtta fötterna med de åtta hufvudvindarne; hvarföre skulle Sleipner just vara en kompass? Henneberg antager honom vara stjernbilden Bootes, som de gamle (hellenerna) tillskrifva åtta strålar. Trautvetter deremot tänker sig kräftan med dess åtta ben; men det är att göra stjembilderna för mycket besvär att låta dem komma ned och föra hjeltar öfver hafvet. Grundtvig anser, att Sleipner är andens gångare, alltså poetiskt taladt versen, som var en octometer. Alla dessa herrar hålla sig till benen. Grundtvig har likväl på samma gång tänkt på något andligt, hur kunde han annat? Sleipners åtta fötter uttrycka hans snabbhet, liksom Starkads åtta armar hans styrka. I min tanke måste manskilja två saker från hvarandra: berättelsen om Sleipners födelse och den allmänna föreställningen om Sleipner. I Völuspå talas det icke om födelsen, men väl om den fara, i hvilken Fröja, sol och måne voro. Vinterjätten kom med sin häst Svadelfare, som för tö med sig 1. Då gndarne fått Midgård färdig och en borg åt sig sjelfva, fingo de för första gången erfara en nordisk vinter, som hotar att få all jordisk skönhet i sitt våld och att förmörka sol och måne; då måste väl thordönsguden komma och rensa luften från detta jättetyg. Och den senare dikten tillägger, att värmen kom isbyggnaden 2 att smälta, och då föddes den susande vårvinden,

som bortför skadliga dunster».------------

Nå, således! Men intet af allt detta ger oss den önskade förklaringen. Petersen talar om en isbyggnad, medan jag tänker tala om en glödande ugn. Låtom oss derföre med egna ögon läsa Eddans text, Gylfaginning 42. Den lyder sålunda:

»Det var tidigt i gudarnes första ålder, när de hade byggt Midgård och gjort Valhall, då kom der en handtverksmästare (smibr), som tillbjöd sig att inom tre år bygga en borg så god, att den vore hållfast och säker mot bergresame och rim-thursarne, äfven om de trängde in öfver Midgård. Men han förbehöll sig till lön, att han skulle få ega Fröja, derjemte ville han hafva solen och månen. Då gingo åsarne samman och rådslogo, och vardt det aftal träffadt med mästaren, att han skulle få hvad han begärt, om han byggde borgen färdig på en vinter. Men om vid första sommardag något återstod ogjordt å borgen, så hade han förverkat lönen; han skulle icke heller af någon man få begära hjelp till verkets fullbordande. När de nu sade honom dessa vilkor, då bad han dem, att de måtte lofva honom att få hafva hjelp af sin häst, som nämndes Svadelfare; och Loke rådde till att antaga hvad han sålunda tillagt. Han började å första vinterdag att arbeta på borgen, men om nätterna framförde han sten å hästen; och det tycktes åsarne mycket underligt, hurusom hästen drog fram så stora berg (klippstycken), och dubbelt mera och svårare arbete uträttade hästen än mästaren. Det gjorda aftalet

1 Anm. Hvar står det skrifvet, att Svadelfare för tö med sig? Ingenstädes!

2 Anm. Hvar finnes någon antydning om en isbyggnad? Texten säger blott, att borgen uppfördes under

vintern.dem emellan var bekräftadt med starka vittnen och många eder, emedan jätten tycktes ingalunda tryggt vara att vistas hos åsame utan lejd, om Thor komme hem; men just då var han faren i österväg att fälla troll. När det led fram på vintern, hade arbetet på borgen långt fortskridit, och var han så hög och stark, att icke månde han kunna med angrepp tagas. Men när blott tre dagar voro qvar till sommaren, var arbetet så långt kommet, att endast sjelfva borgporten fattades. Då satte sig gudarne på sina domarestolar och rådslogo och sporde hvarandra, hvem som gifvit det rådet att gifta bort Fröja till Jättenhem eller förstöra luften och himmelen genom att borttaga sol och måne och lemna dem i jättarnes våld.

Derom vordo alla ense, att den, som gifvit ett sådant råd, var ingen annan än han, som i det mesta illa råder, Loke, LöfÖs son; och han, sade de, skulle få en neslig död, om han icke funne något råd till att förtaga mästaren den aftalta lönen. Så ansatte de Loke. Men han vardt rädd då och svor denna ed: han ville så tjena dem, att hvad det än måtte kosta honom, skulle mästaren förlora aftalet. Och samma qväll, när mästaren for ut efter sten med hästen Svadelfare, lopp från skogs ett sto mot hästen och vrenskade åt honom. Men när hästen fick korn på hvad detta var för slags hästkreatur, blef han brunstig, slet sönder remtygen och lopp efter stoet, men stoet undan till skogs och mästaren efter att taga hästen fast; lupo så desse hästar hela natten om, och arbetet afstannade den natten, och dagen derefter vardt icke heller arbetadt såsom förut skett. När nu mästaren ser, att verket icke månde kunna fullbordas, kom han i jätteraseri. Men när åsarne då för visst märkte, att en bergrese var kommen der in, aktade de ej längre på ederna, utan kallade på Thor; och i samma ögonblick kom han, och i det nästa flög hammaren Mjölner i luften. Gäldade han så byggnadslönen, dock icke med sol och måne, utan nekade han till och med mästaren att vidare bo i Jättenhem, i det han med första slaget krossade hans hufvudskål i små smulor och sände honom neder till Nifelhel. Men Loke hade då haft en sådan färd med Svadelfare, att någon tid derefter bar han (Loke) ett föl, som var grått och hade åtta fötter och som är den bästa häst hos gudar ocli menniskor.»Så långt Eddans berättelse.

Månne icke betydelsen häraf är förklarlig nog, i synnerhet om vi eftersinna, hnru solidariska gudar och menniskor äro inom de anthropomorfiska mythlärorna? När åsame skapat Midgård och gjort Valhall, funno de, att jättame (fiendefolk) samt rimthursar och troll (frost eller torka eller andra naturföreteelser) kunde förhärja och ödelägga skördarna; huru skulle då gudar och menniskor kunna välja sig mot hungersnöd under vintern? Jo, de skulle skaffa sig guld, fara annorstädes och köpa lifsmedel der sådana voro att finna. Symboliskt är anskaffandet af detta hjelpmedel (guldet) framställdt under bilden af en borgbyggnad, som jättar och rimthursar icke skulle kunna storma. Hvem var byggmästaren, som häfvid erbjöd sin tjenst? En bergrese! Och hans häst Sva-delfare? Guldmalmen, som forslas fram öfver snö och is! Namnet Svadelfare kommer af svwS eller svaði en slipprig grund, der foten ej lätt finner fäste. När jätten gick ned i jordens innandöme att hemta malmen, måste han städse försaka hemmets fröjder och dväljas i mörker såsom andra grufarbetare. Eröja, sol och måne ville han hafva till arbetslön. Bergresen begynte sitt arbete vid vinterns början och förde fram den lösbrutna stenen ur nattligt dunkel. Gudarne sågo allt detta med förundran, men började förskräckas och sporde hvarandra, hvem all luften med list blandat, eller åt jättens ätt Ods mö gifvit? 1 Det hade Loke gjort. Med hot begärde de nu af honom hjelp ur den fara, i hvilken han inlockat dem. Man torde uppmärksamma, att endast porten fattades i borg-byggnaden (smältugnen, masugnen!), när Loke tog vid. Loke (elden) förvandlade sig då till ett sto, lopp till skogs och hade der (med tillhjelp af träholet i smältugnen) en sådan färd med Svadelfare (guldmalmen), att han (Loke) vardt hafvande och födde ett föl, den åttafotade Sleipner, guldet, eller om man så vill hvarje annan ädel metall. Nu hade emellertid gudame funnit, att byggmästaren var en ondskefull jätte, hvarföre de ej längre höllo sina eder, utan kallade på Thor 1 2. Då slog Thor till, krossade bergresens hufvud-skål i små smulor och sände honom ned till Nifelhel såsom annan utbränd och oduglig slagg 3.

1 Citat ur Völuspå.

2 Efter vårens ankomst börjar åskan låta höra sig.

3 Texten säger ganska sinnrikt, att Thor icke ens tillät bergresen att ho qvar i Jättenhem, ntan sände honom till dödsriket.Nu torde vi också hafva kommit något närmare till betydelsen af Sleipners natur. Eddan säger: »Rafh

och Sleipner äro de ypperste hästar». Rafh (örnen eller korpen) vill här säga r of girigheten och Sleipner guldet. Det var ju en vikingaregel: köp for guld och tag med våld! Visdomsrunor voro tecknade på Sleipners tänder. När Oden under sina många färder red Sleipner, hade han nog tillräckliga respengar för att kunna gälda dem, som skodde hans häst eller lade för honom en hafrenek till föda. Och när Balder fallit och måst rida Helvägen, då fick Härmod (krigsguden Tyr) låna Sleipner för att fara långt bort till höga norden och söka få honom tillbaka.

Var då Sleipner, den åttafotade springaren, så oformlig som ' man velat göra honom? Visserligen icke. Han har till siri gestalt uppkommit ur den gamla nordpontiska sagan om griparne, som bevakade guldet i Uralbergen. Samma grund eger väl ock antagligen den helleniska sagan om Pegasos (andens bärare) och hans tvillingbroder Ghrysaor (materiens gångare, guldet), hvilka upp-stodo ur Medusas hufvudlösa bål. Sleipner, som har en dubbelnatur af godt och ondt, tror jag ursprungligen vara tänkt och böra afbildas så, att han har fyra fötter, två stora vingar ofvan bogarna och två smärre vid länden eller vid bakfötterna. I figurlig mening kan man ju också säga, att fogeln har fyra fötter: med två går han på jorden, med de andra två (vingarna) i luften. Denna myth-föreställning är dessutom icke endast hellenisk eller nordpontisk, utan urgammal och går långt tillbaka. De bevingade portalfigurerna från Assyrien hafva ju väckt en efterverids förvåning.

Från en jemförelsevis sen tid är Sleipner afbildad med åtta ben, såsom å Tjängvidestenen på Gotland. Denna afbildning, om än icke estetiskt tillfredsställande, kan dock icke anses oriktig, emedan den haft till medveten uppgift att framställa ett vidunder, ej en vanlig häst, likasom hydran afbildades med många hufvud. I öfrigt torde man af hela berättelsen om Sleipner finna, att de åtta benen, om än uttryckande snabbhet och styrka, egentligen syfta å de åtta vintermånaderna, då menniskan med guldets hjelp-medel får taga sig fram, medan naturen ligger i sin dvala.PLANEN I EDDANS SKALDEVERK.

(en öfvebsigt).

Alla de fornsånger, som numera och allmänneligen räknas tillhöra den äldre eller poetiska Eddan, äfven kallad Sämund den vises Edda, utgöra, enligt min uppfattning, ett organiskt helt, ett stor-artadt skaldeverk, hvars alla delar hafva hvar sin bestämda plats i hufvudhändelsernas utveckling.

Dessa sånger hafva till sin egentliga uppgift att under guda-mythemas förklädnad gifva oss våra förfäders historia alltifrån de uräldsta tiderna och intill ragnarök (makternas skymning) och de gamla segergudarnes dödskamp, eller med andra ord hedendomens kamp med kristendomen.

Frågar man åter om de gamla gudaföreställningarnes härkomst och utbildning, så måste jag för min del svara, att de ega urfränd-skap icke blott med de helleniska och helleniskt-romerska myth-bildningama, utan äfven med alla de ariska folkens. Och detta gäller icke endast med afseende å sjelfva gudabegreppen, utan också med hänsyn till vissa stamheroer.

Men ett är att söka utforska och bestämma fornmythernas innehåll i förhållande till sjelfva den religiösa kulten; ett annat är att lära känna dem och deras formbildningar enligt eddasångerna. Ty sedan tänkare och skalder tagit mythbildningen om hand, hafva de utpräglat de i folktron lefvande gudagestalterna genom en långt drifven, ofta fin och sinnrik natursymbolik, på samma sätt som helleniske skalder och konstnärer sades hafva skapat Hellas' gudar. I betraktande häraf ligger stor vigt uppå att söka genomskåda och förklara eddadikternas natursymbolik för att utsöndra hvad som blott är skaldebild och utgör en historierande tillämpning af guda-

mythema, men aldrig lefvat i folktron annat än som fortplantad saga eller sång. '

Man skall säga och upprepa det, att de fornnordiska mytherna äro mer eller mindre omedvetna efterhärmningar af den antika bildningsverldens; jag måste å andra sidan erinra, att hellenerna efter en närmare bekantskap med de thrakiska och nordpontiska folken, våra stamfäder, och i synnerhet efter den persiske konungens härtåg mot skythema tillegnat sig och ombildat mycket af dessa folks mythforeställningar. De hafva sjelfve erkänt Apollons hy-perboreiska ursprung. Men visserligen säkert är, att Balders-begreppet i sammanhang med Valhallskulten och odödlighetstron utbildat sig mycket annorlunda än Apollons.

Deremot anser jag det vara en obestridlig sanning, att nordbon, som genom sin förbindelse med södern under de

derstädes uppträdande götiska krigareväldena lärde närmare känna både antik gudalära och kristen tro, i begge fallen rönte mycken inverkan, dock förnämligast så, att den gamla nordiska gudaläran af den klassiska tillegnade sig mycket af allmän mythbildningsform, medan deremot det fäderneärfda mythstoffet till sitt väsendtliga innehåll framträder fullt sjelfständigt och i medveten motsats mot hellenisk mythologi.

Från och med femte århundradet eft. Kr. synes den nordiska mythbildningen, såsom medvetet formdanande, hafva tagit sin starkaste utveckling.

Eddan sjelf har ock på det mest otvetydiga sätt erkänt sitt lån från den antika bildnings veriden, i det att hon derstädes förlagt brännpunkten för den menskliga utvecklingen så i ondt som godt. Ty medan hon å ena sidan identifierat Loke, det ondas representant, med hellenen, har hon å andra sidan låtit Oden pantsätta sitt ena öga i den vise jätten Mimers brunn, verlds-hafvet, hvilken brunn dock i historiskt afseende blifvit blott alltför synbart identisk med det haf, som sköljer de klassiska ländernas stränder. Hon vet, att från det pantsatta ögat utbreder sig medelst regnbågens färgskimrande brygga en örblandad fors, en kulturens strömning upp till höga norden. Hon vet, att Heimdalls horn, som är gömdt under det heliga, vid solsken vana trädet och som skall gifva tecknet till den stora och afgörande striden, är blott alltför identiskt med det »Gyllene hornet» i Miklagård.Det menar jag också, att om den hedna gudaläran rönt mycken inverkan af kristendomen, så har kristendomen i hela sin symbolik, i sina legender och i de allmänna formerna för sin kult upptagit och för sina ändamål ombildat än mer af hedendomens allmänt menskliga åskådningsformer och mythbildningar.

Det tror jag vidare böra räknas såsom Eddans odödliga för-tjenst och vara ett kännetecken på sannfärdigheten af hennes framställning, att hon, som gifvit oss en så enkel och trovärdig återspegling af våra hedniska förfäders gudatro, icke stannat vid densamma såsom vid en tom och utbränd form, utan fullföljt utvecklingen äfven under denna gudaläras upplösning, till dess hon bleknade bort vid strålarna af en högre sannings ljus. Är ock derföre Solsången sjelfva slutstenen i Eddans storartade och verlds-historiska skaldeverk.

Ingen af Eddans sånger i deras nuvarande skick kan antagas vara af en hedning, utan alla af kristna män, dock så att i vissa fall äldre sånger och sägner blifvit upptagna och ombildade. De äldsta beståndsdelarna synas förefinnas i de episka berättelserna om Odens vandringar och Thors strider så ock om vissa stamheroer.

Men en enda skald, och jag tror att han ingen annan var än Sämund den vise, synes mig hafva utstakat planen för fornsångernas sammanbindande till en helhet, en plan som på ett beundransvärdt sätt blifvit fullföljd, ehuru icke alla tilltänkta sånger blifvit utförda. Men luckorna äro i de flesta fall utfylda genom smärre berättelser i den yngre eller prosaiska Eddan.

Planen är följande.

Urdagame och deras-slut.

1. Völuspå eller valan Groas spådom omtalar verldens uppkomst, urtidsjättarne, gudarne, nornornas ankomst, dvergarnes och menniskornas skapelse, vidare huru vanerna anfallas af den sky-thiske jätten och huru Gullveig offras samt den första folkstriden uppstår. Denna folkstrid slutade så, att vanerna blefvo kufvade, åsaborgens bordvägg vardt nedbruten, och spå kunde vanerna val-lames stormning äfven hos åsarne. Två tredjedelar af vanerna måste utvandra; den ena delen af dessa drog åt norden. Men en tredjedel satt qvar i sitt land, knfvad af den segrande jätten. Fröja, vanadisen, vardt gifven åt jättens ätt. Framställningen idenna del, beslöjad, men icke ogenomskådlig, är till sitt innehåll af beundransvärd rikedom och skönhet, hvilket allt här icke ens tillnärmelsevis kan antydas. Den stackars Fröja får hädanefter ett mycket tungt lif. Härtill kommer, att Loke (hellenen), som innästlat sig redan hos vanema, nu hos den skythiske jätten får ett fritt spel och blandar all luften med svek, så att Balder börjar få onda och brydsamma drömmar. Härom handlar 2. Quädet om Vägtam, hvar om mera längre ned. Urdagarne slutas med Balders död i historisk mening. Senare delen af Völuspå innefattar en spådom om den stora ragnaroksstriden.

Hvad menar då Eddan med åsafolket, med vanema och Balders historiska död?

Med åsafolket menas thrakerna och in specie de thrakiska geter na, som bodde vid Donau. Desse geter, enligt

Herodotos de rättrådigaste och manhaftigaste af alla thrakerna, dyrkade guden Zalmoxis (Hjelmbäre, Oden), hvilken byggt en karlastuga (de tappres sal, Valhall), der han vid ständiga gästabud och dryckeslag undervisade sina män (enhärjarnel) och lärde sitt folk, att ingen af dem skulle dö, hvarken han sjelf eller de eller deras efterkommande.

o

At honom offrade folket hvart femte år en menniska, som i egenskap af budbärare sändes till guden med hvars och ens önskningar. Den person, som skulle offras, kastades upp i luften att falla ned på upprättstående spjut. Om han dervid icke dog af sina sår, sades han vara en elak menniska, och en annan utvaldes att offras. När så vanerna i sin nöd offrat Gullveig (guldtörsten), dog hon icke af sina sår, utan befans vara ond till sin natur. Tre gånger kastades hon på spjuten (hvarom mera längre framl); och »tre gånger brändes den tre gånger borna, ofta, ej sällan, än dock hon lefver».

Med vanerna menas den keltiska racen i allmänhet och in specie de keltiska kimbrerna, som bodde norr om Svarta hafvet, idkade åkerbruk, handaslöjd, sjöfart och handel.

Med Balders historiska död, hvarigenom åsafolket tvangs att utvandra, syftas på den olycksdigra slumpen eller händelsen, att den skeppsbro, som den persiske konungen vid sitt härtåg mot skythema låtit bygga öfver Donau icke vardt efter aftal upprifven af hellenerna (Loke), som bevakade den. Konungen lyckades rädda sig; geterna förlorade sin frihet och beslöto att söka sig ett nytt fädernesland.Första vandringsskedet.

3. Vafthrudnismdl. Oden gick att inlåta sig i ordskifte med Vafthrudner, äfven kallad Rungner, jätten i stensalen, representanten för det stenåldersfolk, med hvilket åsafolket först kom i strid under sin vandring mot norden. Jätten, som förlorat vadet i ordskiftet, blef ock besegrad af den anfallande Thor, hvilken kom i sällskap med Thialfe (medhjelparen, begreppet Od, mannen) och Röskva (systern, den till mogen ålder komna qvinnan). Efter dessa sina följeslagare kallades Thor af de gamla germanerna Tuisto (tvestodsguden), likasom Heimdall blifvit kallad Studds (stodåsen, folkflockarnes gud; jfr Vilkinasagan).

Skådeplatsen är nu förlagd vid det gamla jätteberget (Riesen-gebirge, Mons Asciburgius) och Schlesiens sumpiga lågland, be-tecknadt genom Rungners medhjelpare Mockerkalfve (lerjätten), hvilken vid Thors ankomst vardt så skrämd, att han släppte sitt vatten. Han gjorde föga motstånd. 4. Skir nis för, eller Skirners giljarefärd. I hvarje vandringsskede är framgången beroende på äktenskap, barn och blomma. Så äfven här. Medan Oden var borta, satte sig Fröj i hans högsäte, såg ut öfver alla verldar, såg i jätteverden Gymers sköna dotter Gerd, blef betagen i hennes skönhet och- sände sin skosven Skirner att fria för sig. Han vann hennes genkärlek. Sången härom är i konstnärligt hänseende en af Eddans skönaste och mest fulländade.

, Andra vandringsskedet.

o

5. Grógaldr. 6. Fjölsvinnsmdl. Asafolkets fredliga utbredning öfver det folkland, som sedermera kallades Germanien, men förut hade en keltisk folkstock (mimameid).

Oden, här kallad Fjölsvinn, har långt förut kommit till detta land och med gygjan Grid eller Greid (Friggsbegreppet) aflat sonen Vidar den tyste eller den starke, sedermera Germaniens stamgud.

Hufvudhandlingen inledes nu på det sätt, att Thialfe (begreppet Od, mandomen), en son af Groa (den groende jorden) och Örvandel den käcke 1 (en mythpersonlighet för sädesodlingen), finner sig hafva kommit till ett hårdt och svårt klimat, då han med Thor anländt

1 Han kallas äfven bonden Egil. Om honom varder mycket att säga vid förklaringen af Quädet om Völund.till jätteverlden; han går nu till sin moders graf, väcker henne och anropar henne om goda råd, då han skall gå att söka den honom tilltänkta makan 1:

»Sjung mig galdrar, du, som goda äro; gif, moder, skydd åt din son! Å vägar allestäds menar jag mig vandra

skola, tyckes dock för ung till aflingeman». Modern, väckt ur sin grafsömn, qväder honom lyckosamma galdrar. I nästa sång (Fjölsvinnsmål) kommer han under namnet Svipdag (den gryende dagen) till den gård, som eges af Menglad (Fröj abegreppet), den öfver sitt smycke (bernstenen) stolta mön. Om hennes gård (Gastropner, urskogen) säger Fj öls vinn: »Gastropner han heter, och honom jag gjort af Leirbrimers (lerjättens) lemmar (bindverk); så jag honom stöttat, att han stånda skall för alltid, medan män lefva». Svipdag, den rätte älskaren, den af nornorna utkorade, får Menglad. Sången, i sitt slag förträfflig, om än något senare diktad, ger oss en mästerlig skildring af Germanien.

Tredje vandringsskedet.

7. Hýmiskviha. 8. Lokasenna. 9. Hrafnagaldr Odins. 10. Grim-nismál. 11. Hárbardsljód. (Härefter en lucka). 12. Thrymshvvha. En ny folkström utvandrar från stamhemmet och går att nedsätta sig i Thule. Orsakerna dertill angifvas i de tre förstnämnda sångerna (7, 8 och 9). Skytherna (betecknade med Fenresulfven, Skrymer, Hymer eller Nidud), med hvilka hellenerna (Loke) under persiska krigen slutit vänförbund, tränga på de thrakiska getema och tyrigeterna, som få ondt om födan och utestängas från fisket i Svarta hafvet, hvilket vållar Ulls hustru Lin hennes »första sorg».

Thor går med Tyr att borttaga den skythiske jätten Hymers stora bryggkittel (det stora metallkärlet vid Exampeos, Herodot. IV. 81), krossar hans vinbägare, som ej kommer att behöfvas i norden, och slår vid det sista fiskafanget sin hammare i skallen å Midgårdsormen (i historisk mening den helleniska kolonisationen).

Vid det stora afskedsgillet (Loketrätan) hos den gästvänlige hafsjätten Äger (Pontos evxeinos) kommer till tals allt gammalt groll, som legat mellan geter och hellener. Förfärliga sanningar

1 Ordet graf begaguas doek ej i sången, utan en omskrifning, som har en oändligt vacker betydelse. Sonen säger nemligen: »Dig jag väcker vid de dödas dörrar». Och modern säger om sig sjelf, att hon är »i mull kommen, ur folkens verld faren».och hotfulla ord uttalas å ömse sidor, Loke hånar och smädar alla gudarna, men i synnerhet Brage, som ej heller skonar sin veder-

o

deloman. Asarne behålla den stora bryggkitteln för att ur den dricka mjöd hvar höst, då det lena linet skördas, det lin, hvaraf hämnden skall binda nätet till Lokes fångande!1.

I nästa sång visar sig Lokes hämnd å Brage: Idun har fallit ned ur verldsträdet, gudarne, som ej få de odödliggörande äpplena, börja gråna. Allmän bestörtning. Sändebud affärdas till yttersta norden, till Hels rike, att rådfråga Gällarbrons (norrskenets) väkta-rinna Modgunn (valan Heid, Fröjabegreppet). Dunkelt svar. Gudar och gudinnor samlas i Vingolf (vännernas rum, vid fädernas grafvar), för att rådslå under den inbrytande natten; med vemod helsa Oden och Frigg solskifvan, då hon sista gången går ned för det gamla hemlandet. Slutligen framställes en härlig synbild, då solen nästa morgon går upp i norden, i Manhem 1 ' Denna sång är en af Eddans yppersta, fastän omklädd i en senare tids språk.

Härefter skildras vandringens olika skeden.

Keltiska kimbrer eller vaner (betecknade med Sven JRödung, bygdbrytaren, metallgjutaren, som hade två söner, Agnar, fiskaren, och Geirröd, jägaren) hade nedsatt sig i Thule; Geiröd hade förjagat sin broder Agnar, hvilken i båt drefs bort och dit (Britan-nien), »der trollen månde taga honom». Oden under namnet Grim-ner (den förklädde) kommer nu till Geirröds gård, der han sättes mellan två eldar (mellan vanernas bronsåldersfolk och ett sten-åldersfolk, jätten Thrym). Oden yppar för Geirröd åsalärans hemligheter och förkunnar honom gudarnes vrede; men åt Agnar, Geirröds unge son, uppkallad efter farbrodern, förunnar han att besitta landet Alfhem, landet norr om Göta elf. Sången upplyser hvarför.

I nästa quäde finna vi Oden under namnet Harbard såsom färjeman vid ett sund (den breda ån Vimer2, Kattegatt), Thor kommer å motsatta stranden och vill öfver. Oden hånar honom på allt sätt för att egga honom att sjelf gå öfver sundet. Han säger: »Sorg har du i ditt hus, hemma är din moder död (i ditt hem är din frihet

förlorad). Icke ser du ut att ega tre bra gårdar (Ingevonernas, Herminonernas och Istevonernas i Germanien!)»

1 Denna tanke är på ett förträffligt sätt genomförd i framställningen af (len historiska utvecklingen.

2 Den qnäljande, nemligen med sjösjukans qual!Slutligen anvisar Oden den rätta ättvägen till Thule. Hela sången ger oss beundransvärda antydningar.

Härefter är en lucka i den poetiska Eddan, hvilken dock är utfyld i den yngre Eddan. Thor går nemligen Öfver till Geirröds gård. Jätten Thrym bortstjäl hans krafts hammare och gömmer" den åtta raster under jorden. Skeppsbesättningar af åsafolket, som gått öfver till Thule, hafva gått under der; de ligga i jorden så djupt som i en vanlig graf (åtta fot); då är Thors hammare stulen. Huru skall han få den åter? —

Thrym lofvar att gifva hammaren tillbaka, men mot det priset att han får Fröja till maka: åsagudame vill han ej veta af, men vill njuta lifvets fröjder, kärlekens och skönhetens behag. Fröja, tillspord om detta offer, vredgades, så att Brisingasmycket brast, brast sönder i stycken, nemligen då vid utvandringen ur det gamla goda hemmet barn skildes från föräldrar och syskon från syskon. Nu äro goda råd dyra. Heimdall tillråder, att Thor skall såsom Fröja klädas i brudelin; Loke hjelper till såsom brudtärna. Alltså vardt Thor klädd i brudelin och gaf sig å stad till jättens gård (göta folket kom med män, quinnor och barn). Bruden åt och drack förvånande mycket. Och så bars hammaren fram till vigseln och lades i brudens knä. Då log Thor i sitt hjerta, grep hammaren, slog till döds jätten Thrym och hans leda syster.

Till sångcykeln om detta vandringsskede hör ock den mythiska berättelsen om Odens frieri till Rind, som födde Väle, Balders hämnare, Skandinaviens stamgud *.

Tiden för nu ifrågavarande vandringsskede är förlagd till omkr. 450—400 f. Kr. eller gränsen mellan en äldre och en yngre bronsålder.

Fjerde vandringsskedet.

Sveastammens invandring i Thule och med den ny konstfärdighet och handaslöjd. Sångerna härom äro ej fullständiga; men hit hör främst 13. Quädet om Völund, utan all gensägelse en af de snillrikaste bland Eddans odödliga sånger. Derom skall längre fram utförligt talas. 1

1 Här må i öfrigt erinras, att Vidar, naturens oförstörbara och o förgängliga kraft, och Vale, det sig förnyande andliga lifvet, redan af Tacitus betecknas såsom göta folkens dioskurer (alkerna). Jemte sin prestinna ega de en uppenbar likhet med de samothrakiska kabirerna Axieros, Axiokersos och Axiokersa, en likhet som väl ock är grundad å ur frän dskap.Nu vill jag insätta 14. Quädet om Mig, som tecknar samhällsutvecklingen i allmänhet och uppkomsten af trälars, fria bondemäns, jarlars och konungars ätter. Dan är den förste konungen, arfdrott å egen odal, domare med fadersvälde öfver fria bondemän, danne-män. Namnet är en mythisk-poetisk omskrifning för Thor, som kallas Danpr eller Tanfr, herre till Danpstad, eldstaden (benämningen i slägt med tyska ordet Dampf). Romarne kallade hans hustru Tanfana (Sif). Men Erik (air-rikr den svärdrike) är den urgamla benämningen för eröfrande härkonung, som sjelf tager välde och grundar rike. Så säges ock i qvädet om Rig: »Dan och Danp hafva dyrbara salar och bättre odal än I egen; väl de kunna å kjöl rida, svärdsegg bloda och bringa brodd ur jord». Så tagen eder bättre odal med svärd!

Det gamla tungomål, som allt göta folkets flockar af forno talte, kallas det dan-ska eller dönska, efter dundraren Thor.

Härefter följer 15. Sången om quarnen Grotte, storartad och gripande, förlagd till tiden för Kristi födelse, gränsskillnaden mellan hedendom och kristendom. Längre ned skall härom särskildt talas. Vi öfvergå till Eddans hjeltesånger.

Femte vandringsskedet.

Göta folkens utvandring öfver Germanien och till södern att återtaga sina gamla hemländer. Detta skede inledes så, att Oden, som krympt i hop till en dverg, kallande sig Allvis, 16. Alvissmal, friar till Thors dotter Thrud

(Thrakiens land), sedermera äfven kallad Segerdrifva och Brynhild. Thor uppehåller honom med många frågor, till dess solen går upp och dvergen varder förstenad. Må man begrunda och man skall då lära sig att beundra skönheten i bildspråket vid dvergens samtal med Thor om den töckniga och kalla norden, om den ljusa och varma södern 1

17. Quädet om Helge Hjorvardsson. Hjorvard, folkkonungen i norden, som eger tre hustrur, vill hafva en fjerde, ännu skönare, nemligen Segerlin (kristendomen), den segerrika Lin, hvilken i motsats mot Ulls hustru Lin har en helt annan lefnadssorg, som gäller andlig näring, ej blott lekamlig föda. Hjorvard vinner Segerlin i södern; hon föder åt honom sonen Helge Hjorvardsson, den förste kristne. Denne drifves bort af sin halfbroder Heden (hedningen, begrepp och namn efter Höd). Han faller i södern,men sänder Sigar (den segrande tanken) till sin älskade, öilimes dotter Svava (kon som ännu sofver kedendomens sömn). Heden, smärtsamt kerörd af sin kroders död, som kan vållat, drager kort ur sitt land (jfr den vackra folkvisan »Sven i Rosengård»). Sången om Helge Hjorvardsson är i kela sin mythiska inklädnads alla detaljer lika följdriktig som fullt medvetet grundad å vigtiga kistoriska tilldragelser! Icke minst ketydelsefull är episoden om Rimgerds död (kedendomens undergång), kvilken episod är åskåd-liggjord i en märklig kild å det ena Gullhornet från Galehus.

18. Quädena om Helge Hundingsbane. Helge, den förste kristne i norden, dräper kung Hunding (kundkedningen), en omskrifven kenämning för Oden. Han äktar den älskade valkyijan Sigrun (den kämpande kristendomen, kär förenad med ett verkligt namn) emot kennes fränders vilja. Handlingens skådeplats är i Mälardalen, landskapen Uppland ock Södermanland. Helges flotta kestår af tre afdelningar: den första från Tranaöre, skeppslaget vesterut från n. v. Tranekergs bro; den andra är Stamsnäsingarnes, skeppslaget från Allmarestäk ock vesterut öfver n. v. Näs socken; den tredje kallas Håtunahären, konungakären, hugad att strida. Helge seglar till Södermanland ock Brandö, Bränneö, n. v. Jäders socken, som ej längre är kringfluten, sedan Kafjärden ock Lappen igengrundats. Sigruns fader, kerre till Ringsta (n. v. Rinkesta i Ärla socken) med flere gårdar!, faller i striden jemte flere fränder. Men hans son Dag, som öfverlefver kampen, offrar åt Oden för fadershämnd; dräper ock Helge. Sin syster Sigrun bjuder kan i förlikning Vandilsvi och Vigdala (Vendel ock Våla). Sigrun dog af sorg och blef lagd i den säng, som hon tillredt åt sig i Helges hög.

Många män blefvo kristnade i södern och kommo kem igen, men kunde ännu icke grundlägga en kyrka i norden. * 1

i

1 Danske författare hafva velat förlägga sagan om Helge Hundingsbane till Danmark, förnämligast med stöd af namnen Niörvasund (äfven Jörvasund och Örvasund), som skulle syfta på Öresund, och det jemte Ringsta (Rinkesta) anförda Ringstad, som skulle vara Ringsted i Danmark. Men Örvasund är hos oss bevaradt i namnet Örvälu eller Görväln. Och Ringstad är i allmänhet en mythhenämning för ett hedniskt offerhus, der den heliga ringen, Dröpner, en symbol af den befruktande solen, var lagd å altaret.

När de gamle togo mark eller land i besittning, omgåfvo de denna mark med en ring af upptända eldar och förgjorde så alla ovättar inom ringen; de kunde ej komma ut genom den. Detta bruk hade ock en rent praktisk betydelse. Der eldarna brunnit ned, lades stenrösen, rå och rör, att tjena som gränsmärken. Häraf ock många ortnamn, såsom Hringa-stadha (Ringstad), Hringa-bä (Ringaby), Hringa-riki (Ringarike).Skönare äro få sånger diktade än de strofer, som handla om Helges död och Sigruns sorg. Denna Sigruns sorg är i grunden en klagan öfver den unga, först kända och till norden komna kristendomens utslocknande. Men han väcktes till lif igen genom Ansgarius.

Förut är sagdt, att Helge fått sitt tillnamn efter Hunding, en omskrifven benämning för Oden. Ja, det är så. Det heter i qvädet:

»Hög varåt uppkastad efter Helge. Men när han kom till Valhall, bjöd Oden honom att råda i allt jemte sig. Helge svarade:

»Dw skall, Hunding, åt hvar man nu fotbad bringa och brasa tända, hundar binda} hästar vakta och ge svinen

föda, forr'n du att sofva går.»

Man finner häraf, att för Oden en tid af förnedring och träl-dom återstår.

19. Alla sångerna om Sigurd Fafnersbane. De höra städse sammanställas med Völsungasagan, som handlar om östgöta och vestgöta väldens grundande i södern och om de vilda hunnerna under Attila, hvilken blifvit kallad »Guds gissel». Nifelungarne eller Gjukungame, efter den rent mythiske Gjuke, beteckna i allmänhet göta stammen och särskildt östgöterna; Yölsungarne, Vales-ungarne, så benämnda efter Vale, Skandinaviens stamgud, beteckna i allmänhet Svea-stammen och särskildt vestgöterna i södern, hos hvilka män från Svea land togo ledningen och konungamakten. Såsom representanter för de olika folkgrupperna äro i både sagan och sångerna uppstälda vissa stamhjeltar, som uppträda samtidigt å händelsernas skådeplats, men i verkligheten lefde i olika tider. De gifva oss, så att säga, historien i genomskärning, i sammandrag. Östgöterna (Gjukungarne) lydde under Amalemas gamla konungaätt, uppkallad efter en mythisk stamhjelte Amale (på en gång Fröjs- och Bragebegreppet). Gjukungames främste representanter äro Gunnar, Högne och Guttorm, i verkligheten östgöta-konungarne, de tre bröderna Valemir, Theodemir och Videmir. Hän-tydningarna å dem äro så många, så vigtiga och så slående, attman måste förvånas öfver den diktande folkskaldens kännedom af verldshistorien. De tre brödernas syster Gudrun synes mig vara i allo diktad såsom en historisk bindelänk mellan Gjukungar, Völsungar och Atle (Attila).

Den rent mythiske Völsungs son Sigmunds likaledes mythiska personlighet är dock anknuten till en verklig person, nemligen den södermanländske härkonungen Sbiut, fader åt Alarik, sångernas Sigurd Fafnersbane, »den för folken förklädde, som Fafner slog». Alariks moder Sigrid (sångernas Sva va och Hjördis), Sbiuts enka och vidare omgift, var dotter af Orm (sångernas öilime) och säges vara af vana-slägt. Anmärkom benämningen Vansö i Södermanland! Alarik, som säges vara af den Baldurska konungaätten, uppträder helt plötsligt och oförmodadt inom verldshistorien och i södern, dit han antagligen kommit såsom ganska ung.

Alarik — säger Jordanes, kap. 29 — »var af en ädel ätt, den närmaste efter Amalerna, och ledde sin underbara (mirifica) börd från Balthurnas (Balthorum) slägt, som längesedan för sin mandoms dristighet bland de sina fått benämningen Balth (båld), det är djerf (id est audax)». Denna Baldursslägt, efter Balder, är i afseende å sitt namn likaså rent mythisk som Amalernas efter Amale och Sköldungames efter Sköld, Odens son, hvarom längre fram skall talas. Vi veta också, att Södermanland är ovanligt rikt på minnen och ortnamn efter Balder och Vale. Ingenstädes i vårt land har såsom i Rekamebygden bibehållit sig det gamla bruket att upptända eldar å Valborgsmessoaftonen. »De synas då kring hela horisonten» sade min sagesman, när jag senast besökte denna trakt. Den som från tingsRögen å Kjula ås, der Alarik låtit uppresa den stora runstenen åt sin fader Sbiut, blickar ut öfver Rekarnebygdens socknar, Kjula, Jäder, Sundby, Wallby och Hammarby, han ser framför sig en trakt med storartade och vördnadsbjudande fomlemningar, som erinra om dem vid Troja på Mindre Asiens strand och i vissa delar af Hellas. Mig synes af många skäl antagligt, att i första qvädet om Helge Hundingsbane nämnda tingshög betecknas med Svarins hög (den edsvurne för-bundsbrodrens) och Söderfjärden med Varinsviken (värnemannens, af samma gamla rot som Taciti variner och de senare varäger och väringar). Jäders socken, fordom kringfluten, hette Bränneö (Brandö i sången) och nämndes af de kristna Tidemans ö (Tillermans ö!),ty man kallade Balder Tideman såsom tidsguden, i motsats mot Kristus (jfr den vackra folkvisan om »Tideman och lilla Rosa», på grundvalen af sagan om Balder och Nanna). I Jäders socken igenfinnes den storartade run- och bildristningen å Ramsundsberget. I Sundby är byn Ingespjuta med ättehögar och graffalt. I Vallby socken böjer sig den stora Kungshögen, omgifven af rörgrifter. Socknens namn skrefs i medeltiden Valby, det gamla Vale-bú, och dess prestgård med sin gamla lund heter Ballersta, i medeltiden Báldrœsta. I närheten träffar man det för ett graffalt betydelsefulla namnet Grundband (Gunnbönd). I Hammarby socken ligger Orms hög vid gården Ormekulla. Icke mindre betydande äro de stora och fordom befästade högarna i grannskapet, nemligen Balsta borg i Klosters socken och den lika benämnda Balsta borg i Sten-qvista socken. I Rekarnebygden finnas två runstenar med det märkliga namnet Moesien.

I dessa ting få vi ofta säga blott hvad vi tro, icke hvad vi veta. Men för visso tror jag, af allt att sluta, att från

denna bygd utgått den verldsbekante Alarik, sagans Sigurd Fafnersbane. Hans stora personlighet är den gamla nordiska sagodiktningens yppersta hjelteminne.

Sigurdssångernas innehåll är så allbekant, att jag här blott i korthet behöfver erinra om Sigurds giftermål med Gudrun och Gunnars med Brynhild, eller huru Sigurd eggas af ränksmeden Regin (Öst-Rom) att dräpa ormen Fafner (intaga Rom). Han gjorde så och tog Fafners olycksbringande skatter. Efter Sigurds död gaf sig ock Brynhild sjelf döden1; Gudrun vardt omgift med Atle, hvilken lät kasta hennes broder Gunnar i en ormgrop (d. v. s. tvang östgötakonungen Valemir att kasta sig i atmarna å Öst-Rom), hvarjemte han lät skära hjertat ur Högne, medan denne ännu lefde (d. v. s. bragte sakerna derhän, at^ Theodemir måste lemna sin unge son Theoderik såsom gisslan i Byzans). Men Gudrun ruf-vade öfver hämnd och hon utkräfde den. Hon sväljde sin gråt och sade:

1 Efter Brynhild (Moesien, Thrakien, der östgöterna först satte sig ned) kommer Borgny, som hade svårt att föda barn, och Oddrnn (Pannonien). Det har allt sin historiska sanning!SiI gånge dig nu, Atle, som trätsam du åt Gunnar i eder ofta svurit och tidigt aflagt loften: än vid sol i södersalen, än vid Sigtyrs klippa, hvilobäddens lifhäst, och än vid Ulls ring.

Må läsaren betrakta arten af antydningar som dessa! Hvad hade de eder gält, som blifvit svurna vid sol i södersalen? Svar: besittningen af land under söderns sol! Hvad gälde ederna vid Sigtyrs (Odens) klippa? Dynastiska intressen! Märk väl: hafvande-skapet kallas Odens klippa och äkta bäddens lifhäst. Med ordet lifhäst öfversätter jag här hulquir = hcelkvir, hœlkviðr. Den beslöjade gåtan löses af den yngre Eddan, som säger: »Gunnar red hästen Gote (göta folkets kraft), men Högne red Hölkvir (efter orden laudatus venter)». Jordanes säger oss, att östgötakonungen Theodemir (sångens och sagans Högne) med frillan Ereliva fick sonen Theoderik, sedermera Theoderik den store, Vilkinasagans Didrik af Bern, känd i veridshistorien. Låtom se å hvad mark, å hvad verklighet Sigurdssångerna äro fotade!

Hvad gälde slutligen ederna vid Ulls ring? De förbundna folkens utkomst! Jag behöfver knappt säga, att Ulls ring betecknar den fotring, hvarå den från elden lyftade kokkitteln ställes (jfr äfven Grimnismål str. 42).

Den som har ögon att se med och öron att höra med, han bör till och med af följande lilla episod en gång för alla kunna öfver-tygas derom, att 'Gjukungame Gunnar, Högne och Guttorm äro identifierade med östgöta konungarne Valemir, Theodemir och Vi-demir. I det andra eller gajnla qvädet om Gudrun säges, att konung Thjodrek var hos Atle (Attila) och hade hemliga samtal med Gudrun. Och vidare heter det, att Atles frilla Herkja sade till honom, att hon sett Thjodrek och Gudrun till sammans. Denna beskyllning får Gudrun afvärja genom ett slags »Gudsdom», nem-ligen ett skållningsprof, hvarifrån hon går oskadd. Men Herkja, som måste underkasta sig samma prof, bränner sina händer, hvar-efter hon dränktes i en myr. Hvem är då Thjodrek? Hvad betyder anförda episod? Gödecke, vår eddaöfversättare, menar, attThjodrek är en sagokonung, den tyske »Dietrich» (Didrik af Bern). Misstag, mycket stort misstag! Thjodrek har här sitt verkliga namn och är vestgötakonungen Theoderik, hvilken framdeles slog Attila på de Katalauniska fälten. Den anförda episoden syftar derpå, att Theoderik försökte — i sången medelbart genom Gudrun och de hemliga samtalen med henne — på sin sida draga öfver öst-götakonungame Yalemir, Theodemir och Yidemir, hvilka i nyssnämnda stora fältslag måste kämpa under Attila, af hvilken de höllos i beroende. De hvarken vågade eller kunde bryta med honom. Det var dock ett hårdt prof, som Gudrun, deras i sången fingerade syster, fick underkasta sig. Men det visade sig ju vara sanning hvad hon sade, »att aldrig hon tillstadt Thjodrek annat än hvad väl höfdes hustru som man».

Efter Atles död begaf sig Gudrun till konung Jonakers odal-torfva. Namnet leder oss tillbaka till Jöndker i Södermanland. Gudrun eggar sina söner med Jonaker, nemligen Hamther och Sörle (krigaren till lands och krigaren till vatten) att å Jörmunrek hämnas hennes och Sigurds dotter Svanhilds död. Jörmunrek är icke identisk med den historiske Hermanrik, från hvilken dock ett motiv här är lånadt. Svanhild betecknar den nordiska folkflock, som ännu satt qvar i Dnieperlandet. %

Vid sidan af déssa tragiska hjeltesånger, af hvilka Niebel-ungenlied är en i Tyskland lokaliserad efterbildning och intet annat, bör man läsa den yngre Eddans berättelser om utterbo ten, om Andvares ring, .om Lokes fängslande, hvarvid han bindes med sin egen son Nares eller Narfves tarmar.

Man har antagit, att run- och bildristningarna å Ramsunds-berget i Södermanland framställa bilder ur den poetiska Sigurds-sagan. Jag tror tvärtom och menar, att denna berghäll är nordens yppersta historiska runminnesmärke, som i mycket ligger till grund för Sigurdssångernas bildspråk. Här äro afbildade en stor och två mindre ormar. Den store ormen (staden Rom, Fafner) har samma hufvud som den ene af de mindre, hvilken betecknar det vest-romerska väldet (utmärkt äfven med en varg eller varginna, Ro-muli och Remi), hvars herskare Honorius satt i Ravenna. Den andre mindre ormen betecknar östromerska väldet. De två äro sammanbundna vid stjertarna! Den hufvudlöse smeden har man ansett syfta på smeden Regin. Jag tror deremot, att denna bildi verkligheten syftar på Stilico. När Stilico var död och Rom intaget, började Alarik förstå foglalå, ett urgammalt poetiskt uttryckssätt. Runraden säger:

SiriÞr : kiarpi: bur : pantd (þosi) : mupir : Alriks : tutdr: Urms: for: salu: Hulmkirs: &Þur: Sukruþar: buata: sis.

Eller i öfversättning:

Sigrid, Alriks (Alariks) moder, Orms gjorde denna bur

(gästbyggnad för vägfarande) för Holmgers, sin husbondes (hennes andre mans) sjal; han var Sigruns fader.

Run- och bildristning å Ramsundsberget i .laders socken af Södermanland.

Konungamodren Sigrid, som ock blifvit kristen, enligt hvad här framgår, nämner i främsta rummet sin verldsberömde son, men först i andra rummet sin fader. Och hvarföre nämner hon Sigruns namn, om ej detta vore minnesvärdt? Vi måste med vördnad betrakta de stumma minnesvårdarnes språk, om vi än aldrig kunna finna det fullständiga sammanhanget i deras ord.

De götiska folken fingo ingen varaktig stad å sina boningsplatser i södern. Den gamla gudatron hade gått under. Folk-flockames gud Heimdall, himlabrons väktare, som kämpat med Loke om Brisingasmycket, hade krympt ihop till en historierad personlighet, gubben Heimer, med inbegreppet af en ny Vale. Sagan har vidare tilldiktat, att den sköna Brynhild med Sigurd Fafnersbane

o

haft en dotter vid namn Aslög. Den gamle Heimer gjorde en harpa, gömde den späda flickan deri och bar henne genom många länder, bar henne tillbaka till norden såsom ett lefvande sångar-minne, det enda som återstod af en förgången storhetstid. Regnbågens bro Bäfrast hade fordom sträckt sig från Hindarfjället (Haimos) öfver hela Midgård och upp till höga norden. Nu hade bron fallit samman och i norden var vid den forna broändan en ödslig hed. Så säges, att den gamle Heimer med sin harpa kom till gården Spångarhed och bad om nattherberge hos gårdens egare Åke och Grima, — förklädda namn för den efter sina bockar åkande Thor och hans hustru Sif, den husliga härdens gudinna. Grima eggade sin make att dräpa Heimer, hvarefter de sönderslogo harpan och funno deri den fagra flickan, som ej ville säga sitt namn. De kallade henne Kråka, kråka, en erinring om Odens bortflugna korpar \ Kraka växte sedermera opp der i stor fattigdom och vid hårdt arbete, vallande getter i villande skog. Men ödet hade korat henne att varda en mäktig härkonungs maka och moder åt starka söner. De drogo i härnad med bredaxlade ättlingar af män, som fordom kämpat i Bolgaraland.

o

Aslögs personlighet är en mythiskt diktad bindelänk mellan den götiska storhetstiden och den vilda vikingatiden. Och förnämligast från Norge gingo fornsägnernas bevarade minnen öfver till Island, sångdvergarnes ödsliga skär i det svallande hafvet.

Slutligen måste man fråga: är då icke Sigurd Fafnersbanes, den för folken förkläddes, verkliga namn bevaradt i vår egen historia? Jol — och på ett fullt medvetet sätt af den mythi-serande skalden. Ynglingasagan, som innefattar vår äldsta ko-nungalängd, sönderfaller i två afdelningar, af hvilka den förre af-slutas med de två samregentema bröderna Erik, svärdkonungen, och Alrik (Alarik), den sedermera folkvalde. De elfva konungarne före dem äro uppkallade, de främste med gudanamn och de följande med mythiskt diktade namn, som beteckna olika egenskaper, händelser eller länkar i utvecklingen. Hvar och en af dem är tillagd en regenttid af fyratio år,

Sveastammens invandring förlagd till i rundt tal år 100 f. Kr. Sålunda skulle de båda bröderna Alriks och Eriks regenttid infalla efter året 380 eft. Kr. Om dem säges, att de voro mäktige män, käcke stridskämpar, snälle i andra kon- 1

1 Det är ej otänkbart, att Kraka kan vara ett femininnm till Kraki och betyda »liten stackare», och detta på samma sätt och af samma skäl som att konung Rolf kallades Krake. Derom skall längre fram talas. Här må endast antydningsvis erinras, att Kraka var af kristen börd!

4ster och skicklige ryttare. En dag, då de ridit ut samman, kommo de icke tillbaka, utan funnos liggande döda å marken, och antog man, att de dräpt hvarandra med betseltygen. Några förmena, att Erik kommit sig, medan Alrik var död, var borta, — men för att just i detta tidskifte lefva opp på en verldshistorisk skådeplats!

Ynglingasagans senare afdelning börjar å nyo med två rent mythiska namn, Alf, den gamle, som satt hemma i ro, och Yngve, den unge, krigaren, hvars ättlingar slutligen funno vägen till kristendomen. Denna öfvergångstid är ock på det märkligaste sätt tecknad i hjeltesagorna. Den gamla Fröjskulten och tillika det gamla inhemska göta väldet mynna inom Ynglingasagan ut i Harald Hildetand och Bråvallaslaget. Härefter inträffar slutligen en ny händelse af stor verldshistorisk vigt. Yi öfvergå till

Det sjette och sista vandringsskedet.

20. Hyndluljöd, eller Hyndias sång, som handlar om det ryska väldets grundläggande genom Rurik och hans bröder. Kristendomen började utbreda sig i norden, de gamle gudarne voro gångne hädan. Så säger sagan, att Fröja lefde qvar till sist. Det var »skymningars skymning», och hon beslöt att med sin älskling Ottar (Od) rida till Valhall och till vördad hemort för att skaffa sin vän fädernearfvet efter sina fränder vanerna, som bott norr om Svarta hafvet. För den skull uppsökte hon valan Hyndla (Groa), att hon måtte undervisa Ottar om hans långa och mycket utgrenade ättartal, för hvilka han borde redogöra vid mötet med An-gantyr (Odensbegreppet). Hon tillägger:

Vad de hållit om valens malm,

Ottar den unge och Angantyr.

Med valens malm menas här stridsmännens, folkets lif och välgång, sakens framgång. Vara eller icke vara, derom var äfven nu frågan. Fröja säger om sin älskling:

Harg han mig gjorde af hopade stenar,

— det grytet är nu till glas vordet —har städse å nyo med nötblod det färgat:

Ottar hade alltid lit till äsynjor.

Det var nemligen nu kommet derhän, att det hedniska offeraltaret (harg) var lätt förstörbart såsom bräckligt glas! Valans uppräknande af Ottars ättartal, omfattande både hjeltar och gudar, är lika följdriktigt som dråpligt i afseende på de gamla myth-föreställningarna och namnsättningarna. Men i grunden innehåller

denna sång den mest mördande satir emot hedendomen. Hyndla

%

qv.äder bland annat:

Öster i Bolm de horna voro}

Arngrims söner med Öifura; bärsärka-larmet med bragder af illdåd kring land och kring haf som en läge framgått; det är allt din ätt, fåvise Ottar!

Valan Hyndla lofvar ingen framgång; hon utbrister slutligen;

Eld ser jag brinna, ser jorden i lågor ; lära de fleste få lifslösen tåla.

Bär du Ottar brygden i handom, etterblandad mycket skall ofärd han vålla.

Det är ett märkligt uttryck detta: »lära de fleste få lifslösen tåla». Den store profeten har yttrat: »Jag skall göra en man sällsyntare än fint guld ifrån Ofir».

Men i trots af allt hot skall Ottar, enligt Fröjas beslut, tömma den dyra drycken; hon beder »all gudom» att Ottar beskydda.

För min del hyser jag intet tvifvel derom, att icke denna märkliga sång, med hänsyn både till hela plananläggningen och den i slutet införda, föga gynsamma spådomen om företagets fram-

gång, handlar om den utvandring i östervåg, hvilken, under ledning af Rurik och hans hröder Sineus (Signjutr) och Truvor (Thorvarðr) utgången från Svea land, hade till följd det ryska rikets grundläggande under samme Ruriks ätt. Men ur Fröjas synpunkt och i enlighet med Hyndias hot förlorade verkligen Ottar snart nog »valens malm», ty redan Ruriks sonson fick ett slaviskt namn och hans sonhustru lät döpa sig och främjade kristendomens utbredning.

Angående denna vigtiga tilldragelse skall jag sammanställa någr.a vittnesbörd, dels af den äldste ryske historieskrifvaren Nestor, dels ur byzantinska källor, dels hemtade från våra inhemska runmonument, hvilka sistnämnda gifva oss en mycket märklig antydning derom, att Rurik och hans bröder utgått från Södermanland och sannolikt haft sina följeslagare med sig från samma landskap äfvensom från Uppland, och Östergötland. Nestor berättar i sin krönika, att slavema för att erhålla en furste, som kunde bringa ordning i deras samhällen, gått öfver hafvet till de varäger, som kallades Rus, likasom andra kallades Svear, Nordmän, Anglianer, eller Göter (Goter). Benämningen Rus, som gifvit upphof till namnet russar, ryssar (Ryssland), skrifves af byzantiname Rhos (tPcug) och motsvarar det gamla Roper eller Ropen, ros-lag (hvaraf ock Roslagen), utmärkande sjöfarande med lätta rodd- eller segelfartyg *. Rurik och hans hröder, som antagit kallelsen, kommo öfver till slaverna vid år 862, enligt den af Nestor uppstälda tidräkningen. Sjelf nedsatte sig Rurik i Novgorod, men Sineus i Bjelo-Jezero och Truvor i Izhorsk söder om Peipussjön. De tvenne sistnämnde dogo efter två år, hvarefter Rurik ensam öfvertog styrelsen och insatte sina förtroendemän å de vigtigare platserna. Två af hans män, Oskold (Höskuld) och Dir, grundade ett särskildt välde i Kiev. Rurik uppgifves hafva aflidit år 8791 2. Emedan hans son Igor då ännu var späd, öfvertogs regeringen af en frände och förmyndare vid namn Oleg (OVg, Helgi, Hdlga). Igor, så skrifves namnet af Nestor, kallas af den italienske författaren Liudprand Inger, af byzantiname Ingor ClyywQ), motsvarande det fornnordiska namnet Ingvar. Vi skola snart se, huru detta vinner bekräftelse.

1 Jfr i detta ämne Wilhelm Thomsens upplysande arbete: The relations between ancient Russia and Scandinavia, and the origin of the Russian state. Oxford, 1878.

2 Detta årtal liksom äfven det uppgifna invandringsåret torde dock i verkligheten inträffat något senare.För året 903 har Nestor antecknat, att Igor var vuxen och började följa Oleg i härnad; han fick till hustru Olga (byz. 'EXya, Helga) från Pieskov, hvilken framdeles, efter Igors död, lät döpa sig i Byzans och antog namnet Helena efter Konstantin den stores moder. Emellertid hade Oleg slagit Oskold och Dir och till huf-vudstad gjort Kiev (Kifs färgeställe), som varägema kallade Sam-bát-ás, hvilket torde betyda samlingsplats för farkoster. Om Olegs död, år 912, berättas en sägen, som på ett öfverraskande sätt öfverensstämmer med den fornnordiska sagan om Orvar Odds död.

Igor eller Ingvar tillträdde nu regeringen, och vi skola här taga en närmare kännedom om det härtåg, som han mot slutet af sin regering företog mot det byzantinska riket. Det torde då visa sig, hvarifrån de män voro, hvilka togo del i hans härfärd. Nestor berättar, att Igor med sin stora flotta af tusentals lätta fartyg år 941 seglade öfver Svarta hafvet till Mindre Asien, der saracenerna då fått fast fot, landsteg å Bithyniens kust, brände, härjade och plundrade landet österut till Heraklea samt vesterut till Nikomedia och Bosporen. Emellertid tågade mot rhos’arne Domesticus Pamphilos samt patriciern Phokas och Stratelaten Theodoros med betydliga stridskrafter. Det kom till ett slag, hvarvid grekerna med knapp nöd fingo öfverhanden. Mot natten gick Igors folk tillbaka till

skeppen och sökte rädda sig genom flykt. »Men — säger Nestor — Theophanes mötte dem då med skepp, som förde eld, och begynte att urladda elden genom rör på de rhos’iska skeppen, och der vardt ett förskräckligt under att skåda. När rhos’arne sågo flammorna, kastade de sig i hafvets vatten för att undgå elden; och efter en sådan olycka kommo de öfverblifna hem. Och när desse kommit till deras land, berättade de hvar och en for sina fränder, huru det gått till med elden från de grekiska skeppen. Grekerna, sade de, hafva något af himlens ljungeld, och det kastade de ut och brände oss; derfor kunde vi icke hålla stånd mot dem.»

Förloppet häraf berättas något olika af byzantinarne ’, äfven-som af Liudprand, hvars styffader vid ett besök i Byzans åsett nordiska krigsfångars afrättning. Sålunda heter det, att rhos’arne seglat emot Konstantinopel, hvars flotta var borta emot sarace- 1

1 Jfr anmärkningarna till »Nestors russiske Krönike, oversat og forklaret af C. W. Smith, Kjöbenhavn 1869».nerna. Men i hast utrustades ett antal gamla skepp, som rikligen förságos med »grekisk eld» och ställdes under Theophanes’ befäl. Igor lät de sina omringa den lilla flottan vid Bosporens mynning för att taga besättningen lefvande; men »den grekiska elden» åstadkom sådan ödeläggelse, att de rhos’iska fartygen måste gå under land, der de stora fiendtliga skeppen ej kunde följa dem. Härefter skall hafva inträffat den af Nestor berättade, ofvan anförda härjningen å Bithyniens kust och främlingames nederlag. Desse måste då tänka på ett återtåg, gingo om bord och sökte sig hemväg utefter thrakiska kusten; men de anföllos å ny o af Theophanes, som alldeles sprängde deras flotta och ödeläde större delen deraf.

Emellertid och i tredje året härefter kunde Igor med en ännu talrikare flotta företaga ett nytt härtåg till hämnd, denna gång med den framgång, att kejsaren i Byzans, fór att afvända krigsfaran, skickade rikliga skänker och erbjöd en skatt af guld, silfver och silkestyg, hvilket allt antogs. Följande året eller 944 afslöts ett freds- och handelsfördrag af en lydelse, som börjar sålunda: »Vi af rhos’isk ätt, sändebud och köpmän: Ivor (Ivar), sänd af Igor (Ingvar), den rhos’iske storfursten, och följande sändebud i hans undersåtars namn: Bujefast (Bofastr 1. Vifastr) från Sviatoslaf, Igors son, Iskusev från furstinnan Olga (Helga), Sludy (Slode) från Igor (Ingvar), Igors brorson, Ulb (Ulf) från Vladislav, Kanimar (namnet otydligt, Gr anm ar?) från Preds-lava, Sichbern (Sigbjöm) från Svatida, Ulfs hustru, Prastjen (Frasten, Fraustain, Fraistain) från Turd (Thord), Libi (Libe) från Arfast (Arnfastr, Arvatr), Grim (Grimr) från Svirk (Sverker), Prastjen (Frasten, se ofvan) från Akun (Hakun, Håkan), Igors brorson, Kary (Kåri, Kåre) från Studek (Studinkr), Karshev (Karlsefni?) från Turd (Thord), Egri (Hegri?, Häger) från Evlisk (äfven Erlisk} Erlik? Erlingr), Voist (Åistr, Åistr) från Vojek (Vidrik?), Istr (Istrur) från Amund> Prastjen (se ofvan) från Bern (Björn), Jastjag (?) från Gunar (Gunnar), Sibrid (Sigfrid) från Aldan (Halfdan), Kol (Kollr) från Klek (Klakki, Klacke), Stengi (Stainkir?) från Eton (?), Svirk (Sverker) från ....; Alvard (Halvarðr) från Gudy (Kuþi, Gode), Frudy (Frode) från Truad (Throndr?), Mutur (Moðthor?) från Ustin (Eystein, östen) och köpmännen Adun (Auðun), Adulb (Auðulfr), Ingivlad (Ingivalðr), Oljeb (Oleifr, Olafr), Frutan(Frustain), Gomol (Gámál, Grammal), Kuci (Kuse?), Emig (Hem-ingr), Turbid (Thorviðr), Furstjen, (Btirstein), Bruny (Brune), Roald (Roalðr), Gunastr (Gunfastr), Frastjen (Fraustain), Igeld (Ingjalðr), Turbern (Thorbjöm), Mony (Måni, Måne), Ruald (Roalðr), Svjen (Sven), Stir (Styr), Aldan (Halfdan), Tirej (?), Aspubran (äfven Apubhsar, otydl. Ospakr?), Wuslieb (Åsleifr?), Sin Korobish (?)!, vi äro sände från Igor, den rhos’iske storfursten, och från alla det rhos’iska landets furstar och folk och hafva befallning af dem att förnya den gamla freden, att nedbryta djefvulens verk, som hatar det goda och älskar split, så ock att befästa den mångåriga vänskapen mellan greker och rhos’ar.»----------

Med afsigt har jag uppehållit mig något omständligare vid förenämnda sjöstrid och den anförda namnlistan, och jag vill erinra om valan Hyndias ord, då hon uppräknat Ottars ättartal:

Det är af vigt att veta slikt!

Vill du än längre?

Vi skola nu förflytta oss 4;ill Gripsholms slott i Södermanland. I slottets östra tom, det så kallade Yasa-tornet, är såsom dörrtröskel åt ingången till tornets nedersta hvalfrum inmurad en stor runsten 1 2, som antagligen förut varit rest i granskapet. Den enkla runslingan af en stor orm har följande inskrift:

Tnla : lit: raisa : stain : pans(a) at: sun : sin : Havalt: bruþur: Inkvars: (pair) faurn:trikil(i)k:fiari:at: guli:ank:anstarlar:ni:kafn:tun:sunar:1a:i. Sark:lan:ti.

Man har mycket misstolkat denna inskrift, hufvudsakligen der-före att man icke förstått det vigtiga ordet guli eller kuli. Som vi veta betecknar runan K såväl g som k. Det må vidare anmärkas, att ni är lika med niu icke, samt att ordet thair är tillagdt under runraden, nemligen under ordet fauru. Början af inskriften säger oss: Tula lät resa denna sten åt sin son Uavaltj Ingvars broder. Fortsättningen är en stafrimmad strof:

(Thair) fauru trikilik * fiari at guli auk austarlar;

1 Ang. alla dessa namn och de flestas öfverensstämmelse med fornnordiska namn å svenska runstenar jfr Prof. K. Gislasons namnförklaring, införd i Smiths öfversätt-ning af Nestors krönika, samt namnlistan i Vilh. Thomsens anf. arbete.

2 Afbildad i R. Dybecks Svenska Runurkunder, första samlingen, under n:o 20. Stockholm 1855.ni kafu, tuu sunarla i Sarklanti *.

Eller i öfversättning:

Manligt de foro fjerran till hafvet och osteriedes; de} som ej drunknade, dukade under söder i Serkland.

Denna strof syftar uppenbart på någon allmänt känd händelse. Men kan nu någon, såsom förut skett, rimligtvis tolka runinskriftens innehåll så, att Ingvar och Havalt foro manligen fjerran till Kuli (såsom ett okändt ortnamn!) och vidare östligt om (nikaful) samt dogo (begge!) söderut i saraceniskt land?

Det är ett betydelsefullt ord för hafvet detta guli, isl. gaul, göl, ström, det fomtyska giel (in Helle Grundes Giel), Gehenna-gölen 2. Månne vi icke nu med skäl kunna antaga, att detta uttryck at guli syftar på Svarta hafvet, der Ruriks son Igor, Ingvar, år 941 led ett så svårt nederlag, hvarefter många af hans män, som icke dränktes i vågorna, dukade under i Mindre Asien, här kalladt Serkland (efter saracenema)? Vi kunna vidare antaga, att Ingvars broder Havalt omkommit vid nämnda tillfälle; att deras moder Tula då ännu lefde i hög ålderdom; att hon i hembygden låtit resa förevarande minnesmärke, vare sig att hon sjelf återvändt dit eller bodde i det slaviska landet. I ofvan anförda namnlista å sändebud år 944 omtalas två söner Igor (Ingvar) och Äkun (Håkan) af storfursten Igors (Ingvars) broder; månne ej Havalts söner?

I runinskriften finnes ingen häntydning å kristendomen, hvilken tystnad väl också tör hafva sin betydelse.

__________________ v

1 Sedan ordet thair blifvit tillagdt, kan denna strof äfven, och kanske rättare, indelas säsom åttaradig:

Thair fanrn trikilik f]ari at guli ank anstarlar; o. s. v.

2 Jfr Ihres Glossarinm, ordet Göl. I Olof Tryggvasons saga säges om den flyende Håkan Jarl: »Is var å strömmen (gaul Gulelfven?), och nedstötte jarlen der sin häst samt lemnade sin kappa efter sig».Må vi nu vidare betrakta några af de så kallade Ingvars-stenarna i Södermanland, Uppland och Östergötland, hvilka omtala män, som fallit eller varit österledes »med Ingvar»; och det kan ingen gång tydas så, att de fallit »tillika med Ingvar», utan i Ingvars härfölje.

I Södermanland:

1. Runstenen å Hundhammars borg i Botkyrka socken, Liljegren n:r 817, Bautil n:r 686.

Antvit reste stenen efter sin broder Huke (Huge 1. Håkan), som varåt död hos Ingvar (i Ingvars härfölje), och efter Thorgils, godan broder. Bjarlök, arftagare, lät resa efter sin förmyndare.

2. Runstenen i Tystberga hage inom Tystberga socken, L. 860. B. 818.

Miskia och Måne läto resa detta kummel åt sin broder Rodkair (Rutger) och åt sin fader Holmsten. Han hade länge varit i östervåg; de föllo österledes i Ingvars härfölje.

Hade den Måne (Mani), som här nämnes, sjelf varit Österledes och hemkommit? Ar han identisk med köpmannen Måne vid fredsfördraget år 944?

o

3. Runstenen vid Stäringe i Ardala socken, L. 913. B. 823.

Geirvat och Anund och Otam ritade stenen åt sin broder Bur-

stein, som var öster med Ingvar; han var en hurtig yngling, en god son.

Är denne Btirstein identisk med köpmannen Furstjen vid fredsfördraget år 944?

4. Runstenen å Hamra skog i Bogstads socken, L. 864. B. 813.

Holmfrid, Eleni, de läto hacka stenen efter Eskil, sin fader.

Han drog i örlig å östervägen,

(å den väg) der den folkgrymme (döden) håller en fal med sitt ord.

Namnet Eleni (Helena) är en omedelbar runöfversättning efter det grekiska uttalet af samma namn!

Denna runsten har visserligen icke Ingvars namn, men synes tillhöra samma grupp som Ingvarsstenarna

I Uppland:

5. Runstenen vid Råby grifthögar i Håtuna socken, L. 2. B. 305.Görve och Kula ristade denna sten efter sin fader Anund; han vardt österut död i Ingvars härfölje (1. hos Ingvar). Gud hjelpe Anunds ande!

6. Runstenen å Varpsunds udde i öfvergrans socken, L. 38. B. 343.

Arvat och Kar (Kåre) och Gisle och Blese och Djerf ristade denna sten efter Gunlef, sin fader; han vardt österut dräpt i Ingvars härfölje. Gud hjelpe deras ande! Aåken ristade runorna.

Skepp han väl att styra förstod.

En annan runsten med samma namn och nästan lika lydelse, dock att runmästaren ej namnes, finnes i Yttergrans socken, vid Ekala bro.

7. Runstenen på kyrkogården i Tierps socken, L. 259. B. 565.

Klint och Blek (Blikr, Blixt?) ristade denna sten efter sin

fader Gunvid; han for hort med Ingvar. Herren Gud hjelpe alla kristnas ande! Torer Trone ristade (runorna).

8. Runstenen i Svingarns församlings kyrka, L. 731. B. 634.

Thialfe och Holmlök läto resa allan denna sten (?) åt sin son

Bagge; han egde ensam sju (siu ej sir) skepp och österut styrde i Ingvars härfärd. Gud hjelpe Bagges ande! Askel ristade.

Märk väl: här säges uttryckligen i eller till Ingvars härfärd (Ikvars lib).

I Östergötland:

9. Runstenen vid Stora Syltan i Styrstads socken och Lö-sings härad, L. 1098. B. 857.

Thor frid ristade denna sten efter sina söner Åsgöt och Göte; han, Göte, ändade sitt lif i Ingvars hjelphär (hilfing).

Med stöd af anförda sammanstämmande förhållanden måste jag för min del antaga, att Ingvarsstenarna syfta på Ruriks son Ingvar, af Nestor kallad Igor, och att de flesta blifvit uppresta närmast efter år 941. Man har i allmänhet ansett dem vara mer än ett århundrade senare, och man har sammanstält dem med den äfventyrliga sagan af Odder munk om Ingvar den vidtfarne. Men för att uppriktigt säga min oförgripliga mening om denna karri-kerade romantiska saga, så är hon ingenting annat än ett afsigt-ligt, ett den isländska sagodiktningens mest

groteska gäckeri för att leda å villospår från den verklighet, som i Hyndias sång afEddans stora skaldeverk är inklädd i den gåtfulla och rent my-thiska drägten'.

Igor, Ruriks son vardt dräpt år 945 under ett skatteuppbörds-tåg hos Drevlianema. Sedan hans gemål Olga antagit kristendomen och ett fredligt förhållande inträdt emellan det nybildade ryska riket och det byzantinska, började varägerna från norden å den gamla varägervägen gå såsom fredliga väringar att taga tjenst i Miklagård. De lärde då till fullo känna de byzantinske despoternas ränkfulla styrelsesätt, och har allt detta å ny o gjutit olja å glödande kol, så att Loke, som ursprungligen var en myth-personlighet för elden, inom Eddans skaldeverk blifvit identifierad med hellenen. Det må för öfrigt lemnas osagdt, om icke Igors olycka å Svarta hafvets göl gifvit upphof till den yngre Eddans dikt, att Loke förvandlade sig till en lax (den grekiska elden), som stack sig undan i Frånångers fors (Bosporen). Men fruktansvärdare historiska sanningar äro inom Eddan förbundna med Frånångers forsi Det var Skade, Njärds hustru, moder åt Fröj och Fröja samt i historisk bemärkelse identifierad med floden Bory-sthenes, å hvars stränder det första åkerbruket och bofasta lifvet böljade, det var — säger jag — Skade, bilden af den i det gamla ulflandet ammade floden, som upphängde etterormen öfver den fängslade Loke. När hans hustru Sigyn, den stackars bildande konsten, som var hans enda blida genius, tömde den fylda skålen, droppade ettret i Lokes ansigte, hvarvid han vred sig så, att jordskalf uppkom. Ett genljud deraf lärer hafva förmärkts så sent som år 1877!

Men ännu några ord, innan jag lemnar de två sista vandrings-skedena i Eddans skaldeverk, Odensfolkets vandringar tillbaka mot södem. Man har trott och man har sagt, att kristendomen icke var känd i norden före Ansgarius. I detta tänker jag mycket olika och dristar påstå, att kristendomen här var bekant och att kristne här funnos mer än fyra hundra år tidigare. Härom handla också flere af de yppersta hjeltesagorna. Mer än fyra hundra år räckte öfvergångstiden, hjadningastriden, kampen mellan hedendom och kristendom; långsam var striden mellan Heden och Högne, som dräpte hvarandra, men stodo upp igen att kämpa å nyo, och 1

1 Den store och störste mästaren i att leda å villospår, när fråga är om myth-förklädnad, är Snorre Stnrlason!så fortgick det i Norge länge, till dess Olof Tryggvason der vardt konung. Kan detta allt väcka förundran,' fastän vår historia i denna del är stum? Nej, icke alldeles stum, ty icke få runstenar tala.

Apostlarne Paulus och Petrus kommo begge till Rom, lefde der länge, undervisade och vunno många läijungar, som åter vunno andra, och desse ännu talrikare, till dess Konstantin den store upphöjde kristendomen till statens religion. Men så sent som i året 388 efter Kristi födelse framlades af kejsaren Theodosius den store för senaten i Rom och till dess afgörande denna fråga:

»Skall Jupiter s eller Kristi dyrkan vara romerska folkets religion ?»

Frågan blef genom omröstning afgjord till förmån för kristendomen. Men icke utan motsägelse af dem, som höllo fast vid den gamla gudatron.

/

När Ansgarius andra gången kom till Birka för att predika kristendomen, uppträdde en man å de gamla gudarnes vägnar och upprepade såsom deras ord hland annat: »Nu undandragen I oss de vanliga offren och är en trögare att sjelfmant egna oss offer-gåfvor, och hvad som än mera misshagar, I insätten öfver eder en främmande gud. Om I alltså viljen åtnjuta vår ynnest, så öken de underlåtna offren och egnen oss rikligare offergåfvor; men denne andre gudens dyrkan, som mot oss fiendtlig utsprides, skolen I icke anamma hos eder, icke heller vinnlägga eder om hans tjenst. Vidare, om I önsken hafva än flere gudar och vi icke äro för eder tillräcklige, så upptaga vi enhälligt i vårt råd Erik, som fordom var eder konung, att han må vara en bland gudarnes antal.»

Konungen åter lofvade Ansgarius att framställa hans ärende för folket; ty — säger Rimbertus, berättaren — hos dem är öflig sed, att hvaije offentlig angelägenhet beror mera på folkets enhälliga* vilja än å konungens makt och myndighet.

Men en gammal man framträdde och talade: »Hören mig, konung och menige mani Om denne gudens dyrkan är for flere af oss väl bekant, att han mäktar gifva en kraftig hjelp åt dem, som hoppas på honom; ty månge af oss

hafva redan och ofta rönt det, under faror å hafvet och i mångahanda trångmål. Hvi skulle vi då stöta ifrån oss, hvad vi veta vara för oss nödigt och gagneligt? Stundom hafva nemligen några bland oss farit till Dorstad 1 för att lära känna denna godt lofvande troslära och hafva omfattat

1 Fordom en betydande handelsplats, numera en by nära Utrecht i Holland.den med fri vilja. — Akten granneligen, godt folk, på edert rådslut och tagen eder till vara för att bortkasta eder egen välfärd! Då vi icke längre kunna hafva våra gudar oss bevågne, är godt att ega denne gudens ynnest, hvilken alltid och i allt kan och vill hjelpa dem, som honom åkalla 1»

Detta den gamle mannens råd vardt då menighetens beslut. Men när en man af allmogen, som är sen att taga intryck och sen att dem lemna, dristar tala så och finner genljud för sina ord, då kunna vi redan ana en lång föregående utveckling, som banat vägen för den nya läran.

Ofvan är antydt, huru mythdiktningen gifvit Sigurdssagan ett

o

egendomligt tillägg, i det att den diktat Aslögs eller Krakas personlighet såsom en bindelänk mellan den gångna götiska storhetstiden och vikingatiden. Jag skulle nästan vilja säga, att ödets lek diktat en sällsam epilog till berättelsen i Hyndias sång om Fröjas hädanfärd med sin älskling till Valhall och vördad hemort. En svensk fältherre har nemligen från Novgorod hemfört två stora metallkanoner, som nu finnas å borggården till Gripsholms slott. De sägas hafva namnen Vargen och Varginnan; men allmänt och af gammalt har man kallat och kallar dem Galten och Suggan: stumma symboler för den bortgångna Glo-son (Fröja) och hennes förklädde Galt (Ottar)!

Återstår att tala om två eddasånger, nemligen 21. Håvamål, den Höges sång eller rättare den Höges ord, och 22. Sólarljód, Solsången. Den förra är en förträfflig lärodikt eller sedemålning, med anknytningar till hela den gamla gudaläran och afspeglande den hedna uppfattningen af de menskliga tingen och verldsord-ningen. Solsången åter är en perla bland perlor, en värdig slutsten i det* stora verket.

Dessa äro de källor, som de förnämste mythdiktande isländske skalderna och enkannerligen den planläggande store skalden begagnat: i främsta rummet gamla sägner och fomsånger samt den hos folket lefvande traditionen. Dernäst har man. rådfrågat historiens fader Herodotos, geografen Strabon, romaren Tacitus, i hans bok om germanerna, så ock såsom en hufvudk*älla Jordanes verk om göternas ursprung och bedrifter. Jag kan icke ens undertrycka den gissningen, att den mythiska runinskriften å den bekanta Rökstenen i Östergötland egnats åt minnet af Jordanes, och atthan, som tagit sig detta namn såsom kristen, egentligen hette Yilen, son af alanen Wamuth.

Man har vidare känt och ganska väl känt den klassiska mytho-logien samt de Homeriska dikterna äfvensom några romerska skalder, namneligen Ovidius. Det må icke heller lemnas oanmärkt, att Ovidius, hvilken så länge lefde landsflyktig i Tomi uti de thra-kiske getemas land, i sina dikter behandlat antika mythämnen, som förråda mycken frändskap med i norden igenfunna.

Just derföre, att de förnämste isländske skalderna så väl känt de Homeriska dikterna, hafva de kunnat dölja det, hvilket de också åsyftat, när de, med erkännande i öfrigt af lärdomarna, låtit nordisk mythlära och nordiskt skaldskap framträda i fullt medveten och sjelfständig motsats mot hellenismen. Och frukten af detta skaldskap har blifvit ett verldshistoriskt guda- och hjeltedrama, stort i sin helhet, beundransvärdt i sina delar.

Jag talar nu icke om den senare myth- och sagodiktningen, hvilken förhöll sig härmande, förlorade allt jemnmått och gick som allt under solen till sin upplösning.

Vid sidan af de båda Eddorna och de yppersta mythsagorna bör man städse studera Saxos danska krönika. Men man måste dervid också städse ihågkomma, att han i sin framställning är mycket bunden af sina klassiska studier; att han med allra kristligaste nit gjort sitt bästa att förlöjliga och nedsätta de gamla hedna gudarne; att han utan all reda hopat det rika mythstoffet, som han icke kunnat beherska, och i tid och otid sökt lokalisera mängden af de

nordiska sagorna i Danmark, der han ej funnit skäl att göra motsatsen. Att försöka genomskåda och utreda allt detta virrvar är en pinsam möda, men en nödvändig, lyckligtvis också mycket lönande. Ty i sina kistor och skrin har Säxo packat in många dyrbara sagoskatter, som ingenstädes blifvit bättre bevarade. Mest beundrar jag hos honom den betydelsefulla sagan om Hamlet, som ännu ingen stafvat rätt ihop, utom en; och det var den store engelske skalden. Vi skola väl ock försöka upptaga till pröfnitig,. om icke Saxos framställning af Hothers (Höds) kamp med Balder i grund och botten, i ett och allt, så väl i symbolisk som historisk bemärkelse, hvilar på samma urgamla religiösa naturåskådning som Eddornas framställning af Balders död.De gamla gudamythema aro en gemensam egendom för hela den götiska eller germaniska folkracen, alltså för tyskar, danskar, svenskar, norrmän och engelsmän. Eddans hufvudhandlingar är o, utom i hvad angår de södra hemländerna, förlagda i Germanien och i Thule samt der förnämligast i Sverige. Danmark med jutska halfön är en mellanlänk, desto vigtigare, emedan derifrån utgingo angelsaxarne med en odling, som lemnat högst märkliga spår af den gamla kulten. Men i Norge, der den gamla gudatron höll sig längst och der vid tiden för brytningen mellan hedendom och kristendom inföll ett skede af blommande kraftutveckling, blefvo de gamla föreställningarna och sagorna bäst bevarade. Först sedan det rika mythstoffet, buret af lefvande tradition, vare sig såsom fornsånger eller fornsägner, med utvandrare kommit öfver till Island, omsattes det i oförgängliga diktverk af skalder, hvilka å sina skapelser tryckt en prägel af kraft och storhet. Det allmänt menskliga har på ett lysande sätt fått göra sitt kraf gällande, och detta utan svaghet och utan uppoffring af karakterens sjelf-ständighet.

Men när efterkommande, efter en tid af lång glömska, upptäckt de rika sångskattema och vid en boutredning velat skifta arfvet, har det icke ktmnat fela, att en och annan bygdestolthet velat tillträta sig någon förmånsrätt. Emellertid hafva de längst gående anspråken fått tåla den mesta vidräkningen. Först när sanningen kan varda fullständigare lagd i dagen, tör väl den ene få rätt i sin ålders visdom, den andre i sitt nit, den tredje i sin handling, den fjerde i sitt fria ord, och den femte i hvad honom må tillkomma. Visst är ock, att en hvar måste höja sitt hufvud med vördnad för den kristne skald, som var nog hugstor till själen och ädel till sitt hjertelag, att han tecknat den gamle Oden såsom ett mäktigt redskap, en god ande, den der famlande fram genom tidernas mörker sökte sanning och ljus; som vidare tagit friheten till ledstjerna och gjort den goda viljan till en häfstång, än hvilken intet mäktigare kan lyfta menniskoanden högre; och som slutligen på denna häfstång inristat orden: gloria Deo in excélsis!

Blickar man tillbaka på vandringsskedena enligt Eddans skaldeverk i ^förhållande till den arkeologiska vetenskapens resultat, sågifver oss samma skaldeverk en aflägsen bakgrund af en stenålder; derefter en äldre bronsålder omkr. 700—400 f. Kr. under de invandrade vanema, de keltiska kimbrerna, betecknade medelst Sven Rödungs ätt; en yngre bronsålder omkr. 400—100 f. Kr. genom det invandrade åsafolket eller Odensdyrkande folket af den stora thrakiska racen; vidare en jernålder fr. omkr. 100 f. Kr., rätteligen något förut, genom den invandrade Sveastammen, bestående af olika folkgrupper dels af thrakisk börd och dels med skytherna beslägtade; hvaraf allt vill synas, att Eddan räknat den götiska eller germaniska stammen vara en gren af den stora thrakiska. Jernåldern sönderfaller i flere skeden och synes hafva haft en blomning mot slutet af fjerde och förra hälften af femte seklen eft. Kr. Liknelsevis vill det ock tyckas, som om efter Theoderik den stores död och Östgöta väldets fall många män kommit tillbaka från södern till norden, der Gotland blef en medelpunkt och en härd för konstflit. Af allt hvad fornnordisk konstfärdighet frambragt torde väl de berömda Gullhomen från Galehus vid Tön-dem, äfven med deras lån från antiken, vara det märkvärdigaste. Först s§dan jag kommit till min ofvan anförda uppfattning af den historiska utvecklingen i Eddans skaldeverk, lärde jag närmare känna Gullhornens bildframställningar. Icke ringa var öfverrask-ningen, när jag fann, att dessa bilder, som främst vittna om de gamla anglernas odling och en mycket utbildad Fröjskult, framställa icke blott alla hufvudpersonligheterna enligt den gamla gudaläran, utan äfven de vigtigaste historiska utvecklingsskedena, utom ett, nemligen det sista, hvarom Hyndias sång talar. Denna öfverensstämmelse har med nödvändighet framkallat den frågan: hvilkendera af de två, Eddan i sin helhet eller Gullhornen, är äldre? För mig har svaret utfallit så: Gullhornen äro äldre. Deras framställningar hänföra sig mera omedelbart och ursprungligt till sjelfva gudakulten.QVÄDET OM VÅGTAM.

1. Samman voro alle åsar till tings och åsynjorna alla till samtal: derom höllo råd de rike gudar, hvi Balder hade så brydsamma drömmar.

2. Upp steg Oden, åldrarnes fader, nu å Sleipner sadel han lade; dädan red han ned åt Nifelhel till och mötte hvalpen, som ur hålan kom.

3. Blodig var han

å bringan framtill, mot galderns fader gläfste han länge.

Fram red Oden — fältstigen dånade — och han kom till Hels höga boning. 4

4. Då red Oden östan för dörren,

der han visste valans lä-ide vara.

Eddastudier.

Valgalder qvad han för kunniga trollmön, tills tvungen hon reste sig, talande likord:

5. »Hvem är det bland män, mig obekanta,

som för mig har ökat min vandrings möda?

Jag var inyrd i snö, var slagen af regn och däfven af dagg, död var jag länge.»

Oden qvad:

6. »Vägtam jag heter, är son af Valtam; tala du ur Hels hem, jag ur lifvets talar: för hvem stå bänkarna strödda med ringar, fager en bädd, böljande i gull?»

Valan qvad:

7. »Här för Balder

re'n brygdt står mjödet, skiran dryck — ligger sköld deröfver,men åsasöner i ängslan äro; nödgad jag sagt det, nu må jag tiga.»

Oden qvad:

8. »Tig ej vala,

jag vill dig fråga, tills allt jag känner; än vill jag veta: hvem månde Balder till bane varda och råna Odens son å hans ålder?»

Valan qvad:

9. »Höd bär den höga gullring hin väg hit, han månde Balder till bane varda

och råna Odens son å hans ålder; nödgad jag sagt det, nu må jag tiga.»

Oden qvad:

10. »Tig ej, vala,

jag vill dig fråga, tills allt jag känner; än vill jag veta: hvem månde hårdhändt å Höd hämnas eller Balders bane å bål bringa?»

Valan qvad:

11. »Rind foder Vale i vestersalar,

den sonen af Oden skall nattgammal strida,

ej händerna tvår han eller håret kammar, fbrr'n å bål han bär Balders ovän; nödgad jag sagt det, nu må jag tiga.»

Oden qvad:

12. »Tig ej, vala,

jag vill dig fråga, tills allt jag känner; än vill jag veta: hvilka äro de möar, som då månde gråta och om himlen svepa halsarnes slöjor?»

Valan qvad:

13. »Ej är du Vägtam, som visst jag trodde, förr är du Oden, åldrarnes fader.»

Oden qvad:

»Ej är du en vala eller vis qvinna, forr är du trenne thursamöars moder.»

Valan qvad:

14. »Rid hem du, Oden, i hugen till freds!

Så komme ej mer

en man att mig söka, förr'n Loke ur banden går lös och de makter, som rifva upp allt, till ragnarök komma.»BALDER OCH HÖD.

(anmärkningar till qvådet om vägtam).

En af de vigtigaste frågorna inom den nordiska mythologien är den om Balderskulten, hvilken innehåller, så att säga, sjelfva hjertpunkten af den gamla gudaläran. Ämnet är i sanning stort och rikt. Vi skola försöka att här till belysning upptaga någon del af frågan.

Såsom bekant har den berömde norske vetenskapsmannen och eddaforskaren Prof. Sophus Bugge, i sin hypothes om den nordiska mythdiktningens härkomst och utbildning, uttalat den åsigt, att Baldersmythen vuxit samman af flera till sin upprinnelse himmelsvidt åtskilda beståndsdelar. Det ena hufvudelementet vore det kristliga. Baldersmythen i Völuspå och Snorres Edda hade till en del sitt medelbara grundlag i kristna och halfkristna mäns föreställningar och berättelser om Kristus 1.

Den blinde soldaten, som stack Kristus i sidan med en lans, skulle motsvara Balders baneman Höd.

Det andra hufvudelementet åter vore antikt-hedniskt. Ty enligt Saxos framställning hade Hother (Höd), Balders baneman, medelbart sin upprinnelse från den trojanske konungasonen Paris eller Alexander, som dräpte Achilles 2.

Enligt den härvid lemnade etymologiska förklaringen skulle sjelfva namnet Höd hafva uppkommit sålunda, att kelterna, hos hvilka nordboarne hört de antika berättelserna, icke kunde säga p, utan sade Aris i stället för Paris, hvarefter Aris förvexlades

1 Stadier over de nordiske Gade- och Heltesagns Oprindelse, förste Række, af Sophus Bugge, Christiania 1881, sid. 82.

2 Bugge, a. st. sid. 81.med Ares (krigsguden), hvilket namn återgafs med Höd, det är kamp eller kämpe *.

Vale åter, hos Saxo Boe (Bous), hvilken på Höd hämnades Balders död, skulle likaledes enligt namnhärledningen motsvara Ajax, som på Paris tog hämnd för Achilles' död1 2 Nanna, om hvars egande Balder och Hother stredo, skulle motsvara Paris' hustru Oinone eller rätteligen vara ett mixtum compositum af Oinone och den sköna Helena; och Nannas fader, hos Saxo kallad Gevar (Gevarus, Gefr), skulle vara Oinones fader Kebren.

Det heter slutligen om Saxos framställning af Hothers strid med Balder:3 »Denna af Saxo återgifna danska sägen är och har alltid varit en heroisk saga. Det är förgäfves att med våld och makt vilja göra den till ett symboliskt uttryck för kampen mellan ljusets och mörkrets makter, vare sig fysiskt eller moraliskt fattadt. Den danska sägen, från hvilken Saxos berättelse om Hother och Balder härstammar, har under hedendomen aldrig varit en väsendtlig länk af trosläran och dess framställning. Dess egentliga väsen har tvärtom varit poetiskt, har varit skildringen

af personerna, deras karakter och uppträdande, och af de händelser, i hvilka deras lif utvecklade sig.»

Må vi ännu en gång upprepa dessa ord: Det är förgäfves att med våld och makt vilja göra denna saga till ett symboliskt uttryck för kampen mellan ljusets och mörkrets makter, vare*sig fysiskt eller moraliskt fattadt!

Men låtom oss se och pröfval Det är både en rätt och en pligt för den, som har en annan uppfattning än den anförda, att framlägga den och skälen derför. Alltså vill jag påstå:

att mythen om Balder och hans död är urgammal och en kärnpunkt i den fornnordiska gudaläran;

att den hvilar på naturåskådning eller natursymbolisk grundval, ljusets kamp och vexling med mörkret;

1 Bagge, a. st. sid. 148.

2 Jag tillåter mig erinra, att Vale, Balders hämnare, betecknar den, som behåller valplatsen; att hans benäipning Boe, hos Saxo, betecknar den, som sätter eller grundar bo, hvilken benämning användes äfven om Ull. När Prof. Bagge låter Boe (bonde) härledas af Ajax på så sätt, att nordboarne uppfattat namnet Ajax såsom det iriska ailhech, bonde, — så torde väl detta icke obetydligt erinra om den gamla härledningen rådman af Radamanthus och menlös af Menelaus.

9 Bagge, a. st. sid. 160.att den i alla sina hufvuddrag och olika länkar i grunden är alldeles den samma i Saxos framställning som i eddadiktema, ändock att allt detta framföres genom olika bilder, som likväl åter-gifva oss samma föreställningar.

För att visa detta vill jag till en början erinra om Eddomas teckning af Balders och Höds personligheter '.

Balder, solguden, ljusets, siarekonstens och läkekonstens gud, är son af himmelen, luftens gud Oden, och af jorden, Frigg, som sades bo i Fensalarne, emedan jorden ansågs flyta å hafvet; han är vårens, ungdomens och den ungdomliga hänförelsens mest älskade gud (Nannas make), rättfärdighetens och rättvisans skipare (For-setes fader), den jordiska helgedomens innehafvare (Ringhornes egare), och all välsignelses gifvare (symbol: Dröpner, solens ring); den naturenliga utvecklingens vän, men mörkrets och den blinda slumpens (Höds) fiende, den nattliga dödsgudinnans (Hels) ständige följeslagare i tiden; och han kallas Gråteguden, ty honom den oskuldsfulle, den gode och rene, som vill ingen ondt, men unnar alla godt, egnas tårar af saknad, inom naturens rike af dagg-perloma i qvällen, när dagen tynar bort, af höstens dimma och regn, när växtlifvet vissnat, och af menniskorna, när frände bär frände till hvilorummet i jordens sköte. Hans häst kallas Gisl, solstrålen, men Breidablihf gudens hofgård, betecknar den vidt utbredda glansen, ethems omätliga ljushaf, och är belägen i det landet, der intet orent tåles och der det minsta tal af olycksrunor är att finna. Ehuru om denne gud icke förtäljas några hjelte-bragder, är han icke derföre en dådlös gud, då man ursprungligen har att tänka sig honom såsom den, hvilken följagar nattens mörker och på det mest välgörande sätt inverkar på naturens rike och menniskornaå samhällen, nedlägger i jorden den frösådd, som spirar opp i våren. Han ^är den visaste, ty han upplyser och uppdagar allt. Så länge solen skiner, skola naturlagarne upprätthållas; så länge Balder lefde, skulle åsagudarnes välde stå fast grundadt. Hans domar äro oryggliga, kunna icke afvändas; och han säger oss, att allt skapadt skall dö.

I bildlig mening säges han äfven sjelf dö, när han om qvällen går till hvila efter dagen, och om hösten efter sommaren. Han falles då af mörkrets pil, afskjuten af Uad eller Höd, den blinda

' Jfr den yngre Eddan, Gylfaginning 22, 28, 49, Skaldskaparmål 5, 13 m. fl. st.slumpen, som icke vet hvad han gör. Solguden, en bild af det rena ljusets, det himlasända lifvets oskyldiga och sorglösa lif i naturens och förgängelsens verld, anar väl sin bortgång i oroliga drömmar, men eger äfven visshet om återkomst och seger. Derföre dör icke heller Balder hos Hel i hennes underjordiska boning, vid hvilken han under sitt eviga kretslopp är bunden i ständig vexling, utan han återkommer föryngrad och pånyttfödd, hämnad af Vale, hvarje morgon, då dag bräcker, hvarje vår, då jorden åter kläder sig i grönska. Denna åskådning, som är lånad från naturen sjelf och häntyder på de dödas återuppståndelse, är B alderskultens egentliga kärna.

Det skall varda fåfängt att genom en etymologisk tolknings våld och makt bortförklara denna natursymbolik

medelst en härledning, vare sig från Kristus och den blinde soldaten eller från Achilles och Paris. Ty denna samma natursymbolik är oförtydbart nedlagd så väl i Saxos framställning som i Eddornas verk.

Hvem är då Höd och hvad är han till sitt väsende? Han är mörkrets representant, som smyger sig i ljusets spår, skuggsidan af tingen, ställd fjerran från solgudens åsyn, längst bort vid jordens rand, ytterst i mannaringen vid gudaförsamlingen. Han säges vara blind och äfven vapenlös, till dess ondskan sätter honom vapen i händerna. Då varder han en fridstörare i naturens rike, rubbar dess utveckling och förtär växtlifvet, som bleknar bort och dör. I öfverflyttad bemärkelse är han inom menniskoverlden den blinda slumpen, som icke vet hvad han gör. Ehuru ursprungligen behäftad med ett lyte är han icke egentligen af naturen ond, förr än han lånar ett villigt öra åt ondskans ingifvelse. Då är han öfvermodet, som förhäfver sig, hånet, som sårar, hädelsen, som förnekar hvad sant och rätt är. Men han är stark, stark som det blinda hatet ofta är. Vattnet sofver och vågen kommer till ro, men den hemliga afunden sofver icke, och den sårade fåfängan kommer icke till ro.

Den yngre Eddan (Skaldskaparmål 13) kallar Höd: »den blinde åsen, Balders baneman, Misteltens afskjutare, Odens sons (d. v. s. Balders) följeslagare hos Hel och Vales fiende (sons Oðins Heljar-sinna, Vala dolg)». Dessa vigtiga och riktiga ord i texten af co-dex regius har man förändrat till son Oåins, Heljarsinna, Vala dolg, eller »Odens son, Hels följeslagare, Vales fiende.»Genom en slik ändring har man fått Höd till Odens son, hvilket han icke är. Enligt den poetiska Eddans antydning (Lokasenna str. 40) är han en oäkta son af krigsguden Tyrs hustru och Loke. Och det mena vi, att Tyr, krigsguden, till sitt ursprungliga väsen är en de stora naturrevolutionernas gud, som ödelägger genom vulkaniska utbrott, vattenflöden, pestsjukdomar o. s. v. Att Höd enligt de gamles föreställning kallas son af Tyr framgår äfven af följande. Enligt Yilkinasagan säges konung Didriks af Bern kämpe Hildebrand, hvilken till hela sin personlighet är omskrifven eller tecknad efter begreppet Tyr, krigsguden, vara fader åt Ale-brand, hvilken åter är en omskrifven sagopersonlighet för Höd. Detta framgår än tydligare af fragmentet utaf den forntyska »Hildebrandssången», hvaruti Hildebrands son (Alebrand) kallas Hadubrand.

Höd (Hauþr) eller Had (isl. hað hån, bespottelse, af verb. hæda häda) förråder blott alltför tydligt sin frändskap, icke genom en etymologisk klimax med Paris, utan med den helleniske Hades. Hades åter har ock namnformen A das (’Aðrjg 1. Idöag, liktydig med ’ada'ig den utan fackla) och betecknar den mörke, i den meningen också den blinde. Med sin mystiska staf dref han de dödas själar till underjorden.

Frigg hade tagit ed af alla väsen att. icke skada Balder. Ingen skadade heller Balder, hvarken med kastspjut eller pilar. Den, som afskjuter sådana i solskenet, sårar icke solen. Men mörkrets pil, gjord af Misteltenen, denna snyltgäst, som håller sig grön under vintern och som icke aflagt ed att ej skada Balder, kom efter ondskans råd att i afundens hand slungas mot Balder och fälla honom. Yi skola snart nog, hoppas jag, inse betydelsen häraf. Nu må endast i förväg antydas, att berättelsen härom, inom begge Eddorna utförd på grundvalen af den natursymboliska föreställningen om Balders död för natten och för vintern, syftar på Balders död i historisk bemärkelse, då åsafolkets frihet gick förlorad genom en skickelsediger slump, gullåldern slutade och åsafolket måste utvandra till norden. Då måste ock Balder gå till Hels rike för att dväljas der till ragnarök.

Alla dessa tre olika moment, Balders död för natten, Balders död för vintern och Balders död för de gamla gudarnes återstående ålder, äro på ett förträffligt sätt tecknade äfven hos Saxo. Jagsäger äfven hos Saxo. De äro det likaledes i Eddans skaldeverk, ehuru alla de eddatolkare, jag hittills lärt känna, genom ett missförstånd af grundtexten, hvarom närmare på sitt ställe, lyckats undanskymma de två förstnämnda momenten, som ligga till grund för framställningen af det tredje.

Innan jag går vidare, bör jag yttra några ord om Balders-begreppets uppenbarelse i tiden, så vidt och så långt vi kunna spåra det tillbaka i förgångna tidehvarf. Derom nu endast några få erinringar. Enligt sin egen saga är Apollon en hyperboreisk gud och har, oaktadt sin rent helleniska formdaning, karakter och gestalt, i sjelfva sitt namn (af)anoXXv(Ai förgås) något qvar af den solgud, som dör för att återkomma igen till lifvet. Men Bal-dersbegreppet har utvecklat sig mycket annorlunda än Apollons och bibehåller långt mera likhet med den äldre helleniske solguden Helios, som kallas Helios hyperton, då han befinner sig å fästet, men Helios endymion, då han gått ned, gått att sofva. I viss mån kan man ock säga, att den urgamla österländska mythföreställning, som så

egendomligt utpräglat sig i den nordiska Balderssagan, inom den helleniska mythläran lemnat flere märkbara spår, såsom dels i den Homeriska sägnen om Lykaons son Pandaros, den all-bålde bågskytten, dels i Ovidii berättelse om Lykaons son Nykti-mos, den nattlige, dels ock i mythen om dioskurema Kastor och Polydevkes.

Herodotos, som omtalat, att skytherna jemväl dyrkade solguden, har i helleniskt språk återgifvit hans begrepp med Oitósyros (af ’oiTog och ovqio, hvaraf ov g svin), efter orden skickelsev ändar en, i hvilken vi igenkänna solgalten. Herodotos känner också en dunkel sägen om den nordpontiske Abaris, som sades hafva burit en pil (solstrålen!) kring jorden utan att förtära någon föda. Enligt andra red han på pilen (liksom Balder på sin häst Grisl!), förkunnade kommande ting och botade sjukdomar. Det torde vara skäl att fästa någon uppmärksamhet vid sådana spår genom tidernas dunkel, innan man gör Balder till ett mixtum compositum af Kristus och Achilles. Enligt Julius Cæsars vittnesbörd dyrkade de gamle germanerna företrädesvis solen, månen och elden. Hans ord lyda (Bell. gall. VI: 21): »Bland gudarnes tal räkna de blott dem, som de se och af hvilka de uppenbart varda hulpne, såsom solen, elden och månen; om de öfriga veta vi icke en gång någotgenom hörsagor». Det är både naturligt och förklarligt, att alla folk, som lefva på en naturståndpunkt, dyrka den gode ljusbringa-ren och värmebringaren; det är väl också förklarligt nog, att solguden till sitt väsende och sina egenskaper på ett karakteristiskt sätt utbildades i norden och efter nordliga förhållanden, till följd af ljusets och mörkrets mera ojemnt skiftande välde derstädes och årstidernas bjertare vexling. Och.månne vi icke återfinna Balders-begreppet än tydligare på germanisk grund och botten?

Yi veta, att under den romerske kejsaren Septimius Severus hedendom och kristendom stodo i harnesk mot hvarandra. Denne herskare, till börden afrikan, var en lärd och kraftfull man, men dyster och sluten, benägen för vidskepelse, spådomskonst och drömtydningar. Sedan han förlorat sin första hustru, äktade han Julia Domna från Syrien, en q vinn a med eldigt snille, skönhet och behag, dertill vän af vetenskap och konst. Dessa makar vistades före sin upphöjelse tidtals i Skythien, i Mcesien, i Pannonien. Det är märkligt nog, att de gåfvo sina två söner namnen Bassianus (Bazianos efter Sabazios) och Geta. Under Septimii tid började de kristne att tvista om Kristi uppståndelsefest; det mäktiga herskareparet höll i allmänhet fred med den nya sekten, gaf till och med sonen Bassianus, känd i verldshistorien under namnet Caracalla, en kristen amma och en kristen lärare. Men kommen till makten efter sin fader mördade Caracalla sin broder Greta i sin egen moders armar. När han kort härefter företog ett föga berömligt krigståg mot germanerna, säges han (jfr Dio Cassius), bräcklig till kroppen och tärd af både sjukdom och samvetsqval, hafva anropat i synnerhet tre gudar: Apollo Grannus, Æsculapius och Serapis.

Yi möta här ett mycket vigtigt namn för solguden, Apollo Grannus, ett namn som den antika mythologien alls icke känner till. Men visst är, att inom området af forna romerska kolonier å germanisk jord anträffats flere inskrifter å marmor, egnade åt Apolio Grannus Att här är fråga om en solgud, det se vi lätt; och att här är fråga om Baldersbegreppet, det kunna vi sluta på så sätt, att romarne synas hafva uppkallat denne solgud Grannus 1

1 Nemligen fem i stiftet Augsburg, en i Wurtemberg och en i Elsass. Dessutom äro tvä anträffade i Skottland och en i Wallachiet; en finnes i Eom. En af dessa inskrifter är dagtecknad den första Juni, alltså den månad, som begränsades af sommarsolståndet.af granum frö, hvaraf äfven granatum granatäpple, och detta på grund af hans sagas likhet med den om Ceres’ dotter Proserpina, som bortröfvats af underjordens gud och som af gudarne dömdes att blifva Plutons maka och vistas en del af året i underjorden och en del åter hos sin moder, derföre att hon i underjorden ätit några frön af ett granatäpple, symbolen af fruktsamhet. Denna betydelse vinner ökadt stöd deraf, att några af de omtalade inskrifterna nämna jemte Apollo Grannus den heliga Sirona, antagligen hans maka. Detta namn åter härledes af sirus (grek. osiqoq), som utmärker en grop i jorden, der de gamle förvarade säd och jordfrukter under vintern *. Ja, Sirona motsvarar ganska tydligt begreppet af Nanna, hvars hjerta brast af sorg vid Balders död. Hon gömmer under vintern den i jordens sköte nedlagda frösådden.

En inskrift, funnen vid byn Bretta i närheten af floden Sarge-tia i det forna Dakien (Wallachiet), säger: »Åt de närvarande gudarna1 2 Apollo Grannus och Sirona har den förträfflige mannen Quintus Axius Ælianus, kejsarens procurator, låtit helga detta minnesmärke.

Romarne voro ett praktiskt folk. De sökte visserligen hos de underkufvade folken införa sitt eget språk och sina

egna lagar, men de hade mycket undseende för dessa folks gamla plägseder och bruk, i synnerhet hvad angick de religiösa föreställningarna. Icke få inskrifter bära vittnesbörd derom, att germaniska gudomligheter nämnas med latinska eller i latin omskrifna namn, att ock personer med rent romerska namn egnat dem offergåfvor, måhända äfven varit föreståndare för deras tempel.

I svenska statens historiska museum, som eger så många dyrbara fornfynd, finnes ett kärl af brons, synnerligen vackert till sin form, äggformen, och af ett utmärkt arbete, som sannolikt är romerskt. Detta kärl har en höjd af 1,5 fot, rymmer vid pass åtta och en half kanna och har antagligen haft kupigt lock, som utfylt äggformen. Det anträffades hösten 1818 af en arbetskarl, nästan

1 Plinius omtalar sådana sädesgömmor, »quos siros vocant». Tacitns säger i sin bok om germanerna, kap. 16: »De pläga äfven gräfva sig hålor ander jorden, hvilka de ofvantill belägga med ett tjockt lager af gödsel, och dessa hålor tjena såsom tillflyktsorter om vintern och till förvaringsrum för säden».

2 Märk väl: »de närvarande gudarna» (diis prmentibus). Jfr härmed Julius Cæ-sars ord, att germanerna dyrkade de gudar, som de sågo och af hvilka de uppenbart vordo hulpne!uppe i jordbrynet, vid gräfning ocb stenbrytning å Tycklinge bys egor inom Björksta socken af Vestmanland ocb innehöll då lem-ningar af brända ben jemte några bitar, som ansetts vara smält glas *. Kärlet har en latinsk inskrift, som i öfversättning lyder så: Offergåfva åt Apolio Grannus. Ammilius Constans, föreståndare för hans tempel, har med nöje och frivillig kostnad gäldat denna ut-lofvade skänk.

Kanske har den man, som hemfört detta dyrbara fornminne till norden, för ordnat, att lemningarna af hans förbrända stofthydda skulle nedläggas deri, då de anförtroddes åt jorden?

Då vi återfunnit Nannas personlighet i Sirona, böra vi ytterligare erinra, att romarne, som räknade sin börd från frygema, grannar och fränder till thrakema, af gammalt utpräglat solguden till en egendomlig gestalt, hvilken icke har någon motsvarighet hos hellenerna, men icke ringa likhet med Balder; jag menar Janus (Zanus, Zan, Zevs). Han var väktaren öfver dörrar och portar, de enskilda boningarnas och stadens. Ovidius omtalar (Fasti Yl: 101 ff.) guden Jani hustru eller älskarinna Garna eller Gardea (dörrvakterskan), af de gamle äfven kallad Grane, »som i gudens namn öppnar det tillslutna och i sitt eget tillsluter det öppna». Märk väl, hvilken likhet med begreppet af Nanna, vårens gudinna, Balders hustru! Hon kan i sanning sägas om våren öppna det tillslutna i Balders namn och om hösten tillsluta det öppna i sitt eget. De gamle nordboarne kallade Nanna Astj den älskande (af åst kärlek), hos anglerna namnformen Eostre, efter hvilken också vårmånaden April Astar-månad. Under den första kristna tiden begagnades ock i stället för Ast och Eostre den latinska benämningen Ostara (dörrvakterskan), hos tyskarne bibehållen i Östern, Kristi uppståndelsefest, som firas i vårmånaden. Beda Veneralibis, som lefde före vikingatiden, säger uttryckligen i fråga om de gamla anglemas tidräkning:1 2 »Eosturmonath (vårmånaden, 22 Mars—20 April), som nu förklaras med påskmånaden, har af forno sitt namn efter deras gudinna, kallad Eostre, åt hvilken de då firade fester och efter hvars namn de nu jemväl benämna påskhögtiden, sålunda med ett genom gammal plägsed bekant namn

1 Berättelse angående detta fynd är utgifven af Jonas Hallenberg, Stockholm 1819.

2 Jag öfversätter bär den af Jacob Grimm granskade texten i Bedas skrift: »De ratione temporam».uttryckande den nya högtidens glädje». Bedas vittnesbörd i denna punkt, för att nu icke vidröra många andra af ej mindre vigt för mythhistorien, är så tydligt, så upplysande och så bevisande, att det svårligen skall kunna bortförklaras. Och dock talar han på sin tid om de gamla anglerna, han, som sjelf lefde före den så kallade vikingatiden.

Vi kunna rätt väl tänka oss hedendomens och kristendomens både kamp och vexelverkan inom menniskornas sinnen redan i Sep-timii Severi och Caracallas dagar, i det att hedningarne med sin tro omfattade den solgud, som dör i naturen, men för att åter uppstå, medan de kristne sjöngo i sina psalmer: Kristus är död och be-grafven, Kristus, den sanne gudens son af evighet, är uppstånden från de döda!

Enligt begge Eddorna är Nanna, Balders hustru, af jättebörd sålunda. Jätten AUvalde (urskogen, eller kanske rättare jorden i urskogs drägt) hade tre söner: Thjasse (betecknande våren och ungdomen inom naturen och

jätteverlden), Ide eller Ivalde (löfskogen, sommaren), och Gång, äfven kallad Gymer och Örner (hösten). Ivaldes tre döttrar voro: Nanna 1 (jorden i våren), Balders maka, Njärun (jorden under sommaren), krigsguden Tyrs hustru, och Idun (jorden under hösten), Brages hustru.

Yi skola nu betrakta hufvuddragen i Saxos framställning af Hothers (Höds) kamp med Balder om egandet af den sköna Nanna, anmärkande dervid till en början, att Saxo, som för att nedsätta guden Balder synbart tager parti för Hother, historierat den gamla gudasagan såsom äfven i många andra fall. De handlande personerna äro från Danmark, Saxen, Sverige och Norge. Hother var, enligt Saxo, kunnig i strängspel. Nå väl! Det hör den mörka vinterkvällen till. Äfven nattskymningen har sina sirensånger. Han vann den sköna Nannas tycke. Men Balder, som sett henne i badet, hade ock blifvit intagen i hennes fägring, fick af hennes fader Gevar (Gefr, den gifvande, Eddornas Ivalde) löfte om hennes 1

1 Namnet Nanna är beslägtadt med isl. verb. nenna gifva sig i fård med någon, hvilket väl ock med skäl kan sägas om jorden i förhållande till solen. Då Nanna i Hyndias sång str. 20 kallas dotter af Nackve eller Nöckve (af isl. nökkvtbr naken), så är detta sista namn en omskrifven poetisk benämning för Ivalde (löfskogen), den af vintern afbladade, hvars äldsta dotter är våren. Det är också ganska lätt förklarligt, att nðkkvi, den nakna och urholkade trädstammen, kan hafva bemärkelsen båt (Fritz-ners Lex.).hand och eftertraktade att undanrödja1 sin rival. När Hother under en jagt gått vilse i mörkret, kom han till några skogsjung-frurs (nornornas) boning, hvilka helsade honom vänligt, nämnde honom vid namn och sade sig vara valkyrjor, som osynliga drogo i örlig och kunde bereda vidrigheter eller segerlycka efter godt-finnande. Men de varnade honom för att inlåta sig i kamp med Balder, emedan denne vore af gudomlig börd. Derefter försvinna de och deras boning. Hother stod allena på fältet. Han omtalade denna händelse för Gevar och begärde hans dotter till äkta, hvilket ock Gevar biföll, ifall nemligen icke Hother fruktade för Balder, som fått ett tidigare löfte. Tillika gaf han Hother anvisning på ett svärd, hvarmed Balder kunde såras, och en armring, som medförde stor rikedom. Dessa dyrbarheter egdes af jätten Miming. Honom borde Hother uppsöka i hans aflägsna håla och sätta sig vid dess ingång, dock så att han ej skymde solen och med för mycken skugga dref jätten ut. Hother gjorde så, grep jätten och tvang honom att i lifslösen lemna sin ring och sitt svärd.

När nu Gelder, konung af Saxen, som var Balders vän, förnam detta, utrustade han skepp och drog i härnad mot Hother. Den spåkunnige Gevar hade rådt den sistnämnde att i stridens början hålla sig på afstånd och låta Gelders folk på långt håll afskjuta sina pilar, men först derefter anfalla. Det skedde så. Somliga af fiendens pilar föllo ned i hafvet utan att göra någon skada; andra upptogos af Hothers folk, som slungade dem tillbaka, så att Gelder fann sig föranlåten att på toppen af stormasten (mali cacumen) upphänga en röd sköld till tecken att han b^d om fred. Han fick fred.

Nu menar Prof. Bugge, att man i denne Gelder, konung af Saxen, om hvilken isländska källor intet veta, tör och bör igenkänna den af Galfrid af Monmouth omtalade Cheldericus eller Ghéld-ricus, också en saxisk anförare, som med en flotta drog från Tyskland till Britannien. Såsom motiv och förebild för Hothers och Gelders nyss omtalade strid anför Bugge Cheldriks första slag i England, hvarvid saxame bakom trädens stammar försvarade sig mot briternas skott; men konung Artur lät nedhugga träden och 1

1 Det är redan betecknande för Saxos uppfattning, att han lägger det onda uppsåtet hos Balder, ehuru denne fått ett tidigare äktenskapslöfte, icke hos Hother, som vill taga Nanna ifrån hennes fästman.tillspärra utgången med trädstammarna. Han väntade tåligt, till dess saxame, plågade af hunger, måste bedja om fred, som de ock fingo.

Och detta skulle vara upprinnelsen till Saxos berättelse i förevarande punkt? Jag nödgas dock genast erinra, att denna bevisning intet annat är än idem per idem; att Hothers strid med Gelder i alla sina drag är natursymbolisk, på grundvalen af Balders-sagan. I alla sina drag? Ja. Låtom oss se!

Man torde lätt finna, och jag skall nu icke uppehålla mig der-vid, att Miming blott är ett annat namn för jätten Mimer, som vardt gifven åt vanema; att hans ring syftar på Dröpner, symbolen* af solens ring, som främjar jordens fruktbarhet; och att svärdet syftar på vanaguden Fröjs svärd (lien). Hother (mörkrets gud Höd) måste förskaffa sig dessa odlingens hjelpmedel för att kunna besegra Balder.

Namnet Gelder, hvars bärare här göres till konung af Saxen och Balders vän, motsvarar det isl. gelðr, gall, ofruktsam, och är ingenting annat än en mythisk-poetisk omskrifning för den stupande solskifvan, som icke längre är hett brännande och som, då hon sänker sig i vestem, låter en del af sina strålar (Gelders pilar) falla ned i hafvet, medan en annan del ej hinner långt upp på land. Nu får Hother mod att anfalla och kasta pilarna tillbaka. Och i nordens längsta sommarnatt går solen icke ned, utan höjer sig öfver horisonten såsom en glödande röd sköld, fredstecknet. Denna symbolik är lika vacker som den är naturlig, enkel och osökt. Ett barn kan fatta dess mening.

Detta var Hothers första seger, i bildlig mening Balders död första gången, solskifvans nedgång för natten.

Namnet Gelder står dessutom i analogi med en annan benämning, allmänt känd, men också allmänt missförstådd. Jag menar denna. De danske Sköldungarne sägas härstamma från Sköld, Odens son. Hvem är då rätteligen denne Sköld? Hans namn, en omskrifning för att uttrycka Baldersbegreppet, betecknar soldisken, skölden Svalin, som är ständ framför guden, då han åker ut i sin vagnl. Brinna skulle berg och dal, fölle han ifrån. Saxo vet

1 Då nu Sköld är en omskrifven benämning för Balder, så begagnas likaledes en omskrifven benämning för Oden såsom bans fader, nemligen dels Sceaf (SkcifrY), den skefögde, enögde, ty Oden hade pantsatt sitt ena öga (månen), dels Skilfing, den skälfvande, hvilket syftar på den dallrande lnften.detta mycket väl, men ger för sitt ändamål Sköld en annan härledning, på sitt sätt sinnrik nog och närmast så, att Sköld säges vara son af den slemme konung Lother, hvilken är tecknad på grundvalen af den onde Loke, den fallne Lodur. Men den gamle, hederlige och gode danske konung Sköld, som den fromme Saxo naturligtvis icke vill kalla son af den fördömde hedniske guden Oden, är ändock till sitt mythiska väsen tecknad efter Balder: han var en gifmild furste, betalte sina undersåtars skulder ur sin egen kassa, hugsvalade de bedröfvade och hjelp te de sjuka med läkedom!

Yi återvända till vår berättelse.

Nu begärde Balder för andra gången Nannas hand; men hon svarade honom undvikande, såsom den ostadiga våren1 gör, och sade, att de voro af alltför olika hörd: hon blott en dödlig men-niska, han af gudaslägt. Naturligtvis! — då jättedottern Nanna är jorden sjelf och hennes höge älskare till sin lekamen en himlakropp. . Saken mellan de båda medtäflarne kom härefter till af-görande i ett fältslag, i hvilket Oden och Thor kämpade pjt Balders sida. Men intet vapen het på Hothers skyddande drägt (tunica). Emellertid gick i synnerhet Thor våldsamt fram, nedslog allt i sin väg, krossade hjelmar och sköldar. Segern tycktes luta åt gudarnes sida, till dess Hother i rättan tid skyndade fram och af högg skaftet på Thors hammare (clava), hvarigenom den blef obrukbar. Då räddade sig Balder genom flykt. Men sedan hans skepp blifvit hemsökta med svärd (ferro) och lemnade till rof åt vågorna, gingo segervinnarne, icke nöjda med sin triumf öfver

1 Nannas ostadighet, hvarpä här anspelas, är på ett sinnrikt sätt uttryckt i eddasången Odens likgalder, hvarest det heter:

Segergudarne sågo Nannas sorg, sände till hästdisens hus en ulfpels, hon ikläddе sig den, ändrade lynne, lekte med svek, skiftade färger.

Sålnnda tecknas den ombytliga Nanna i norden: hon lofvar så ofta vår, men våren dröjer. Ena dagen solsken och ljnmma vindar, men andra dagen åter mörka moln, isande stormar och snö. Som vi sett var Astarmånad (April) Nannas månad. Redan på dess första dag började hon narras. Det skämtet »att narras April» tyckes hafva gammal häfd.gudar, att med djurisk vildhet förfölja flottans qvarlefvor för att genom dessas utkastande tillfredsställa krigets sorgliga lystnad. I detta slag stupade Gelder, vardt öfver en hög af döda kroppar lagd å ett skeppsbål och bränd, hvarefter hans aska med kunglig ståt högsattes. Hother, såsom segervinnare, firade sitt bröllop med Nanna.

Detta var Hothers andra seger, i bildlig mening Balders död andra gången, nemligen genom solens försvinnande för vintern. Thors åska var bragt till tystnad, solskifvan var skymd och då var Gelder död. Ja, symboliken antyder till och med höstskörden (skeppens hemsökelse med svärd, med lie) och höstregnen (deras lemnande till rof åt vågorna), så ock trädesjordens gödslande (genom qvarlefvornas utkastande)!

o

Återstår att tala om den sista striden och Balders död i historisk bemärkelse.

Segerlyckan vexlade om. Balder kom starkare tillbaka, slog Hother, som förlorade krona och rike; och Balder gaf sig ingen ro, förr än han äfven fick Nanna såsom segerbyte. Ytterst betydelsefull är här Saxos berättelse om den nya källa i jorden, som Balder öppnade för sitt törstande folk, vidare om hans svåra drömmar och huru han åkte i en vagn, rheda. Sjelfva detta ord rheda har ett djupt ingripande sammanhang både med kulten och åsa-folkets vandringshistoria, hvilket här blott kan anmärkas, icke nu belysas. Förgäfves sökte Hother med vapenmakt återtaga hvad han förlorat. Tärd af sorg gick han långt bort i en ödemark, dvaldes der i enslighet1 och kom slutligen åter till den hemlighetsfulla skogen och de tre skogsjungfrurna, som vid deras första möte gifvit honom skyddsdrägten. För dem klagade han öfver sitt öde.

1 Det synes mig obehöfligt att till belysning npptaga de paralleler, hvilka Prof. Bngge med så mycken lärdom sökt uppdraga mellan Hother ocb Paris för att göra det sannolikt, att den förre är en kopia af den senare. Exempelvis må dock här anföras ett drag. Bngge yttrar (sid. 113): »Saxo siger, att Hother havde havt for Skik at give Folket, der spurgte ham til Raads, Besked fra Toppen af et höit Fjæld. Dette Træk kande malig staa i Forbindelse med den Beretning om Påris, at han, dengang han boede paa Bjærget Ida, af Hyrderne blev anerkjendt som deres Hövding, saa at de kom til ham med alle sine Stridigheder, hvilke han retfærdig afgjorde».

Tro det den som vill! Men när Saxo säger, att Hother (mörkrets gud Höd) sätter sig på en hög fjälltopp, så syftar han med denna natursymboliska bild uppenbart derpå, att den höga fjälltoppen, äfven under den ljusa årstiden, ofta är insvept i mörka moln. Då har Holther tagit sitt säte der. Han plägade ju också sticka sig undan i de ensliga och ödsliga skogssnåren.De sökte trösta honom och sade, att hans sak ännu icke vore förlorad, om han blott kunde hindra Balder från att få den ovanliga och läckra föda (inusitatæ cujusdam svavitatis edulium), hvarmed han plägade stärka sina krafter h Detta tal ingaf Hother nytt mod. Han tillrustade ett nytt krig mot Balder, och det kom till ett slag, som räckte i flere dagar. Första dagen föllo ungefär lika många på begge sidor (bilden lånad af höstdagjemningen), till dess qvällskymningen inföll och afbröt striden. Under natten kunde Hother icke sofva, utan förklädde sig till harpspelare och gick i löndom in i Balders läger. Som han förnam, att de tre skogsjungfrurna nyss tillfört Balder hans mat, följde han deras spår, som voro synliga i daggen (han gick bland åkerfältens stubb), och kom så till deras boning. När de sporde honom hvem han var, svarade han, att han var en harpspelare, hvarefter han spelade och sjöng för dem, så att det var ljufligt att åhöra. Han kunde nog spela och sjunga, han Hother, såsom när höststormen griper i sin harpas strängar så att det susar i skogen och hafvets hvit-klädda flickor stiga opp och tråda en dans! Man kan dock be-tvifla, att han gått i sångskola hos trojanen Paris1 2. De tre skogsjungfrurna hade tre ormar, af hvilkas gift de tillredde Balders kostbara föda, och Hother fick se, huru dervid tillgick. Två af systrarna ville gifva honom något deraf, men den äldsta, som icke ville tillåta ett svek mot Balder, förbjöd dem att stärka Balders fiende. Då sade Hother: jag är icke Hother, utan blott en af hans krigsmän. Emellertid förärade honom de tre systrarna ett styrke-bälte (vintermörkret), som hade med sig stor mandoms kraft.

När nu Hother i återvägen kom till Balders läger, stack han honom i sidan, så att Balder föll sårad till jorden. Underrättelsen härom spridde mycken glädje i Hothers läger. Följande dagen lät

1 Gif akt på dessa vigtiga ord! Frågan kommer att gälla åsafolkets förlust af sin frihet, trångmål för födan, tvång att utvandra.

2 Det gör ett pinsamt intryck, jag kan icke dölja det, när Bugge med sin lingui-stik söker förklara, men dermed också undanskymma äfven de enklaste och skönaste dragen i de nordiska fornsångema och sagorna, såsom i nyss anförda fall. Han erinrar, att hos Saxo Hother spelar harpa, chelys, och vidare benämnes citaroedus. Slutsatsen blifver denna (sid. 82): yChelys och ciihara er altsaa efter Saxo samme Instrument. Ligesaa fremstilles Paris af Homer som dygtig Citharspiller, og i græske Fremstillinger fra en sen Tid af de heroiske Sagn nævnes dette ligeledes».

Men hvad har Hotherssagans tydliga natursymbolik här att skaffa med trojanens citherspel?

Eddastudier. 6Balder bära sig på en bår i striden för att fortsätta kampen. Men natten derefter visade sig för honom under sömnen Proserpina (Saxo menar Hel, — »en furstinna i helvetet» säger öfversättaren Vedel) och tillkännagaf för honom, att han nästa dag skulle hvila i hennes famn. Det skedde så. Ty på tredje dagen ', sedan Balder fått sitt banesår, dog han under smärta och vånda. Hans lekamen vardt af hans härfolk utburen till likbegängelse med kunglig ståt, och hög uppkastades öfver honom.

Det är denna tilldragelse, denna Balders död, som Eddorna utförligt omtala. De symboliska bilderna äro olika valda för att uttrycka enahanda tankar, åskådningen är den samma som hos Saxo. I begge berättelserna omtalas sveket: i den ena är det Loke, som riktar Misteltenen, i den andra är det ödets jungfrur, som gifva styrkebältet, det yttre hjelpmedlet, sedan de lärt Hother af hvad föda guden åt för att stärka sina krafter. Vi skola här undersöka de tre ormames gift.

Ormen, den icke giftige, den oskadlige, var helgad åt Balder och betraktades af de gamle med vördnad och såsom ett heligt djur. Inom Eddorna nämnes han icke med något särskildt namn, men i folkvisorna deremot Lindormen, hvarjemte han betecknas med »rinnaren röd». Ormen är enligt urgammal åskådning en evighetens symbol, en bild af det lefvande lifvet, som ständigt förnyar sig inom skapelsen, spirar opp, blommar, vissnar bort och dör, men för att åter pånyttfödas. Motsatsen mot den icke giftige, den oskadlige ormen är den giftige huggormen, som dödar med sitt bett. Han är inom Eddorna en symbol af förgängelse och död och nämnes Nidhugg, den i mörkret huggande, som gnager på verldsträdets rot.

Dessa begge ormar, Lindormen och Nidhugg, äro på det ena Gullhornet från Galehus1 2 afbildade, sammanslingade längs hvarandra, med sina hufvud åt motsatta håll och så, att Lindormens hufvud är ofvan Balders bild, men Nidhuggs ofvan Lokes.

Nu må vidare sägas, att lifvets orm, Lindormen, uppträder i två olika skepnader och under två nya namn: Of ner, ormen som kryper opp ur jorden, och Svafncr, ormen som kryper ned igen.

1 Bilden är lånad af höstskedets tredje månad, December, som de gamle anglenia kallade juletnnglets förra månad (forma gcola), medan Januari kallades juletunglets senare månad (äftera geola).

2 Vi kunna kalla det Heimdalls horn efter bildframställningarna eller Eklevs horn efter den ene mästaren. Det upphittades i jorden år 1639.Dessa två benämningar, Ofner och Svafner, begagnas äfven såsom binamn för allfader Oden sjelf, såsom den der väcker allt till lif och insöfver det åter i döden. Dessa tre ormar, Lindormen, Ofner och Svafner, äro på det andra Gullhornet från Galehus 1 afbildade samman såsom en stor orm, hvilken har ett frökorn eller ett äpple i sin mun, och vid hans sida två mindre ormar. Det är dessa tre ormar, af hvilkas alstring nornorna bereda Balders föda, som Saxo från sin synpunkt kallar »gift». Men hvad är då detta trefaldiga gift? Vi kunna med stöd af Eddornas innehåll besvara defta så: först saltämnet, saltet, symbolen af det andliga lifvet; för det andra etterämnet, som af eldens kraft eller solens värme inlägges i vattnet, hvaraf de befruktade och befruktande elivågorna, som frambringa naturens växtlighet; och för det tredje fröhornet, lifvets grobara frö som nedlägges i naturen och inom det animala riket, att ständigt förvandlas och återkomma. Luften, elden och vattnet, så menar Eddan, alstra med jorden den lefvande organiska naturen, som under Balders spira blomstrar och förvissnar att åter pånytt-födas, men som under Höds spira och i mörkret bleknar bort och dör. I samma mån mörkret tilltager, aftager lif; men äfven i det svartaste mörker dväljes lif ännu. Derföre är icke heller Höd absolut ond, utan kan räddas och försonas, såsom äfven sker efter ragnaröksstriden.

För att kunna besegra Balder måste Höd söka hindra honom från att få den stärkande födan, ja, han måste söka att sjelf få den eller åtminstone någon del deraf. Denna tanke är inom Eddorna uttryckt genom bilden af Misteltenen, snyltgästen, som håller sig grön under vintern. Yalan qväder:

Vardt af den stängel, som så späd ty ektes, den farliga sorgpil, som Höd tog att skjuta.

Men Frigg grät i Fensalarna Valhalls ve —

Veten I än eller hvad?

1 Vi kanna kalla det Brages horn efter bildframställningarna eller Aslirs horn efter den ene mästaren. Det uppgräfdes år 1734 få steg ifrån den plats, der det förra hornet, hittats.Det är lätt att se, hvarföre Eddan begagnat Misteltenen för att uttrycka hvad Saxo menat med de tre ormarnes gift, nemligen derföre, att denna bild i Eddans skaldeverk lånar sig till en dubbeltydighet, i det att man på grundvalen af den natursymboliska åskådningen af Balders död för natten ocb för vintern ville uttrycka Balders historiska död. Och i detta fall syftar Misteltenen, afskjuten af Höd och riktad af Loke, på den blinda slumpen, den skickelsedigra krigstilldragelsen, att den persiske konungens skepps-brygga öfver Donau ej vardt upprifven och att geterna underkuf-vades. De fingo sannerligen ondt om den stärkande födan på samma sätt som Balder, då Höd (Hother) sökte beröfva honom den eller då Höd fått så mycket deraf (Misteltenen), att han mäktade tillfoga Balder banesår. De gingo derföre af tvång att söka sig ett annat och fritt fädernesland. Härpå syftas redan i qvädet om Balders svåra drömmar *, enligt hvilket Oden under namnet Vägtam, den som varder tam under sin långa vandring, en son af Valtam, den som blifvit tam på valplatsen, går att lägga sadel på Sleipner för att rida till yttersta norden, till dödsgudinnan Hels rike. Så långt som en af qvinna född kan tänkas gå eller nödgas gå till den kalla och töckniga norden för att söka sitt uppehälle, äfven bland snö och is, så långt är ock Fröjabegreppet tänkt der förut, men under jättinneprototypen valan Heid, äfven kallad Modgunn. Der har hon i sitt lä-ide måst dväljas såsom död för verlden, allt sedan jätten Ymer dräptes och all hans ätt dränktes, utom jätten Bärgälmer (vildmenniskan), äfven kallad Farböte, som räddade sig med sin hustru Nål. Valan, väckt medelst trollsång, frågar, hvilken okänd man kommit för att öka hennes vandrings möda? I ett beundransvärdt bildspråk, som syftar dels på solgaltens ingång i juletunglet och den gamla nordiska plägseden att vid julfesten strö boningarnas golf med halm, och dels på den ströbädd af ringar och guldsmycken, som är bredd åt de döda i graf högen, spörjer Oden nu om Hels boning:

För hvem stå bänkarna strödda med ringar, * 2

1 Angående den betydelse, Saxo tillägger Balders svåra drömmar, jfr Saxonis Grammatici historia danica, editionen af P. E. Muller, Vol. I Lib. III pag. 120 not.

2. Äfven denna häntydning är märklig med afseende på utvandringshistorien, och den saknar må hända icke anledning af sjelfva texten i qvädet om Väg*am.fager en bäddy böljande i gull?

Valan svarar:

Här för Balder re'n brygdt står mjödet, skir an dryck — ligger sköld deröfver; men åsasöner i ängslan äro.

Ja, åsasönerna voro i ängslan, att Balder — hvad han fornt icke gjort, när han dött för natten eller för vintern — skall nödgas lyfta skölden af och dricka af Hels mjöd för att ock nödgas stanna hos henne. När nn Oden spörjer valan, hvem skall varda Balders baneman och råna honom å hans ålder, svarar hon med dessa märkliga ord:

Höd bär den höga gullring hin väg hit, han månde Balder till bane varda.

Grundtexten säger:

Hauðr berr liafan hroðrbarm }>inig, hann man Balldri at bana verða.

Gödecke, i likhet med andra fore honom, har här öfversatt:

Hjeltebarmen höga bär Höd hit ned; han skall Balders bane varda.

Men då är texten missförstådd och misstolkad, den vackra natursymboliska åskådningen bortskymd. Ty hroörbarmr betyder alldeles icke hjeltebarmen, utan härledes af hroör ära, berömmelse, och barmr kant, ring, sköldrand, hvadan ock hroðrbarmr, den berömda ringen, syftar på solskifvan. Valan vill alltså säga, att Höd, som plägar bringa solskifvan till Hels rike för natten och för vintern, skall varda Balders baneman i historisk bemärkelse. Vi återfå således här samma natursymbolik och samma föreställningar som i Saxos berättelse om Hothers strider med Gelder ochBalder. Med förlof, detta är oförtydbart! Och de tre skogsjung-frurna (nornorna), som bereda Balders föda, äro icke heller glömda i qvädet om* Vägtam. Ty sedan Oden fått svar på frågan om

Balders hämnare, Vale, spörjer han vidare:

Hvad heta de möar, som då månde gråta och om himlen svepa halsarnes slöjor?

Då är det kommet derhän, att nornorna, ödets gudinnor, taga sina halsslöjor, som insvept dem i nimbus, och kasta dem upp emot himmelen för att täcka honom, så att han ej må se deras blygsel och vanmakt. Men det är fara värdt, att den store skalden här uttalat ett ännu betydelsefullare ord, ett ord om supranaturalism efter naturalismen.

Nu inser valan och säger det äfven, att hon har framför sig Oden, åldrarnes fader. Men han svarar henne:

Ej är du en vala eller vis qvinna, förr är du trenne thursamöars moder.

Han vill säga, att hon är moder åt forntid, nutid och framtid, men efter gullålderns slut.

Vi veta, att Balder föll för Höd och måste rida Helvägen; att krigets gud Tyr (härmodet) red på Sleipner till Hels rike för att söka få honom åter (första utvandringen till jätteverlden och det forna G-ermanien; hvarvid Gällarbron skalf, då flockar af döda redo öfver den); att Balder skulle få komma åter, om alla väsen i naturen begräte hans död. Men det gjorde icke Loke, och så måste åsafolket företaga den andra, den stora utvandringen, som ledde till Thule. Det är vackert sagdt af skalden, att Balder vid Tyrs besök hos Hel följde honom upp ur Hels palats och sände med honom såsom ett minnestecken till sin fader Oden ringen Dröpner (symbolen af solen), hvilken blifvit bränd å Balders bål. Nanna sände till Frigg ett kläde, en virkad slöja (vårens grönska) jemte andra gåfvor, och till Fulla ett fingergull (äktenskapets, kärlekens och trohetens symbol). Sålunda är också tillräckligt antydt, att Balder, solguden, icke heller i norden eller inom gudakulten var död i den meningen, att han icke återkom hvarje morgon, hvarjevår. Men i norden var han icke längre samme strålande och värmande gud som tillförne och i södern; utan solskifvan, under långa vintermånader gömd bakom svarta moln eller genom en slöja af yrande snöflingor synlig blott såsom en svag ljuspunkt, kallades dvalans lekkamrat.

Och denne Balder jemte Nanna, denne Höd och denne Vale skulle hafva sin upprinnelse från halfförstådda eller missförstådda hörsagor af iriska prester och keltiska hemulsmän, från af enfaldiga nordmän under vikingatiden hemförda hörsagor om Kristus och Achilles, om, Paris och Oinone, så ock om de begge med namnet Ajax?

Och det skulle vara förgäfves att med våld och makt vilja göra Saxos saga om Hothers strid med Balder till ett symboliskt uttryck för kampen mellan ljusets och mörkrets makter, vare sig fysiskt eller moraliskt fattadt?

Må en hvar läsare sjelf ransaka skrifterna, pröfva och dömma!

Men låtom oss nu äfven se, huru den gamla mythen om Balder och Höd löper ut inom den isländska sagodiktningen. När under åsafolkets utveckling en efter annan af de gamle gudarne fbrsvunno ur folktron, först ur de främste männens tro, af skäl att de måste vika för kristendomens ljus, så gingo likväl många af de gamla gudabegreppen och föreställningarna igeii uti hjeltesagorna under förklädda former och förklädda namn. Af Höd (mörkrets gud) vardt Hödbrodd äfvensom Heden (hcedinn, hädaren, hedningen) och den långa hedningastriden (hjadning astri den) ', som sades skola räcka till ragnarök, hvilket den ock gjorde. Vi återfinna vidare, och jemväl sedan kristendomen blifvit känd, begreppet Höd under namnet Vögg (Vöggr vaggbarnet, som ock varder grafvens) samt Hottur (med den skymmande hatten, höttr) och Hjälte den oförfärade. Så sägs i den yngre Eddan (Skaldskaparmål 44):

»En konung i Danmark är nämnd Rolf Krake; han var bland fornkonungar den mest berömde, främst för sin godhet, dernäst för sin tapperhet och sitt anspråkslösa väsen. Detta är på hans blygsamhet ett kännetecken, som är vordet mycket omfördt i fornsäg-nerna, nemligen när en liten och fattig gosse, kallad Vögg, kom till konung Rolfs sal; konungen var då ung till åren och spenslig 1

1 Prof. Bagge härleder hjadningabenämningen och hithörande sagoinnehåll från berättelser eller hörsagor om Jason och Medea m. fl.till växten. Nu gick Vögg fram för honom och såg upp på honom. Konungen mälte då: »Hvad vill du säga mig, gosse, efter som du ser på mig?» Vögg svarade: »När jag var hemma, hörde jag sägas, att konung Rolf i Leire var den störste man i nordlanden; men nu sitter här i högsätet en liten krake, och honom

kallar man sin konung». Derpå svarade konungen: »Du har gifvit mig det namn, gosse, att jag skall heta Rolf Krake, och är det öflig sed, att gåfva skall följa namnfästning. Nu ser jag dig vid namnfästningen icke ega någon gåfva att gifva mig, sådan att hon anstår mig; ty skall nu den gifva annan, som har råd dertill». Tog så konungen en ring af sin hand och gaf honom. Då sade Vögg: »Du, af alla konungar den ädlaste, förunnade mig en gåfva; och derfor vill jag göra det löftet att varda den mans bane, som varder din bane-man». Konungen mälte då och log dervid: »Af en liten sak gläds Vögg!» —

Liten och obetydlig syntes ju Misteltenen!

Jag skall icke nu uppehålla mig vid att visa, att enligt de gamla sagorna Rolf Krake lärt känna och omfattat kristendomen. Han är uti den i Danmark lokaliserade sagan hvad Helge Hun-dingsbane är i Sverige. Nu skall jag deremot tala om en tapper kämpe, till sitt väsende något tecknad efter Balder, nemligen Bodvar Bjarke, en man som genom inre strid kommit till besinning och att omfatta kristen tro Som det hör till den gamla myth-och sagodiktningen att insvepa sina gåtor i täckmantel genom namnförändringar, så må jag ock erinra, att vi i sägnerna om Bodvar Bjarke igenfinna Vögg, hos Saxo kallad Vigge, i bondesonen Hottur eller Hött. Så är sagdt, att Bodvar beslöt fara till konung Rolf Krakes hofgård i Leire. Under en mörk natt kom han ridande till en enslig gård och begärde nattherberge der. Bonden och hans hustru, som sågo honom vara en ansenlig man, betjenade honom väl. Men när talet vände sig till Rolf Krakes kämpar i Leire, började hustrun gråta. Bodvar sade: hvarför gråter du, qvinna? Hon berättade då, att deras son Hottur vore i Leires hofgård, der alla kämparne gjorde narr af honom och vid måltiderna kastade ben på honom. Men den belöning — sade hon 1

1 Detta bör vara tydligt redan af den utaf Saxo anförda gamla sång, enligt hvilken Bodvar Bjarke uttalar ett hot mot Friggs förfärlige make, den enögde Oden, såsom ett ondt väsende.till Bodvar — hoppas jag af dig för min gästfrihet, att du hellre kastar smärre än större ben på honom, om han ännu icke är död!

När Bodvar kom till Leire och inträdde i konungens gästsal, såg han i en vrå en hög af ben, och ur den stack opp en svart hand: det var bondesonen Hottur, som höll på att göra sig en sköldborg af de många benen till skydd mot hugg och slag. Alla gjorde narr af den stackars Hottur och kastade ben på honom. Men Bodvar Bjarke tog sig honom an, gick fram till benhögen och lyfte den skrämde gossen derur, hvarefter han bar honom ut ur salen till ett vatten och tvådde honom från topp till tå: en rening, som uppenbart syftar på de kristnes dop. Sedan Bodvar vidare i sällskap med Hottur dräpt ett skräckinjagande vilddjur (hedendomens fantasispöke) samt låtit honom dricka af dess blod och äta af dess hjerta, tog Hottur till i styrka och mod, så att han icke längre fruktade för någon. När en hofman härnäst forsökte den gamla leken att kasta ben på honom, utföll försöket illa. Men konungen förändrade Hotturs namn till Hjälte den oförfärade efter svärdet Gyllenhjalte. Hottur är icke längre den fattige och hjelplöse hedningen, som erinrar om mörkrets gud Höd, utan han är döden ur kristlig synpunkt, en stor och stark kämpe, som uträttar en högre makts befallningar och hvars uppgift är att lära mannen lefva så, att han må kunna med ära dö. Saxo omtalar både utförligt och med stor förkärlek denne Hjälte och hans vapenbroder Bodvar Bjarke i Rolf Krakes sista strid, nemligen emot konung Hjorvard (hos Saxo Hjartvar, begreppet Thor). Likasom Hother var kunnig i strängaspel, så är ock Hjälte sångkunnig och vältalig. Det var han, som väckte Bodvar Bjarke till den sista striden med den odödliga sång, hvilken fått benämningen Bjarkamål, samma sång, hvarmed Thormod Kol-brunarskald framdeles väckte den sofvande hären före slaget vid Stiklarstad. Dessa och några andra strofer deraf äro bevarade:

Dagen är upprunnen, hanens fjädrar dåna, tid är för de unga att arbetet börja.

Valenen upp, och vakne . vännernas främste, alle de ypperste Adils tjenare!Hår den hårdhändte,

Rolf den skjutande,

ättgode män,

som aldrig flyn:

till vin jag ej väcker eder,

ej till glam med väna qvinnor,

fast hellre jag väcker eder

till hårda bardalekar.

Här må blott tilläggas, att Hjälte den oförfärade, under sitt första namn Vögg eller Vigge, gick att dräpa konung Rolf Krakes baneman, hvarefter han sjelf föll.

Sålunda utmynnar den gamla mythen om Höd, den blinde åsen, Balders baneman, Misteltens afskjutare, Odens sons följeslagare hos Hel och Vales fiende. Detta står också i full öfverens-stämmelse med Völuspå, som säger, att de i ragnaröksstriden fallne åsarne träffas å ny o på Idavallen (den sig förnyande jorden) att der, afklädda sin förra gndagloria, fortlefva såsom naturens ele-menter och utvecklingskrafter. Der tala de då fritt om den mycket tärande Mulltinaren (asken Yggdrasil), minnas sina många storverk och Fimbultyrs forna runor. Så säges vidare:

Säd skall på osådda åkrar växa, allt ondt bättras och Balder komma; bygga skall Ilöd med Balder på Ropts hägnade tomter som valgudar blide —

Veten I än dier hvad?

Solljuset, som ser allt skapadt födas och försvinna, och det nattliga mörkret, som hägnat den sofvandes hvila och mottager den trötte i sitt sköte, de skola såsom blide valgudar, men blott såsom timliga makter, kora alla menniskor till grafvarnas ro efter lifvets strid.QVÅDET OM VÖLUND.

Nidud hette en konnng i Svithjod; han hade två söner och en dotter, som hette Bödvild. Bröder funnos tre, söner af Finnakonungen; den ene hette Slagfinn, den andre Egil, den tredje Vö-lund. De gingo på skidor och jagade djur. De kommo till Ulf-dalen och byggde sig der hus; är ock der ett vatten, som kallas Ulfsjön. Tidigt en morgon funno de å sjöstranden tre qvinnor, som spunno lin, och hos dem lågo deras svanehamnar, ty de voro valkyrjor. Två af dem voro döttrar af konung Lödver, nemligen Ladgunn-Svanhvit och Hervör-All vitter, men den tredje, Ölrun, vår Kjars dotter af Valland. De tre bröderna förde dem med sig hem till sina boningar. Egil fick ölrun, och Slagfinn Svanhvit, men Völund Allvitter. I sju vintrar bodde de samman; derefter flögo qvinnorna bort att söka strider och kommo ej tillhaka. Då lopp Egil på skidor att leta efter ölrun, och Slagfinn sökte Svanhvit, men Völund satt i Ulfdalen. Han var den konstfärdigaste man, som män känna till enligt fornsägnerna. Konung Nidud lät taga honom handgripligen, såsom här i ett qväde är omtaladt.

1. Möar flögo sunnan mörk skog igenom, Allvitter den unga sitt öde att fylla; satte sig att hvila å sjöastrand

de diser från söder, som dyrt lin spunno 2

2. En ibland dem tog Egil att fästa,

mans fager mö med finhylta barmen; den andra var Svanhvit, som svanevingar hade; men den tredje af systrarna trenne omslöt Völunds hvita hals.

3. Der sutto de sedan i vintrar sju,men under den åttonde längtan dem åkom, och i den nionde nödtvång dem skilde; de möar fingo lust till mörkan skog, Allvitter den unga sitt öde att fylla.

4. Kom der från jagten jagaren vägvan;

Slagfinn och Egil funno salen öde, gingo ut och in

att se sig omkring; öster lopp Egil å skid efter ölrun, och söderut Slagfinn efter Svanhvit.

5. Men ensam Völund i Ulfdalen satt, slog rödan guld kring skurna stenar och lät hvar armring som lås sig lycka; satt hidande så

sin ljusa qvinna, om till honom hon ville vända tillbaka.

6. Det spörjer Nidud, Njarernas drott, att ensam Völund

i Ulfdalen satt; om natten foro män i naglade brynjor, deras sköldar blänkte i halfmånens sken. 7

7. Ur sadel de stego vid salens gafvel, gingo in och fram i ändlångan sal;

ringar de sågo å bastband radade, sju hundra, dem alla den smeden egde.

8. De togo dem af, de trädde dem på, utom en enda,

som undan d§ togo.

Kom då från jagten jägaren hemkär,

Völund, som vankat långan en väg.

9. Han gick att vid brasan björnkött steka;

högt brann riset af helmogen fura, vindtorra veden, framför Völund.

10. Satt å björnfäll

och byglarne räknade alfernas furste, men saknade en; tänkte, att Lödvers dotter den tagit, att Allvitter den unga vore återkommen!

11. Länge han satt så, till dess han somnade, och han vaknade, glädjelös vorden; fann händerna tyngda af hårda bojor,

men omkring fotterna en fjätter slagen.

Völund qvad:

12. »Hvilka äro de hjeltar, som åsatt hästen bindsle till flygfard, men fängslat mig?»13. Nu ropade Nidud,

Nj ar ernas drott:

»Hur fick du, Völund, alfernas furste, vårt ärfda gods i Ulfdalen här?

Guld var der icke å Granes väg, och fjerran vårt land är från källflödets fjäll.»

(Efter någoo tystnad och liksom dröjande vid ett dunkelt minne tillägger han om ölrun:)

15. »In gick hon och fram i ändlånga salen, stod å golfvet och sade betänksamt:

Ej glad nu är han, som gångar ur skogen.»

Konung Nidud gaf sin dotter Bodvild den ring, som han tagit af bastet hos Völund; men sjelf har han det svärd, hvars egare Völund var.

Drottningen qvad:

10. »Hans tänder skjuta fram, när svärdet honom visas och ringen af Bödvild buren han varsnar: talande äro ögonen hos orm, den enom glänser!

Så skären honom af hans senors styrka och sätten honom sedan i Sävarstad!»

Detta verkstäldes så, att hans senor i knävecken afskuros, och vardt han satt å en holme, som låg der framför landet och hette Sävarstad. Der smidde han åt konungen allsköns smycken. Ingen

man dristade gå till honom, utom konungen ensam.

_ /

Völund qvad:

17. »Blänker vid Niduds bälte svärdet,

Völund qvad:

14. »Jag mins, att vi egde mera rikedom, när helbregda hjonelag hemma vi voro: Ladgunn ooh Hervör, af Lödver horna, känd var ölrun . som Kjars dotter.som jag har brynt det bästa jag kunde, som jag har härdat det högsta mig

tycktes.

18. »Min flammande klinga bäres fjerran för alltid, ej ser jag henne mer till Völunds smedja buren. Nu bär Bödvild

min egen bruds

ring den röda —

ej råder jag bot derför!»

19. Så satt han, ej han sof,

allt jemt

han slog med sin hammar? och svek han smidde helt snart mot Nidud; två piltar lupo att titta i dörren, söner af Nidud i Sävarstad.

20. De kommo till kistan kräfde nycklarna, synbar var ondskan, när de sågo deri;

der var smycken i mängd, som syntes dem vara ädlaste guld och äkta stenar.

Völund qvad:

21. »Kommen, en af två, en dagen demäst, så låter jag guldet er gifvet varda 1 Men sägen ej för mö eller män i salen, sägen för ingen,

att I sett mig här!»

22. Arla ropade kamrat till annan, broder till broder:

»bort att ringsmidet skåda!» De kommo till kistan, kräfde nycklarna, synbar var ondskan, när de sökte deri.

23. De ungbjörnars hufvud han afskar då

och under läskhon lade deras läggar; men de hvita skålar, som under håret voro, med silfver han omslöt och sålde åt Nidud.

24. Ädelstenarna ur ögonhålen sände han Niduds sluga maka;

men af de tvenne piltarnes tänder bröstsmycken han smidde och Bödvild sände.

25. Bödvild ringen började rosa,

bar den till Yölund, när bräckt den hon hadc: »Törs för ingen det yppa, utom för dig!»

Völund qvad:

26. »Bräckan i guldet vill så jag bota, att ringen din fader fagrare tyckes,

och din moder mycket bättre, och dig sjelf på samma sätt.»27. Han bar henne dryck,

-— och den bästa han kände — att snart i stolen hon slumrade in.

(Völund fortfor:)

28. »Nu har jag hämnd fått for all min harm,

all? — utom i ett,

som ondskan mig värst vållar!»

(Efter någon tystnad:)

»Dock väl mig!» — qvad Völund -»nu vinner jag åter de senor, dem Niduds kämpar mig stäckte.»

29. Leende Völund hof sig i luften; gråtande Bodvild gick bort från ön

med fruktan för älskarens flykt och sin jaders vrede.

30. Ute står Niduds sluga maka,

in gick hon och fram i ändlånga salen; men å salsgården han satt sig att hvila:

»Ar du vaken, Nidud,

Nj ar er nas drott?»

Nidud qvad:

31. »Städse jag vakar och somnar viljelös, minst dådför efter mina söners död; kallt är mig hufvudet, kalla dina råd,

ty ville jag nu

med Völund gå i samtal.»

(Till Völund, som infunnit sig:)

32. »Säg mig det, Völund, alfers väktare, hvad vardt af de bålda björnungar mina?»

Völund qvad:

33. »Först skall du alla eder mig svärja: vid skeppets bord och vid sköldens rand, vid hästens bringa och vid svärdets egg, att qval du ej vållar Völunds qvinna eller bruden min till bane varder; — om jag en qvinna eger, af eder känd, eller har ett barn inom hallen här.»

(Sedan Nidud aflagt de begärda ederna, fortfar Völund:)

34. »Gå du till smedjan, som sjelf du gjorde, der finner du bälgen med blod bestänkt; ungbjörnarnes hufvud jag afskar der och under läskhon lade deras läggar.

35. »De hvita skålar,

som under håret voro, med silfver jag omslöt och sålde åt Nidud; ädelstenarna ur ögonhålen sände jag Niduds sluga maka.36. »Men af de tvenne piltarnes tänder bröstsmycken jag smidde och Bodvild sände;

nu går Bödvild med barn hafvande, enda dottern af eder båda.»

Nidud qvad:

37. »Ej mälte du än ett ord, som mer mig gräma kunde eller värre, Völund, for dig jag nu vill nagla fast.

Så hög fins ingen man, att dig af hästen han tager, och ej så stark, att dig han skjuter ned, der du sväfvar fram under fästets sky.» —

38. Leende Völund hof sig i luften,

Men kufvad Nidud satt der qvar.

Nidud qvad:

39. »Så res dig, Tackråd, min träl den bäste, bed Bodvild, mön med de ljusa bryn, gånga fager i vårdrägt med sin fader att tala!»

(Till Bǒdvild, som inkommit:)

40. »Är det sant, Bödvild, som de sade åt mig,

att Völund och du suttit samman å holmen?»

Bödvild qvad:

41. »Sant är det, Nidud, som han sade åt dig,

att Völund och jag suttit samman å holmen en olycksstund, som aldrig jag förskylt; me.n minst jag honom motstå förstod och minst jag honom motstå förmådde!»BRÖDERNA EGIL, SLAGFINN OCH VÖLUND.

(ANMÄRKNINGAR till qvIdet OM VÖLUND.)

Hvar och en af den poetiska Eddans sånger ger oss i sin enkla och omedelbara framställning någon niythisk eller religiöst-ethisk berättelse om gudar, stamhjeltar, jättar, dvergar, alfer eller men-niskor. Men alla sångerna såsom länkar i ett helt, en fortgående utveckling, gifva oss också under den mythiska eller natursymboliska förklädnaden historiska berättelser, en sammanfattning af vår äldsta historia i bildlig framställning eller sagoform. Detta gäller utan undantag. För att nu söka något fullständigare förklara åtminstone en eddasång har jag valt det märkliga och i sanning snillrika qvädet om Völund, hvars ursprungliga föreställningar vi kunna följa mer än två årtusenden tillbaka och dem vi till en del återfinna ännu i dag, ofta utan att man anar deras betydelse eller känner deras spår genom tiderna. Vi skola se, att detta qväde om den berömde smeden och konstnären innefattar allmängiltiga sanningar och tillika har till uppgift att vara en länk i berättelsen om Sveastammens invandring i norden.

Då jag icke kan eller bör hos läsaren förutsätta kännedom om den nordiska mythologiens personligheter, skall jag här i korthet anföra några af de vigtigaste mythbestämningarna.

Allt vänder sig omkring menniskan. Sjelfva gudarne äro danade efter hennes beläte, såsom ock hon efter deras. Hon omskrifves med jättarne (vildmenniskan), med dvergarne, då hon väl kan bereda sig hjelpmedel till timlig utkomst, men icke är medveten om sin högre bestämmelse, i hvilket skede åter hon betecknas med al-ferna. Så benämnas icke blott de goda menniskoma, utan i allmänhet andarne, särskildt de aflidnes själar.

Eddastudier. 7Desse äro de tolf åsagudame och vanagudarne: Oden, Thor

och Balder, Höner, Njärd och Fröj, Tyr, Höd och Ull, Forsete, Brage och Heimdall. Efter Balders och Höds bortgång intaga Vidar och Vale högsäten bland gudame, hvaraf de också kallas de båda Haddingarne. Desse två äro främst afbildade å det ena Gull-hornet från Galehus.

De egentliga vana-gudomligheterna äro: Njärd, Fröj och Fröja, och till dem kan man räkna åsaguden Höner, representanten för elementet vattnet, hvilken vardt gifven åt vanema såsom gisslan jemte hafsjätten Mimer.

Med de ursprungliga vanerna betecknas i Eddoma de keltiska kimbrerna, som bodde norr om Svarta hafvet och voro grannar till de thrakiska geterna och tyrigeterna (åsafolket). De idkade åkerbruk, sjöfart och handel; hos dem är förlagd uppkomsten af den vackra och innehållsrika Fröjssagan. Vanerna undanträngdes eller underkufvades omkr. år 700 f. kr. af den skythiske jätten, som betecknas med namnen Fenresulfven, Skrymer, Hymer och äfven konung Nidud. Det är af allt antagligt, att skytherna af de historiska kimbrerna eller sagans vaner upp togo och öfvertogo' dessas yrken och idrotter, hvartill ock naturen sjelf inbjöd. Vi skola nu betrakta några stamheroer från vanernas land.

Så säges i inledningen till Völundsqvädet, att Finnakonungen — han kan äfven kallas Vidfinn eller Finnalf — hade tre söner: Slagfinn, Egil och Völund. De nämnas i denna ordning och det har sin historiska vigt, som vi skola se; men rätteligen kunna de upptagas i annan ordning, såsom i qvädet sker: Fgil, Slagfinn och

Völund. Benämningen Finnakonungen har här intet att göra med namnet Finne, utan är en fri mythbildning af ordet finna. Den som söker vida (Vidfinn), han finner ock (Finnalf). Den sökande är anden (alf), som förmäler sig med naturen, hvaraf all odling. Finnalfs tre söner äro jordodlaren, krigaren och konstnären. Det är något att säga om hvar af dem.

Den som odlar jorden, han är jordens egare; är ock derföre detta uttryckt genom namnet Egil, af eiga ega. Han kallas bonde och är helt och hållet en mythisk personlighet eller stamhjelte för sädesodlingen. Han nämnes äfven Egil med pilarne eller Örvandel den käcke, detta senare namn af ör (aurr), som betyder både jord och pil, samt vandil eller vendil stängel. Egils pilar äro sädcs-stråna med sina ax, och de äro mycket goda vapen här i verl-den *. En gång, heter det i Vilkinasagan, kom bonden Egil till konung Nidud, som ville sätta honom på prof såsom skytt. Konungen befalte nemligen, att Egil skulle skjuta i tu ett äpple å sin egen sons hufvud. Ej fick han skjuta ofvan äpplet, ej till höger eller venster derom; men honom var icke förbjudet att skjuta pilten. Egil tog då tre pilar

ur kogret, strök fjädern på en af dem, lade honom på bågen och sköt äpplet midt i tu. Ena halfvan af äpplet föll med pilen å marken, den andra blef liggande qvar på gossens hufvud. Detta vardt ett berömdt skott. När nu konung Nidud sporde, hvårföre skytten framtagit tre pilar, svarade bonden, att de två skolat vara för konungens räkning, om han ihjelskjutit sin son.

Denna saga, sedermera tillegnad Wilhelm Tell, är vida äldre än så. Här må nu endast antydas hennes mythiska betydelse. Så framt jordodlaren vill se sin son vid lif och sin ätt få framtid, måste han kunna klyfva äpplet, jordens frukt, sin mödas äring så, att hälften må användas till föda, men den andra hälften läggas ned i jorden till utsäde för kommande skörd.

Egils barn voro, såsom förut är antydt, Thjalfe (medhjelparen åt Thor, mannen, begreppel Od, mandomen, Fröjas make) och Röslc-va (systern, den till mogen ålder komna qvinnan). Här skall nu berättas, huru dessa två kommo ut i verlden att vandra på vida vägar. .Thor måste ofta draga Osteriedes för att fälla troll och onda jättar; mycket fick han att göra med den skythiske jätten Skrymer, den skrymmande och skrytsamme, som tagit i besittning de stora och vidsträckta slättlanden nordan om Svarta hafvet. En gång kom Thor till bonden Egil och tog nattherberge hos honom. Frampå qvällen slagtade Thor sina bockar och inbjöd bxmden med 1

1 Härigenom torde vi oékså komma till den rätta betydelsen af namnet Vandaler och Vindiler såsom sädesodlare. Jac. Grimm (Geschichte der Dentschen Sprache vierte Aufl., Leipzig 1880, sid. 334, 476) har gifvit klaven till denna förklaring, då han anmärker, att benämningen Vandaler neppeligen kan härledas af wandeln eller tcandern vandra, utan häntyder på en anherre Vandil, ahd. Ventil. Vendil eller vandil, sädesstrået, isl. vöndr käpp, mjnk gren, trollspö (jfr Skirnisför 26), torde härledas af vinda inveckla, besl. med venda vända (om åkertorfvan). Af denna rot ortnamnet Vendel hos oss, Vendsyssel i Danmark o. s. v. Hos oss finnes ännu benämningen vindel (isl. vöndull) för ett litet fång hö, omlindadt med balm. Den mythiske Yng-lingakonnngen Egil Tunnadolgis son Ottar kallas Vendelkråka, hvilket öknamn synbarligen betecknar fogelskrärama å en sädesåker.hans hustru och barn att dela sin måltid. Bockskinnen lade han vid eldstaden och bad husfolket lägga de afätna benen på skinnen. Thjalfe, som åt af ena bockens lårlägg, bräckte den med en knif för att taga ut märgen. Följande morgonen bittida klädde sig Thor, lyfte sin hammare i vädret och signade bockskinnen: då stodo de slagtade bockarne upp igen, men den ene var halt. När Thor märkte detta, vredgades han, lät ögonbrynen sjunka ned öf-ver ögonen och knöt handen så hårdt om hammarskaftet, att kno-garna hvitnade. Bonden förskräcktes och trodde, att han skulle falla ensamt för Thors vreda uppsyn. Han och hans folk skreko fasligt, bådo om försköning och ville i förlikning gifva allt hvad de egde. När Thor såg deras rädsla, blidkades han och tog i förlikning Egils barn Thjalfe och Röskva, som derefter alltid följde honom.

Detta är en vacker natursymbolisk saga, som ingen lärdom mäktat tolka, men som menige man diktat och rätt väl förstår. Thors bockar äro molnen, som urladda sig i åska och regn, rensande luften och befruktande jorden. De slagtas ofta och uppstå på nytt, ty skinn och ben äro i behåll vid eldstaden: sommarhettan tager den värmda jordens vattenångor upp i luften igen. När bocken var halt och Thor vredgades, lyftande sin hammare, dock utan att slå till, medan bonden förskräcktes för den hotande blicken, så berättar oss sagan om kornblixten, som hotar utan att låta skräll följa och utan att det svarta molnet gifver befruktande regn.

När åsafolket utvandrade och Thor gick till jätteverlden att slå stenjätten Vafthrudner eller Rungner, bar han i en kökasse på ryggen bonden Egil eller Örvandel, som då sades hafva frusit af sig en tå; ty det är kallt i den nordliga jätteverlden och sädes-brodden fryser ofta bort. Den förfrusna tån kastade Thor upp på himmelen och gjorde deraf en stjernbild; och menar jag, att de gamle med denna tå äfvensom med örvandels hustrus slända, jem-väl kallad Friggs spinnrock, syfta på de stjernbilder, som hellenerna kallade Orions svärd och Orions bälte. När under kampen med Rungner Thor med sin hammare (blixten) krossade jättens stenyxa så att den gick sönder, föll en del sten.skärfvor på jorden, och deraf — säger den yngre Eddan — äro komne de brynstenar, som hittats och hittas i jorden: lemningar af det stenåldersfolk,som måste vika for den högre kulturen. Men en stenskärfva slog Thor i pannan och vardt sittande der. Den skulle örvandels hustru Groa taga bort med trollsång, och hon fick den att lossna mer och mer. Men när så Thor för att glädja henne sade, att hennes man örvandel snart månde komma

hem, vardt hon så glad, att hon glömde sin trollsång, hvarföre också stenskärfvan för alltid vardt qvarsittande i Thors hufvud *. Och de bönder, som odla nordens stenbundna jord, mena, att ännu sitter stenen qvar, ännu är icke stenåldern helt forgången.

Hos Saxo återfinna vi örvandel under benämningen Horvendil, hvars första stafvelse synes vara bildad af hordeum (kom, bjugg). Han säges här vara son af Gervendil (Geirvandél, spjutet såsom motsats till sädesstängelns pil, alltså betecknande krigaren). Denne Geirvandel, en höfding i Jutland under konung Rörek ring-slungaren, hade jemte örvandel också en äldre son Feng (fångstman, rånare). Utan att nu uppehålla mig vid den sinnrika sagan, huru örvandel den käcke en tid for i viking på hafvet eller huru-ledes han på en enslig ö öfvervann i envigeskamp den norske konung Kal (den skallote, den bare, Kollr), vill jag här berätta, att han gifte sig med Gerutha (Grid, samma begrepp som Groa) och aflade med henne en son, den mycket berömde Amlet, ännu mera känd under namnet Hamlet. Härmed inträder den gamla sagan i en vidare utveckling, en mycket innehållsrik form.

Så säges, att Feng dräpte sin broder örvandel och gifte sig med enkan. Den, som får styffader, plägar också få styfmoder Så äfven här. Den stackars Amlet måste för att rädda sitt lif förställa sig såsom fånig eller mindre vetande. I allt sitt görande och låtande som ock i tal och svar syntes han tölpaktig, gick i paltiga och orena kläder, satt gerna vid elden, rörde i askan med händerna och gjorde träkrokar. Men märk väl: träkroken syftar på torfhackan, som är det enklaste och ursprungligaste åkerbruksredskapet. När man frågade honom, hvad han gjorde, svarade han, att han skäftade spjut för att hämnas sin fader. Det var ju löjligt! Men som man dock något misstänkte hans galenskap, beslöt man utforska honom och stälde så till, att han på ett ensligt ställe i skogen skulle möta en ung och vacker qvinna, hvilken borde locka 1

1 Man kan lika väl säga: far tycker som farfar, att som säden växer på åkern, så lönar det ej mödan att plocka bort de qvarblifna stenarna!honom till älskog och på samma gång leta ur honom hans hemliga afsigter, om han hade någraDetta beramade möte erinrar om Gerds svar till Skirner, att hon ville möta Eröj i Barre, en lund med lugna stigar, skogen, der svedjefallet brännes och åkern till-redes. Nu skulle man stiga till häst. En ungdomsvän gaf då Amlet en vink om förestående fara. Denne förstod, att svek var å färde, och gjorde sig än dummare och löjligare. Ty när han skulle stiga till häst, lade han betslet om hästens svans och satte sig bakvänd opp. Detta var nu alltför galet, när han red i väg, styrande sin häst med svansen! Hofmännen logo. Men bonden log säkerligen icke, ty han visste, att plogen styres med svansen. Under vägen gaf Amlet många fintliga svar, såsom när hans följe-svenner visade honom hafsstrandens hvita sand, som liknade mjöl. Det måtte vara malet af hafvets stormar, som uppröra det hvita skummet, sade Amlet. När han så kom till ett ensligt och dunkelt ställe i skogen, lemnades han liksom af en slump allena för att kunna möta den fagra qvinnan. Men ungdomsvännen gaf honom åter ett hemligt varningstecken på så sätt, att han stack ett

%

strå i ändan på en broms och lät bromsen flyga till Amlet, hvilken också gaf akt på tecknet1 2. Nu är emellertid att säga, att Amlet hade umgänge med den fagra qvinnan3, som var hans ungdomsvän och med honom såsom barn haft samma vårdare. Men han tog ett löfte af henne, att hon skulle förtiga det, hon, som var sänd att utforska honom.

När alla kommo hem, sporde man Amlet gäckande, om han haft något kärleksmöte. Han svarade ja. På hvad ställe, å hvad säng? Han sade, att han stödt sig å en hästhof, å en tuppkam och å ryggåsen (laquear) af ett hus. Han syftade på plogen (sin häst), solstrålen och jordytan (åkerfältet), som plöjaren besår. Ingen trodde honom. Man utfrågade den sköna flickan. Hon svarade nej till hvad Amlet bejakat; och hon blef trodd. Då man sålunda icke på något sätt kom till rätta eller klarhet med den tred-

1 Shakespeare, som på grandvalen af Saxos saga om Amlet diktat sitt berömda sorgespel »Hamlet, prins af Danmark», nämner den fagra qvinnan Ophelia, synbarligen efter härledningen af ophis orm.

2 Bilden är lånad från sådden. Bromsen betecknar sädeskornet, som kastas ut, lägger sig i jorden och börjar gro.

Det får då ett strå i ändan.

3 Shakespeare ger en antydning härom med orden: »O Jephta, domare i Israel,

— hvad hade dn icke för en skatt!» Domareboken XI: 34—40.skande Amlet, tänkte en af Fengs rådgifvare ut ett annat påfund för att snärja honom. Feng skulle företaga en låtsadt angelägen resa, men Amlet under tiden lemnas ensam med sin moder i hennes sofrum och man antog, att han dervid icke skulle dölja sitt hjertas hemliga tankar för henne. För att utröna det verkliga förhållandet härvid skulle rådgifvaren sjelf, moder och son ovetande, lägga sig gömd i en halmknippa i en vrå af rummet. Det skedde så. Amlet spelade tokig som förut, gol som en tupp och flaxade med armarna såsom med vingar. Modren grät öfver sin sons vansinne. Men han, som var misstänksam äfven här, sprang opp och opp igen på halmknippan, och då han kände något hårdt under fötterna, drog han sitt svärd och genomstack den gömde. Derefter sönderdelade han den dödes lemmar, kokade dem i sjudande vatten och lagade till en gröt, som han genom ett hemligt ställe kastade ut till föda åt svinen. Härefter höll Amlet ett ljungande strafftal till sin moder och vände hennes sinne till ånger öfver den brottsliga förbindelsen med Feng, som dräpt hennes make och förföljde sonen.

Sagan fortsätter allt jemt i samma symboliska bildspråk. Spe-jaren, gömd i halmknippan, på hvilken Amlet sprang opp och ned, är den mogna säden, som tröskas, den äpplehalfva, som vardt qvar-liggande på Egils sons hufvud. Saxo nöjer sig icke med mindre än att han också följer födan i digestionens stadier.

Feng kom hem, men fann ej sin rådgifvare, vardt icke heller klok på någonting, Amlet trodde sig veta, att rådgifvaren fallit igenom något hål och blifvit uppäten af svin 1 2. Alla logo åt detta gyckel, otroligt som det var. Men nu beslöt Feng att ändtligen förderfva Amlet. För att på samma gång vända skenet från sig sjelf och skuggan på en annan, beslöt han att sända Amlet med två följes venner till sin vän konungen af England. De två följe-svennerna hade med sig ett hemligt bref, skuret i trä såsom den tiden var öfligt; och brefvet innehöll, att konungen af England skulle låta Amlet omkomma Vid affärden bad Amlet sin moder

1 Under tiden växer och mognar utsädet!

2 Hos Shakespeare heter det bland annat: Konungen'. Nå, Hamlet, hvar är Po-

lonius? Hamlet: Vid qvällsvarden. Konungen: Vid qvällsvarden? hvar? Hamlet: £j der han äter, utan der han ätes o. s. v. Om ni icke finner honom innan denna månad gått till ända, så skall ni vädra upp honom, då ni går uppföre trappan till galleriet.att efter år och dag upphänga tapeter i gästsalen såsom till lik-begängelse och säga, att hon fått säker kunskap om hans död. Sjelf ville han återvända. Under seglingen på hafvet, medan hans följeslagare sofvo, tog han brefstafven från dem, utplånade skriften och insatte i stället, att konungen af England skulle låta hänga Amlets följeslagare, men derefter gifva honom sjelf sin dotter till äkta. Allt detta gick i fullbordan, ty konungen uppfylde troget sin gode vän Fengs vilja, sådan den samma hlifvit honom meddelad. Men när Amlets begge stallbröder blifvit hängda, låtsade han taga sig detta mycket när och fick derföre af konungen såsom mansbot en viss mängd guld, hvilket han smälte och göt i två ihåliga trä-stafvar. När nu ett år var förgånget, återvände han till Danmark och förde med sig de två stafvarne. Så snart han kommit till jut-ska kusten, förändrade han sitt skick, stälde sig åter mindre vetande och klädde sig paltigt. Då han hemkommit och inträdde i gästsalen, der man just höll på att fira hans likbegängelse, väckte hans ankomst ej ringa förvåning; men den första häpnaden byttes snart i löje. Då man frågade honom efter hans båda följesvenner, visade han sina hegge trästafvar och sade: här är så väl den ene som den andre 1 Det var både skämt och allvar. Amlet gjorde sig nu till munskänk och undfägnade gästerna rikligen. På det att icke den långa drägten skulle vara honom till hinder, uppfäste han den med svärdbältet. Esomoftast strök han med nageln på eggen af sitt blottade svärd. Men de närmast stående stälde så till, att ett jernsöm vardt slaget genom både svärdet och skidan l. Gästerna blefvo mycket druckna, blefvo liggande der de suttit och somnade på platsen. Då framtog Amlet de krokar, som han fordom tillredt, lät fälla ned förhängena från salens väggar öfver de snarkande och fäste dem samman med krokar och knutar, så att ingen kunde undkomma. Derefter lade han eld i huset, så att hela gården snart stod i lågor. Nu skyndade Amlet till det sofrum, der Feng blifvit lagd af sina tjenare, och utbytte der sitt svärd emot den trolöse farbroderns. Derefter väckte han honom, omtalade för honom branden, som förtärde hans män, och sade honom,

att han sjelf vore kommen för att med tillhjelp af sina gamla krokar hämnas sin faders död. När då Feng sprang opp för att fatta sitt

1 Jfr härmed, att Fröj gaf bort sitt svärd, som förvandlades till lie. Hvarmed skalle han då strida i den sista kampen?svärd till försvar, fick han i stället det förnaglade. Och så vardt han dräpt af Amlet med sitt eget svärd 1.

Nu torde läsaren utan svårighet finna, att med Amlets två följeslagare till England syftas å sädessäckar, som varda upphängda öfver qyarnen, att deras innehåll må förmalas. Men det guld, som Amlet fick i böter för dem och som han stöpte i två trä-stafvar, betecknar det hjelpmedel, den kraft, som odlaren mäktar inlägga i de två trästoder, dem Oden danat, fostrat och uppklädt och dem Eddan kallar Ask och Embla, man och qvinna. Med deras tillhjelp hämnades Amlet sin faders död. Att sagans betydelse är sådan och att hon är mycket gammal, synes mig af alla spår att dömma; men utan tvifvel har Saxo i sin framställning lånat åtskilliga drag af den helleniska mythsagan om Iobates.

Amlet är icke blott sädesodlaren såsom hans fader, utan tillika qvammannen, som bereder mjöddrycken. I eddasången om Skirner igenfinna vi Grerds trälinna Ambått (Ambått), Yid en jem-förelse mellan flere olika sagor framgår, att hennes make är Amblode 2. Dessa två beteckna den ursprungliga qvamen, mennisko-slägtets amma: han kornkrossarestenen, hon kornkrossarehällen. Inom smedjan, der frihetens vapen smidas, är han hammaren, hon städet. Om dem säger en tysk vers:

Bist du Amboss,

Sey geduldig,

Bist du Hammer,

Schlage zn!

I tyska sagor återkommer begreppet Amblode i Amelolt im Garten (Rosengarten), fader till Alphart och Wolffhart äfven Sie-gestab 3. Alla dessa namn Amblode (Amlode, qy arnen), Ambått, Amlet och Amelolt härledas af verb. ama taga sig någon an, uppföda, amma. Vi äro härmed också komna till en annan och ur-

1 Krigaren öfvervinnes till sist af jordodlaren. Också säger sjelfve krigsguden

Tyr vid Loketrätan: »Fröj är bäst bland alla bålryttare i åsars gårdar; ej mö han

vållar sorg eller mans maka: han löser en hvar ur länkar».

Bålryttare (Bóh'ipa, orätt äridradt till ballripa) kan öfversättas med enhärje och säges om Fröj, emedan han rider öfver det i skogen tända bål, hvarigenom svedjelandet beredes.

2 Carl Säve vill göra den ursprungliga namnformen till Andblode, hvilket jag be-tviflar. Jfr Säves uppsats: Om Hamlets namn och betydelsen deraf, i Nord. Univ. tidskrift, 10 årg. 4 häft. sid. 87 ff.

3 Jfr Die Deutsche Heldensage von Wilhelm Grimm, zw. Aufl., Berlin 1867.gammal stamhjelte, som i viss mån kan sägas förebilda Amlet och i allt fall innefattar både Fröjsbegreppet och Bragebegreppet; jag menar Atnale, aflingemannen, efter hvilken uppkallades östgöternas gamla och mycket berömda konungaätt. Om denne stamhjeltes höga ålder inom mythdiktningen skola vi längre fram erhålla ett mycket vigtigt vittnesbörd. Hans namn, som öfvergått i ömlung och ömlungaland, Italien, der östgöterna satte sig ned, härledes af amr (ama) och ala afla, föda. I nära förbindelse med begreppet Amale, aflingemannen, står också begreppet af Ärilsormen, som det är af vigt att lära känna för förklaringen af mytherna dels om Lokes fängslande och dels om hästen Grane, som reds af Sigurd Fafners-bane, men har anor äldre än så: gåtor dem jag ingenstädes funnit nöjaktigt förklarade, men som oupphörligt gå igen i de gamles sagor. Elden bet lika litet på Ärilsormen som gift å Sigurd Faf-nersbane, hvilken ock derföre blifvit kallad Siegfrid der hörnerne, den hornartade. Ärilsormen är framstäld på begge Gullhornen från Galehus. Af honom finnes jemväl en mycket märklig bild, gjord af en stor bentand, den så kallade Benormen från Lindholm, hvilken tillhör Lunds universitets samlingar.

Sedan vi nu gjort bekantskap med Finnakonungens son Egil med pilarne eller örvandel den käcke, sädesodlaren,

skola vi öfver-gå till sonen Slagfinn, om hvilken i all korthet kan sägas, att han betecknar krigaren, som drager i härnad till lands eller till sjös för att taga byte och lefva af rof. Begge bröderna, Egil och Slagfinn, betecknas i Hyndias sång med Brodd, den som bringar brodd ur jord, och Hörfe, den som förtär skörden. Samma begrepp uttryckas i Sigurdssångerna genom Erp (Erpr, Ärp, antagligen be-slägtadt med ceria plöja) och Eitil (fornnord. åtall, atala, åtel, as, te-tricus, dirus). Vi återkomma till dessa två, Erp och Eitil.

Egils och Slagfinns tredje broder är Völund, den mycket berömde konstnären, metallgjutaren och smeden. Af fornty skårne kallas han Wielant, Wieland, i Yilkinasagan Velint, och hos angelsaxarne återfinnes må hända den riktigaste namnformen Velant, Veland och Velönd (af vél knep, konstgrepp och konstnärlighet, calliditas, fraus och äfven scientia, samt ant ande). Yi skola här företrädesvis lära känna denne konstnärsnatur efter den sång, som bär hans namn. Vilkinasagan har mycket att berätta om hans verk och skiftande öden. Ur sagorna må här främst framhållas, att Völund, sedanhan blifvit förlamad, gjorde sig en flygmaskin, Vilkinasagan säger en »flygel» eller fjäderhamn, hvarmed han hof sig i luften. Man har sagt och man har trott, att denna mythiska uppfinning blifvit öfverflyttad på Yölund från den helleniske sagokonstnären Daida-los. Men det är jemt opp motsatsen, som är sannolikare. Så sä-ges, att Daidalos kommit till Kreta och gjort bland annat den namnkunniga labyrinten, hvilken nordboarne sedermera kallat Vö-lundarhus. När Daidalos af särskild anledning vardtjemte sin son Ikaros inspärrad i labyrinten, skall han åt sig och sonen hafva gjort vingar, med hvilkas hjelp de flögo hort. Yi veta också, att den stackars Ikaros flög för högt upp mot solen, så att vaxet, hvarmed hans vingar voro fästa, smälte, och han föll ned i hafvet. Nu är emellertid denna saga först omtalad af Ovidius, och det är antagligt, att han hört en liknande berättelse hos de nordpontiska folken eller hos thrakerna. Detta också af följande skäl. Det bör nemligen vara tydligt, att sagan om flygmaskinen såsom andra mythsagor har en gifven betydelse af symbolisk art. Men hvarpå syftar då denna »flygel?» Den syftar dels på blåsbälgen, medelst hvilken smeden och metallgjutaren vid utöfningen af sin konst begagnar »vädrets vingar», dels ock på skeppets tackling med segel. När den konstskapande fantasien och dikten ville på sitt sätt åskådliggöra detta, tillgrepos de konstgjorda vingarna. Nu är ock händelsen, att hellenerna tillskrefvo den skythiske Anacharsis, icke sig sjelfva, uppfinningen af blåsbälgen och skeppsankaret. Yi skola längre fram meddela en historisk antydning om enahanda härkomst. Här må i öfrigt den nordiska sagan vara i sin poetiska rätt, när hon uppsöker Völund redan i de gamla vanernas land. Att qvädet om Yölund i sin historiska tillämpning syftar med hans »flygel» på segelskeppet, hvarmed han begaf sig bort, det hoppas jagskall blifva tydligt. Att samma tolkning är gjord i Vilkinasagan, torde lätt inses af följande. När nemligen Völund gjort sin fjäderhamn färdig, bad han Egil först profva den, sägande: du skall begynna

flyga mot vinden, sedan flyga både högt och långt, men sätta dig med vinden. Egil gjorde så; men när han skulle sänka sig ned, föll han hufvudstupa mot jorden så häftigt, att han icke visste till sig. Völund frågade hvad han tyckte om inrättningen. Egil svarade: vore han lika god att sätta sig med som att flyga med, så vore jag nu i annat land och du hade icke fått honom tillbaka.Yölund profvade derpå sjelf sin fjäderhamn, sägande: orätt sade jag dig, att dn skulle sätta dig ned med stjerten emot vädret, ty jag trodde icke, att du skulle lemna mig fjäderhamnen igen, om du blott insett, hur förträfflig han är; och det skall du veta, att alla foglar sätta sig emot vädret såsom de ock begynna flyga på samma sätt.

Låt en vanlig »landtkrabba» komma med en farkost for fulla segel och förlig vind för att sätta i land, det är fara värdt, att en sådan seglare lika med Egil stupar på näsan.

Vi skola nu något närmare undersöka det mythiska qvädet om Völund, ännu allt jemt ur synpunkten af dess natursymboliska och # allmängiltiga betydelse, för att vidare öfvergå till den uppenbara historiska tillämpningen. Det heter, att de tre bröderna Egil, Slagfinn och Völund, innan de ännu fått sin egentliga bestämmelse, lupo på skidor och jagade djur. De kommo till Ulfdalen, som låg vid Ulfsjön, och satte sig ned der. Tidigt en morgon funno de å sjöstranden tre qvinnor, som spunno lin, och bredvid dem lågo deras svanehamnar, ty de voro tillika valkyrjor. De hette Ölrun, Hervör-Allvitter och Ladgunn-Svanhvit. Dessa tre namn äro my-thiskt-poetiska! omskrifhingar för de tre gudinnorna Frigg, Sif och Fröja.

Frigg är, som vi veta, Odens på en gång dotter och maka, jorden i detta ords allt omfattande bemärkelse.

Sif, Thors hustru, den husliga härdens gudinna, betecknar likaledes jorden, såsom hela menniskoslägtets härd; all jordens växtlighet kallas hennes hår. Ett af Sifs vigtigaste namn är Reid eller

• ______________ ______________________

Hreid, hos Beda Venerabilis Hreda, vagngudinnan. Efter henne

namnen Reidgotar och Reidgotaland. Vid utvandringen var vagnen den boning, som Sif tillredde, ett flyttande fogelrede.

Fröja åter, Ods maka, är kärlekens gudinna, som städse eggar sin man till stora värf, men också ständigt saknar och söker honom.

Friggs begrepp omskrifves med * många namn, såsom nornan Urd, jätteqvinnan Grid, valan Groa eller Hyndla, såsom valkyrja kallad Ölrun, samt jätteqvinnorna Rådveig och Fenja, den sista benämningen efter Fensalarna. Namnet Ölrun säges om jorden, så-som vätskans väninna, och förekommer stundom under formen Al~ run, af ala afla, föda. ölrun tyckes mig temligen påtagligt motsvara den Tacitanska sierskan Aurinia.

Sifs begrepp omskrifves med nornan Vardande, jätteqvinnorna

o

Goa (Gya), Gullveiy (Angerboda), så ock valkyrjan Her vör-Allvitter. Denna Allvitter, kunnig i all qvinlig och huslig idrott, är konstnärens ideal. Sif, den högheligaste af alla gudinnorna, af de gamla mest dyrkad och under många namn, men i eddadikterna mindre omtalad, var till sin natur mera prestinna än vala. Hennes begrepp synes motsvaras af den Tacitanska Veleda eller Velida.

Fröjas begrepp omskrifves med nornan Skuld, valorna Heid och Modgunn, valkyrjan Ladgunn-Svanhvitf så ock jätteqvinnan Menja (af men smycke, efter brisinga-men). Namnet Ladgunn betyder den till strid lockande och Svanhvit, som svanevingar hade, syftar å segelskeppet. Fröjahegreppet, valan Heid, motsvaras sken-harligen af den Tacitanska sierskan Ganna (ganbr spåstaf: vitti hon ganda).

De tre gudinnorna Frigg, Sif och Fröja äro enligt mythdikter-nas sammanhang jemväl omskrifna med Njärds så kallade nio döttrar, eller tre gånger upprepade tretal:

1. Rådveig. 2. Gullveig. 3. Almveig.

4. Fenja. 5. (Senja?). 6. Menja.

7. Bjuggvör. 8. Listvör. 9. Kräppvör.

Två af de tre systrarna ölrun, Svanhvit och Allvitter, som i sanning spunno dyrt lin, sägas vara döttrar af Lödver, men den tredje af Kjar af Valland. Jag anmärker detta i förbigående, utan att nu till skärskådande söka framhålla betydelsen af namnen Lödver och Kjar.

De tre bröderna förde hem de tre systrarna: Egil fick ölrun, Slagfinn fick Svanhvit och Völund 1 fick Allvitter. De sutto länge lyckliga i sina hem. Men när det så heter, att möarna fingo lust till mörkan skog (strof 3) och flögo bort utan att komma tillbaka, då är fråga om utvandring. Denna åter är förlagd till tiden efter Balders död, då åsafolket måste företaga sitt tåg mot norden. Förgäfves lopp Egil österut att söka Ölrun, likasom odlaren städse vänder sina blickar mot östern och bidar den värmande vårsolen.

1 I stället för namnet Yölnnd begagnas i sångens strof 2 binamnet Onund (Anund), hvilket betecknar den nödstälde, som genom arbete förvärfvar sig gods.Förgäfves lopp Slagfinn söderut att söka Svanhvit, likasom vikingen städse drages åt söder. Både Egil och Slagfinn måste der-före gå att söka sina qvinnor — i norden.

Men Yölund, hemkär, satt ännu allt jemt qvar i Ulfdalen under den skythiske jätten konung Nidud; satt der, hamrade sitt guld, formade sina ringar och väntade, att hans ljusa qvinna, All vitter den unga *, skulle vända tillbaka (str. 3). Men hon kom icke tillbaka.

Konung Nidud, den i mörkret ödande, betecknar ur allmän synpunkt den mäktige herskaren, som icke förstår konstens sanna uppgift eller konstnärens fria skaplynne, utan gör honom till nyttans träl. Ty heter det ock, att han hemligen utsände väpnade tjenare till Yölunds bostad, hvilka borttogo mästarens yppersta smycke, den ring, som han med sitt hjertas fria val egnat åt All-vitter den unga (str. 8). När Yölund kom hem från jagten, gick ' han att steka björnkött vid brasan (ät brunni1 2, askgropen, härden), gaf bälgen väder, så att den hel-mogna furan, den vindtorra veden (träkolet), flammade opp. Bildspråket är målande och vackert. Satte sig så de goda andarnes eller alfernas furste å björnhuden att räkna sina ringar, men saknade den enda, hvarföre han började tro, att Allvitter den unga omsider kommit hem och tagit den! Han tänkte så och hoppades så, till dess han slumrade in; men han vaknade glädjelös, utan viljans frihet, och kände sig förlamad till hand och fot (str. 11). Han var klafbunden och kände smärtan i sin belägenhet. Halft stammande uttalade han då dessa märkliga ord (str. 12):

Hvilka äro de hjeltar, som åsatt hästen3 bindsle till flygfärd, men fängslat mig?

Han vill säga: hvilka äro de herrar, som gifvit min ande vingar, inen fängslat min varelse i stoftet?

1 Alldeles utan skäl har man i qvädet om Völund velat ändra textens namn Älvitr, Allvitter, till Almvitr, Bågmö.

2 Brunni dat. af brunnr kan ock här öfversättas med kokkittel, jfr brunnen eller kitteln Hvergälmer.

3 Grundtexten har ett påtagligt skriffel eller läsfel, som vållat mycken misstolkning, nemligen besti i st. f. hesti, hvilket tydligt nog framgår af str. 37. Byr sima kan icke öfversättas med man, utan betyder efter orden vind-tåg, hvilket jag här återger med bindsle till flygfärd.Var nu Völund icke längre fri, så förtjenade kan åtminstone guld. Men Nidud var icke nöjd dermed, utan sporde smeden, huru han kom åt så mycket guld, då han icke kunde få det i härnad eller af jordens åring (å Granes väg) och då det var långt till guldgrufvan (källflödets fjäll)l. Då svarade honom Völund, att han och hans bröder tillförne egde än mera rikedom, när de med sina makar ännu lefde i oqvald besittning äf sina hem, eller innan Nidud fått spiran och förjagat Egil och Slagfinn. Han erinrade sig också (str. 15), att den spåkunniga ölrun, förr än hon flytt, uttalat dessa ord, som han då icke fattat, men nu mera med sorg och harm förstod:

Ej glad nu är han, som gångar ur skogen.

Konung Nidud gaf sin dotter Bodvild den ring, som han låtit fråntaga Völund. Sjelf bar han Völunds svärd. Betydelsen af namnet Bodvild framgår synligast af den angelsaxiska namnformen Beaduhild, stridsmö. Völund fick tiga och tåla att se sin konsts vapen buret af den fiendtlige herskaren och sin kärleks symbol buren af herskarens stolta dotter. Men Niduds sluga maka såg smedens dolda vrede och sade (str. 16):

tålande är o ögonen

hos orm, den enom glänser!

Så skären honom af hans senors styrka och sätten honom sedan i Sävarstad!

Denna befallning verkställdes så, att på Völund senorna i knävecken afskuros. Detta symboliska uttryck är grundadt å den gamla erfarenheten, att smeden, som dagen om får lyfta den tunga hammaren eller släggan, försvagas i sina knän och varder sned-bent. Och så vardt konstnären satt såsom handtverkare i köpstaden vid hafvet! Men att Bödvild bar hans egen bruds gyllene ring, det kunde ej med böter försonas, det kräfde hämnd. Så satt han, ej han sof, allt jemt han slog med sin hammare, och helt snart han smidde svek emot Nidud (str. 19). Han beslöt att först vända

1 fjöllum rinar. Det kan ifrågasättas, om inom Eddorna något enda ord blifvit så misshandladt och misstolkadt som rin rinnande vatten. Användt i bildlig mening, såsom t. ex. för »tidens rinnande flod*, bar man deraf gjort floden — Rhen!hämnden emot Niduds två unga söner, som kommo till smedjan att se hans smycken. Dem skulle de få, sade han. När så den ene kom och den andre kom, afskar hån deras hufvud: sjelfva hufvud-skålarna omslöt han med silfver till dryckeskärl och sålde dem åt Nidud, hvilken ej anade sveket; ögonstenarna sände han till drottningen; men af de båda piltarnes tänder gjorde han bröstsmycken åt Bodvild. Och när så Bodvild kom till smeden för att få lagad en bräcka i sin ring, förförde han konungens dotter. Då tyckte han sig hafva fått hämnd

för all sin harm, utom i ett, som ondskan vållade värst (den onda lustan, som biter sig fast i konstnärens syndiga natur, den glödande eld (Loke), som vill åt varelsens ved, ivipgiarnra). Men de senor — sade Yölund — som Nidud stäckte, dem vinner jag åter! Han hade nemligen uppfunnit sin fjäderhamn och hof sig i luften. Gråtande gick Bödvild bort, fruktande sin faders vrede och att Yölund, som blifvit henne kär, skulle fly och öfvergifva henne (str. 29).

Nidud hade icke heller glada dagar i sitt hem; der var kallt nog, kallt om hufvudet, kallt om hjertat och tomt efter sönernas försvinnande. Han lät kalla Völund och frågade honom efter dem. Smeden begärde då lejd och starka eder, att konungen icke skulle döda hans qvinna, om nemligen Völund i konungens egen sal hade en qvinna, som de väl kände och som han nu kallade sin, och om hon tillika vore med barn. Konungen svor utan att ana sakernas sammanhang. Då yppade Yölund, att han och ingen annan dräpt konungens begge söner och förfört hans dotter. Konung Nidud, förödmjukad och förkrossad af allt detta, insåg då hvilken fruktansvärd man han förolämpat, förödmjukat och sökt trälbinda; men jätten var en man äfven han, lade band på sin smärta och uttalade dessa odödliga ord om konstens uppgift och den frie konstnärens höga bestämmelse (str. 37):

Ej mälte du än ett ord, som mer mig gräma kunde eller värre, Völund, för dig jag nu vill nagla fast.

Så hög fins ingen man, att dig af hästen han tager, och ej så starka att dig han skjuter ned,der du sväfvar fram under fästets sky.

Leende Völund hof sig i luften, men kufvad Nidud satt der qvar. Smeden hade nu beredt sig hjelpmedel till flykt och for att för sin konst söka sig ett nytt och fritt fädernesland — i norden.

Konung Nidud befalte härefter sin träl Tackråd — Loke är icke fjerran — att bedja Bodvild, mön med de ljusa bryn, gånga fager i vårdrägt med sin fader att tala (str. 39). Hon kom. Han frågade henne, om det var sant, hvad de sagt honom om Völund och henne. Hon svarade otvunget: »Sant är det, Nidud, som han sade åt dig». Ty hon förstod, att Völund sjelf yppat, hvad ingen annan än han visste, och hon. Sant var det, att hon hemligen umgåtts med konstnären en olycksstund, som aldrig hon förskylt; men, tillade hon — och verlden upprepar i alla tider den sanningen, äfven då hon såsom konst ofta dyrkar hvad som blott är sken deraf eller allenast flärd —

minst jag honom motstå förstod, och minst jag honom motstå förmådde.

Hvilken storhet, hvilken sanning och skönhet i detta qväde! Och likväl har det funnits tider, då eddadikterna kallats råa af dem, som föga eller intet känt af deras innehåll.

Man kan nog ur Eddans alla sånger, Völuspå framför allt, läsa ut blott en hednisk, en fornnordisk theogoni, theosofi eller theologi; men deras hufvuduppgift är att såsom sammanbundna till ett helgjutet skaldeverk under gudamythernas förklädnad gifva oss vår äldsta sagohistoria. Denna sanning kan icke nog betonas. Må vi också nu ur sådan synpunkt å nyo betrakta qvädet om smeden Völund, såsom en länk af berättelsen om Sveastammens invandring i norden. Det skall då visa sig, hvar eddaskalden förlagt vanernas land och Finnakonungens och hans söners Alfhem, eller hvar han här lånat hufvudmotivet för sin framställning. Främst har han hemtat sitt vittnesbörd från historiens fader Herodotos.

Så säger Herodotos (IV: 11), att de keltiska kimbrerna eller kimmerierna, sagans vaner, som bodde norr om Svarta hafvet,

Eddastudier, 8blefvo anfallna af de påträngande skytherna. Då ville en del af kimbrema med sina konungar i spetsen kämpa för sitt land, men den andra delen ville icke inlåta sig i en äfventyrlig strid mot den öfverlägsne fienden. Härom kommo de nu i inbördes slagsmål, hvarvid konungame blefvo dräpte, hvarefter kimbrerna utvandrade, en del öster om Svarta bafvet till Mindre Asien, en annan del åter mot norden; och desse utvandrare låter vår gamla saga komma till Chersonesus Cimbrica (jutska halfön) och Thule. Skytherna togo kimbrernas land i besittning vid år 700 f. Kr. eller kanske tidigare. Herodotos säger nu (IV: 5, 6, 64, 65):

»Såsom skytherna berätta, skola de vara det yngsta folk på jorden, och skall deras ursprung vara följande. Den förste man, 6om kom till deras land, hvilket då var vildt och öde, hette Targitaos; och enligt en sägen hos dem

skola denne Targitaos' föräldrar varit Zevs och en dotter till floden Borysthenes — men härtill kan jag icke sätta någon tro; likväl berätta de så. Af en sådan härkomst skall nu denne TargitAos hafva varit; men han sjelf skall hafva födt trenne söner Lipoxais, Arpoxau och den yngste Kolaxais. Under deras regering nedföllo från himmelen i skythieka landet gyllene redskap, neroligen (1) en plog och ett ok, (2) en stridyxa och (3) en skål. Dessa föremål blefvo först bemärkta af den äldste, och han lopp å stad och ville bemäktiga sig dem; men när han kom närmare, brann guldet. Då vände han om, och flen andre brodern gick dit; men guldet gjorde på samma sätt. Men när den tredje eller yngste kom fram, var det släckt, och bar han det hem till sig. Och hans äldre bröder gingo in i sig sjelfva och lemnade konungamakten åt den yngste.

»Ifrån Lipoxais skall den skytherstam komma, som kallas avchater (de stolta); ifrån den mellerste brodern eller Arpoxais de, som kallas katiarer ([kat-iasert de läkande) eller traspier (de närande); och ifrån den yngste eller konungen de, som kallas paralater (af naQfxXaoou) hålla sig beredd till begge delarna, ad utrumque paratus); allesammans föra de namnet skoloter efter en deras konung. Men hellenerna kalla dem skyther.

»Uti krig hafva de följande sedvanor. När en skythisk man nedlagt sin första fiende, dricker han af hans blod, och hufvudena efter alla de män, som hvar och en dödat i en drabbning, bäras till konungen; ty blott den, som frambär ett hufvud, får del i det tagna bytet, men ingen annan. Och svålen skiljer han från hufvudet dermed att han först gör en inskärning rundt omkring huden efter öronen, sedan tager han i hufvudet och skakar det loss. —

»Men med sjelfva hufvudskålarna, dock icke efter alla, utan blott efter deras värsta fiender, förfara de sålunda. De bortsåga allt, som är nedanom ögonbrynen, och rengöra resten, och om egaren är fattig öfverdrager han endast den yttre sidan med cn rå oxhud samt begagnar den sådan som den är; men är han rik, så låter han ej blott öfverdraga skallen med skinn, utan förgyller honom äfven invändigt samt brukar honom sålunda till dryckeskärl. Och dettagöra de äfven med sina slägtingar, om tvist dem emellan uppkommer och den ene varder genom konungens dom lemnad i den andres våld. Och när gäster, som stå i anseende hos någon, komma till honom på besök, så framsätter han dessa hufvud och berättar, hurusom dessa slägtingar förföljt honom såsom en fiende, men hurusom han fått makt med dem — och detta omtala de såsom en stor och ädel mandat.» —

Hellenerna åter, som ombildat så många främmande sagor, berättade deremot — allt enligt Herodotos — skythernas stamsaga så, att Herakles, då han bortdref Geryons oxar, skall hafva kommit till det skythiska landet och med ormjungfrun Echidna födt tre söner Agathyrsos (Lipoxais), Gelonos (Arpoxais) och Skythes (Kolaxais). Den af dessa tre söner, som framdeles kunde spänna Herakles' båge, skulle blifva landets herre. Det kunde icke de två äldste, hvarföre modren fördref dem; men det kunde den yngste, Skythes, som också vardt landets herre och konung.

Agathyrsos — namnet har en viss likhet med Angantyr — skall hafva vandrat vesterut och blifvit stamfader åt agathyrserna, som bodde förnämligast i det nuvarande Siebenburgen, voro rika på guld, klädde sig yppigt och i sina seder liknade thrakerna (Herod. IV: 10, 104).

Gelonos åter skall hafva nedsatt sig österut på andra sidan om Tanais och blifvit stamfader åt gelonerna, hvilka bodde samman med budinerna. De hade boningar och helgedomar af trä samt en större stad af trähus. Herodotos menar, att gelonerna ursprungligen voro hellener, fördrifna från stapelplatserna; deras tungomål var en blandning af helleniska och skythiska. Må hända voro de qvarsittande kimbrer (vaner). Men budinerna, som äfven kallades geloner, sägas varit urinvånare i landet. De hade ljusblå ögon, rödlett hy, vandrade omkring med sina hjordar och voro de enda, som åto kåda k Det land de innehade var helt och hållet betäckt med skog af många slags träd. Men gelonerna brukade jorden, odlade säd, bakade bröd och hade trädgårdar.

Nu är lätt att se, att eddaskalden i qvädet om Völund identifierat skythernas stamhjelte Targitaos (sköldhållaren) med konung

• Åto kåda, (f&ei^ovqaytovat, af (f>&nq, egentligen frukten af en tall, cembratallen? Ordet fthcir, som äfven betyder lus, har man här velat öfversätta så, i den meningen att budinerna åto löss. C. A. Agardh har längesedan visat orimligheten af denna tolkning. Man kan till och med ifrågasätta, om icke ordet (p&etQ betecknar —

barkbröd. Nöden är urgammal. Nödbröd är väl icke heller ett ungt begrepp.Nidud, som underkuf vade vanerna och tog deras land i besittning, hvarvid likasom från himlen nedfallna tillföllo skythema de gyllene tingen en plog jemte ok, en stridsyxa och en skål, symboler for sädesodlaren, krigaren och den konstnärlige sago täljaren, dem vi återfinna i Egil. Slagfinn och Völund. Ja, vi återfinna dem också i.namnen Lipoxdis, Arpoxdis och Kolaxdis. Ty derom är man tem-ligen ense, att namnet Lipoxdis härledes af skythiska ordet hleipus sköld och betecknar sköldbärare eller krigare. Ifrågasättas kan ock, om icke i Arpoxdis ligger redan den nordiska sagans Arp, Erp (Erpr)? Namnet Kolaxdis har man härledt af koli vågn, hvaraf koli-maha, vagnen såsom bostad tillika 1 För min del tror jag, att det kommer af skythernas Kolos (Antilope Saiga), en stenget eller råget. Jag har ofvan sagt, att Völunds valkyrja Hervör-Allvitter är en poetisk omskrifning för Sif, Thors hustru, den husliga härdens gudinna, vagngudinna tillika, hvilken af de gamle betecknades med geten, likasom Frigg med urkon och Fröja med glo-son, hvarom allt våra gamla folksägner hafva åtskilligt att förtälja. Herodotos säger (IV: 59), att skytherna dyrkade den husliga härdens gudinna (Hestia), som de i sitt språk kallade Tahiti. Men hvad betyder Tabiti? Det har ingen tolkat. Mig synes antagligt, att en nyckel till namnförklaringen igenfinnes i Apostla-gerningarnas 9 kap. om den evangeliska, men också legendariskt-mythiska Tabitha (Taftid-a). Det heter: »I Joppe var en lärjung-inna, benämnd Tabitha; det uttydes Dorkas (råget); hon var full med goda gerningar och allmosor, dem hon gaf». Hon vardt sjuk och död. Petrus kom till Joppe. »Och då han var kommen, hade de honom in i salen; och kring om honom stodo alla enkor gråtande och viste honom kjortlar och kläder, som Dorkas hade gjort, medan hon var med dem». Petrus uppväckte Tabitha från de döda.

Det torde utan tvifvel vara så, att mycket i de kristna legenderna har sitt upphof i hedniskt mythstoff, ja mycket, som Prof. Bugge menar vara buret till oss genom halfförstådda eller missförstådda hörsagor från iriska prester och keltiska hemuls-män. 1

1 Så mythologen F. G. Bergmann, hvilken förklarar namnet Arpoxaís såsom Arvo-skais hjelten med pilarna. Jfr Le message de Skirnir etc. par F. G. Bergmann, Strassbonrg 1871.Nu torde vi väl ock kunna inse, att eddaskalden, då han med Targitaos identifierar den skythiske jätten konung Nidud \ som underkufvade vanerna, för sitt poetiska ändamål ombildat Lipoxai's och Arpoxais till Niduds två unga söner, men Kolaxais till Ni-duds dotter Bödvild, med hvilken Yölund aflade barn, sonen Vidrik Velandsson, en representant och stamhjelte för Sveastammen.

När Nidud underkufvade vanerna, fingo Egils, Slagfinns och Völunds qvinnor lust till mörkan skog för att bevara sin frihet. Egil och Slagfinn, åkerbrukaren och krigaren, som undanträngdes från sin odal, följde åsafolket, när det måste utvandra efter Balders död. Men smeden Völund, handtverkaren och konstnären, satt ännu qvar i Ulfdalen, satt bofast vid sin verkstad, bidande sin ljusa qvinna. Den del af vanafolket, som han representerar, satt ännu qvar i landet och rufvade öfver hämnd. Sången menar så.

På hvad sätt tog då Yölund hämnd? Så, att han lockade Niduds två söner (Lipoxais och Arpoxais) till sin smedja, sägande (str. 21):

Kommen, en af två, en dagen dernäst, så låter jag guldet er gifvet varda!

Men när de kommo till smedjan, afskar Völund deras hufvud och lade deras läggar under läskhon: han svalkade Lipoxais och Arpoxais, som icke kunnat taga det från himlen fallna guldet, ty det brann ännu och brände deras händer! Deras hufvudskålar gjorde han till dryckeskärl och sålde dem åt Nidud; men af de båda piltarnes tänder, och de vordo draketänder, gjorde han bröstsmycken (brisingasmycken) åt Bödvild, Niduds dotter, sina föräldrars arftagarinna. Berättelsen om det från himlen fallna guldet, soin brann, belyser också eddamythen, att vanerna, när de an-föllos af den skythiske jätten, offrade Gullveig, som tre gånger kastades å spjuten vid offringen åt Oden. Men hon dog icke af sina sår, utan befans vara ond till sin natur1 2 3.

1 Nidud kallas Niarernas drott. Ordet Niarer har samma rot som Njård, Njärun m. fl. neml. af noera nära, förskaffa sig föda. Niduds så väl som Völunds boning

kallas åndlångan sal efter de stora skythiska slätterna.

3 I den gamla sagan om Askepoten och hans tre bröder, som friade till en prinsessa, erinras om guldets brand (genom uttrycket glödande ugn). Askepoten betecknar i sjelfva verket, jordodlaren i samma bemärkelse som Amlet. Hans fullhorn erinrarVidare hämnades Völund genom att förföra Niduds dotter Bödvild, som framdeles födde honom en son. Att eddasången i öfrigt med Völunds fjäderhamn, hvarmed han hof sig i luften och flydde, syftar på segelskeppen, med hvilka Sveastammen fann en väg öfver det Baltiska hafvet, det framgår ganska tydligt af de eder, som Völund begärde af Nidud, när denne frågade honom efter sina söner (stn 33):

Först skall du alla eder mig svärja: vid skeppets bord och vid sköldens rand, vid [sjö-)hästens bringa och svärdets egg, att qval du ej vållar Völunds qvinna, eller bruden min till bane varder.

På segelskeppen (fjäderhamnen) och sin son syftar smeden också med orden (str. 28):

Dock väl mig! — qvad Völund — nu vinner jag åter de senor, dem Niduds kämpar mig stäckte.

Sin berättelse om de båda piltarnes död börjar han så till Nidud:

Gå du till smedjan, som sjelf du gjorde!

Detta är en påtaglig anspelning på Olbia, der en hellenisk koloni fått sätta sig fast. Hellenen, Loke, saknas icke heller i sången; han kallas Tackråd, lagom tacksam! Niduds stolta ord om kostnären Völund gälla äfven om norreena- eller Sveastammen, hvars representant Völund är jemte sin son Vidrik Velandsson.

Då man lägger märke till alla dessa historiska antydningar, kan man hysa tvifvel om, hvar Eddan förlagt skådeplatsen för qvädet om Völund eller vanernas land? Men den som ännu tviflar, han skall finna ytterligare bevis derför, icke ett och två eller tio

om Fröjs ymnighetshorn, hvarmed han dräpte Bele, representanten för vildmarken, soin sädesodlaren småningom lägger under sitt välde.blott, utan både ett och två och tio tiotal, om han förstår de my-thiska dikterna om Fenresulfven, om Skrymer och om Hymer, men i synnerhet om han lär känna jätten Thjasses dotter Skade, Njärds hustru, Fröjs och Fröjas moder, en af de mest karakteristiska och plastiskt sköna gestalter, som den fornnordiska mythdiktningen danat.

I qvädet om Völund har eddaskalden gifvit oss ganska märkliga vinkar om de folkgrupper, som han anser hafva ingått i den stora utvandringen till norden, med hvilken jernåldern kan anses börja. Genom de bröstsmycken, dem Yölund skänkte Bödvild, hän-tydes dels på agathyrsema och dels på geloner och budiner. Hvad först angår de så kallade agathyrserna, så veta vi ej hvad de nämnde sig sjelfva; men å deras boningsplatser igenfinna vi något senare pevkiner och bastamer, hvilka Strabon flere gånger nämner i samband med geter och tyrigeter1 2 och dem man funnit stadda å vandring allt nordligare. Hvad åter beträffar geloner och bu-diner, så synas dessa senare hafva varit beslägtade med de af Herodotos omtalade massageterna och må hända såsom äfven desse tillhört den stora alanska stammen Yisst är, att alanerna sägas varit befryndade med göterna, hvilket väl ock talar för en ännu äldre frändskap mellan de thrakiska geterna och massageterna vid Asiens gräns, såsom äfven J. Grimm antagit.

Att den s. k. Sveastammen medförde i södern qvarboende kimbrer och äfven skyther, det betecknar qvädet genom Yölund sjelf och hans son med Bödvild. Man skulle nästan vara benägen tro, att vårt landskap Dalarne fått emottaga en blandning af kimbrer (vaner) och skyther, de förra mörka, de senare ljusa. Hvarifrån sådana namn som Yenjan, erinrande om Venelaine? Dalkarlarne påminna mycket om skytherna, göra gerna långa vandringar som de, äro trofasta i vänskap, frihetsälskande och segt fasthållande vid gamla plägseder och bruk. Dalqvinnorna tugga kåda ännu i dag liksom budinerna, hvilka tyckas hafva fört ett säterlif vid sina fäbodar.

Om Vidrik Velandsson finnes icke någon eddasång diktad eller i behåll såsom en fortsatt länk till qvädet om Völund. Men denna

1 Ang. bastarnerna jfr J. Grimm: Geschichte der deutschen Sprache, sid. 321 IF.

2 Herodotos’ nppgifter om budinernas landområde äro temligen obestämda. Man har ock med skäl velat antaga,

att en del af detta vandrande folk bott vestligare. Jfr Alte Geographie von L. Georgii, Stuttgart 1840, II sid. 304 ff.lucka ersättes genom den yngre Eddans Gylfäginning, som är ett sammandrag af hela den gamla gudaläran och i sjelfva verket också handlar om Sveastammens invandring i norden.

Vidrik Velandsson lär man bäst känna i Vilkinasagan, der han kallas Vidga och till sin karakter är tecknad efter Vidar, likasom Völund i någon mån efter Vale. När Vidga var uppväxt, frågade honom Völund, om han ville lära smida så mycket som Völund sjelf kunde. Men Vidga svarade: för mitt mödernes skull gifve Gud, att aldrig min hand komme vid hammarskaft och tångl Hvad vill du då lära dig till ditt uppehälle? — sporde Völund. Vidga gaf till svar: jag vill helst älska godan häst, styft spjut, skarpt svärd, nyan sköld, hårdan hjelm, hvitt harnesk och sedan en berömmelig höfding tjena!

Så har äfven Sveastammen sagt mer än en gång.

Han for till Didrik af Bern.

Vidgas sköld var hvit med en hammare och tång i röd färg, emedan hans fader var en smed; men öfverst voro tre karbunkelstenar, som hän tydde på hans möderne. På hans hjelm var en gyllene orm, och samma orm var ritad på hans sadel, vapenrock och fana, såsom det anstod Sigurd Fafnersbanes ättman. Vidgas hela vapendrägt var hvit. Man kan väl också, om man har ögon dertill, igenkänna färgen i dalkarlens, i vingåkersbondens och i den uppländske dragonens ännu ej alldeles ailagda hvitrockar.

Då man velat säga, att den nordiska mythdiktningen egentligen härstammar från vikingatiden och uppbäres af dess böljeslag, torde det vara skäl att i detta ämne inhemta något vittnesbörd af Jordanes, hvilken omkring år 550 eft. Kr. skref i latin sitt arbete om göterna i söder h Det var en tid, då man trodde dessa göter vara komna direkt från Asien, icke från norden. Men Jordanes, som utan tvifvel af göta män inhemtat sin geografiska kunskap om deras hem i norden, der han sjelf aldrig varit, har anfört många folknamn, hvilka mer än tydligt tala om sin hemulsrätt. Många af dessa namn äro oigenkänneliga i gamla afskrifter af 1

1 De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis. Detta arbete är ntgifvet i svensk öfversättning af J. F. Peringskiöld under titel: »Beskrifning om Göthernas ursprung och bedrifter etc.», Stockholm 1719.Jordanes verk; men andra äro fór oss både tydliga och väl bekanta, såsom Theuster (från Tjust), Vagother (visigoter, vestgötar), Hallin (Halland), Liothider (från Lödöse?), Finnaither (från Finnbeden), Gautigother (östgötar?). Derefter nämnas Ottingar jemte Evagerer

o

(som synes vara en latinisering af Aker). Ja, sjelfva det rådbråkade Vino-viloth, med tillägget Suetidi (svenskar), tyckes erinra om Yillåttinge i Södermanland. Påtagliga norska namn äro Rau-maricier och Ragnaricier; hvarjemte nämnas de blide Finnar.

Jordanes anför om göterna följande fór vårt ämne mycket vigtiga ord:

»Antiquo etiam cantu majorom faota modulationibus citharisque canebant, Eterpamaræ, Amalæ, Fridigerni, Vidigoiæ et aliorum, quorum in bac gente magna opinio est, qaales vix heroas foisse miranda jactat antiquitas.»

Eller i öfversättning:

De prisade äfven i fornqväden, som föredrogos med sång och vid strängaspel, sina förfäders bragder, en Eterpamaras, en Amales, en Fridigerns, en Vidigoias och andres, hvilka hos detta folk ega stort anseende, så att knappt den beundrade klassiska forntiden kan berömma sig af att dess stamhjeltar varit sådane.

Det först anförda namnet Eterpamaræ är emellertid förderfvadt och har ansetts vara obegripligt. Många, i synnerhet tyska lärde, hafva fåfängt försökt att nöjaktigt förklara detta namn och dess betydelse. Det skrifves i olika upplagor efter olika handskrifter: Eterpamaræ, Etherpamaræ, Erpantanæ, Eterpamálæ, Erpantálæ, Arp-antále, Expantanæ, Erpantanæ, Etherspamaræ. Den sista upplagan,, utgifven i detta år af Alfred Holder, har en lika dålig läsart: Respamaræ.

Jag vill vedervåga ett försök att återställa den ursprungliga och rätta texten och underställer mitt försök sakkunniges pröfhing.

Närmast det rätta kommer läsarten Erpantalæ och något af det rätta ligger i Eterpamaræ. Yi kunna upplösa dessa former i et, Erp och Antalæ, rätteligen Atalæ. Dessa tre ord äro dock omkastade och kunna återställas till Erpi et Atalæ.

På detta sätt återfinna vi Erp och Eitil (åtall, atala åtel) eller samma begrepp som Egil och Slagfinn, sädesodlaren och krigaren.

Namnet Amalæ (nominativ Amala), Amale, qvarnmannen, mjöd-bryggaren, är riktigt. Om honom är ofvan taladt. Några upplagor hafva oriktigt Hanalæ.Hvad angår ordet Fridigerni eller Fritigerni (nom. Fridigernus, Fridigern), så skulle detta uti isländsk öfversättning lyda Frœdi-giarnr och betyder den kunskaps-, den sago- eller konstbegärlige. Detta betecknar här smeden, rimsmeden och konstnären Völund, hvilket är så mycket säkrare som det följande namnet Vidigoice (Yidigoia) är forntyskarnes Wittich an der Aue, Vilkinasagans Vidga, eller Yölunds sön Vidrik Velandsson.

Alltså hafva vi från midten af det sjette seklet eft. Kr. fått ett ojäfaktigt vittnesbörd om de gamla stamhjeltar, hvilka omtalas i qvädet om Völund. Ja, man skulle nästan kunna igenkänna deras symboler i de skänker, som skytherna skickade till den persiske konungen, nemligen: 1) fem pilar (krigaren, Slagfinn); 2) en råtta och en groda (jordodlaren, Egil); och 3) en fogel (Völunds flygel). Konungens rådgifvare Gobryes uttydde skänkerna så, enligt Hero-dotos: »Om I icke, förvandlade till foglar, uppflygen mot himmelen, o perser, eller såsom råttor krypen underjorden eller såsom grodor nedhoppen i träsken, skolen I icke återvända hem, utan falla för dessa pilar».

Men jag ville tyda symbolerna så: om konungen icke såsom jordodlaren kunde bereda sin stora krigshär föda ur skythernas eget land och vattendrag, så skulle hans folk falla för skythernas pilar; hans folk skulle också falla, om det icke kunde såsom en flygande fogel upphinna skytherna, hvilkas hela taktik var att vika undan för anfall för att sjelfve anfalla, när de funno lämpligt.

Sålunda kunna vi följa Egils, Slagfinns och Völunds spår långt tillbaka i tidernas dunkel. Deras minnen äro väl icke heller alldeles borttappade eller glömda hos oss den dag i dag. Landskapen i Svea land äro Uppland, Södermanland, Vestmanland, Nerike, Dalarne och Vermland. Dessa hafva bibehållit sina af forno dem tillagda vapenmärken.

Det sädesbärande Uppland har fått Egils äpple.

Södermanland, det berömda vikingalandet, som utsändt en Alarik och en Rurik, har fått Slagfinns tecken gripen, som enligt de gamla sagorna bemäktigar sig guld och söker bevaka det.

Vestmanland, af fomo bergsbruksidkande, har fått Völunds tre smältugnar, en för silfver, en för koppar och en för jern. Skol-gossarne kalla dem tre brinnande berg, ty de hafva icke lärt sig annorlunda.Nerike åter, ock detta skulle nu tyckas vittna om säker hand och säkert öga, hafva fått Egils korslagda pilar jemte äpplehalfvorna med sina öppnade kärnhus. Dessa äpplehalfvor åter kalla skol-gossame rosor. Men det var icke rosor, som Egil sköt i tu.

Dalarne hafva senare fått till vapen två korslagda pilar, fast icke med rätta. Dalkarlarne sjelfve visste bättre besked, när de under Engelbrekts tid gåfvo sig ett sigill med Egils båge och , goda vapen i krigets dagar, och i fredens ämnade för jagten och skogshygget.

Men Yermland? Detta landskap har efter jätten Thjasse fått till märke örnen; och tyckes mig denna bild vara väl använd för det gamla Jernbäraland, som sett vår störste skald födas.SÅNGEN OM QVARNEN GROTTE.

(hed anmärkningar).

Sköld hette den Odens son, från hvilken Sköldungarne räkna sin härkomst. Han hade sitt säte och välde i de land,

som nu kallas Danmark, men då kallades Gotland. Sköld hade den son, som nämnes Fridleif och som rådde öfver landen efter honom. Fridleifs son hette Frode; han tog konungadömet efter sin fader vid den tiden, då kejsar Augustus lade frid öfver all verlden: då vardt ock Kristus född. Men af den orsak att Frode var den mäktigaste af alla konungar i nordlanden tillskrefs honom friden i all land med danskt tungomål, och kalla nordmän denna frid för Frode-friden. Ingen man gjorde då annan något men, äfven om han träffade sin faders eller broders baneman, lös eller bunden; då fans icke heller någon tjuf eller rånsman, så att en guldring länge var liggande vid allfaren väg på Jalangershed. Konung Frode for till gästabud i Svithjod hos den konung, som är nämnd Fjolner; då köpte han två trälqvinnor, som hette Fenja och Menja. De voro stora och starka. Vid den tiden funnos i Danmark två qvarn-stenar så stora, att ingen var nog stark att kunna sätta dem i gång; och sådan egenskap följde den qvarnen åt, att på den samma vardt malet hvad han önskade, som mol. Denna qvam hette Grotte; Hängekäft nämndes han, som åt konung Frode gaf qvarnen. Konung Frode lät leda trälqvinnorna till qvarnen och bad dem mala guld och frid och lycka åt honom. Dervid gaf han dem icke längre hvila eller sömn än som göken teg eller han en sång måtte qväda. Då är sagdt, att de qvådo den sång, som är kallad Grottesången; och innan de lyktade qvädet, molo de en här mot Frode, så att i den natten kom dit den sjökonung, som heter Mysing, dräpte Frode och tog der mycket byte. Då slöts Frode-friden.Mysing förde med sig qvarnen Grotte som ock Fenja och Menja och bad dem mala salt. Yid midnatten sporde de, om han icke fått leda vid salt; men han bad dem mala än längre. Derpå molo de blott en liten stund, innan skeppen sjönko (i Petlands-fjorden); och vardt derefter ett svalg i hafvet, der sjön störtar in i qvarnögat. Sjön gnyr, när qvarnen gnyr, och då varder vattnet salt.

1. Nu äro komna till konungens hus de framsynta två, Fenja och Menja: äro hos Frode, Fridleifs son, de mäktiga tärnor i träldom hållna.

5. »Gods molo vi Frode, molo till lycka rikedom fullt opp å fägnadsqvarnen: han sitte på guld, han sofve på dun, att viljestark vaka! -då är väl malet.

2. Fram till qvarnbänk förda de vordo, gråa stenen

i gång att sätta; rast han ej gaf dem, ro ej heller, förrn trälinnornas tramp han hörde.

3. Tjut var låten,

de tyst lättfärdigas;

[de läto den höras och högt ljuda:]

»sänkom lår’n och lättom för stenarna!» — Än mera bjöd han möarna mala. 4

4. De sjöngo och svängde snurrande stenen,

att Frodes mesta folk hann somna; då qvad Menja till mälden kommen, [hårdhugadt trälpar allt högre talte:]

6. »Här skall ingen den andre skada, till arghet bringa, till dråpsmål egga, ej' ens med hvässadt svärd hugga till, om än broders bane bunden han finner!»

7. [Handen fick hvila, hällen stanna,]

då gnolade han sin gamla sorglåt: »sofven ej, I, ej salens hanar, eller längre än som en sång jag qväderl»

8. »Ej var du, Frode, vis till fyllest, talför bland män,

när du trälparet köpte; valde efter styrkan och skapnadens skick, men af hvad ätter ej du sporde.9. »Hård var Rungner, hård hans fader, dock var Thj asse dem öfverlägsen;

Ide och örner, våra ättfäder, bergresars bröder, borna af dem vi.

10. »Ej Grotte kommit ur gråa berget,

ej den hårda hällen ur jorden, ej mole så bergresa-mön, om något väsen vetat hennes art.

11. »I vintrar nio vår lektid varade, och under mullen vår kraft mognat; till storverk stod ständigt vår hug, vi

flyttade sjelfva det rotfasta fjäll.

12. »Yi välte stenblock från resårs vret, att marken under gaf efter och skalf; så slängde vi ut snurrande stenen, tunga hällen,

den dödlige togo.

13. »Allt sedermera i S vi thj ods land vi framsynta två till folken oss sällat: jagade björnar, bräckte sköldar, gingo igenom gråsärkars led.

14. »Yi störtade en furste, stödde en annan, gåfvo den gode Gotorm härhjelp; sutto aldrig still, förr'n Knue stupat;

[då vordo vi hejdade och härfångna.]

15. »Sådan vår framfärd i fordomtima,

att bland kämpar kända vi vordo; då med skärpta spjut vi ristade blod ur banesår och rödde med brand.

16. »Nu vi kommit till konungens hus, motas i träldom, miskund af ingen; grus tär föttema, frost hvad ofvantill; dolskt vi drogo fredsqvarn, dystert är hos Frode.

17. »Händer skola hvila hällen må stanna, malit har jag för mig mitt lefnadsmål; dock må ej handen än få hvila,

förr'n fullmalet Fröde tör tyckas.

18. »Händer skola hålla hårda skaftträn, blodstänkta vapen, vaka du, Frode!

Vaka du, Frode, om höra du vill våra sånger

och sägner af forno!19. »Eld ser jag brinna* östa*n för borgen, stridsbuden vaka,

det må vårdkas kallas I Härsmakt skall här i hast framgå och bränna bo för Budlungen.

20. »Ej lär du behålla Leires kungastol, ringarna röda

och rikedomsqvarnen. Fattom i skaftet, skarpare, syster!

Ej äro vi varma af valens blod.

21. »Mol ju fader-mins mö rätt maktaude, förty att hon män såg

i mängd gå mot döden; de stucko starka stöd framför qvarnen, jernklädda väktare — -vi molo än vidare!

22. »Vi molo än vidare! Månde Yrsas son, Halfdans ättling, hämnas Frode:

han må hennes son heta

och broder nämnas, vi båda det veta.»

23. Möarna molo

med kraftansträngning, unga de voro i jättevrede; skaftträna skälfde, ned störtade lår'n, med dån den stora stenen brast i tu.

24. [Föll så samman den forna verlden;] då qvad bergresars brud det ordet:

, »Vi malit, Frode, som fresta vi måste; vid mälden qvinnan stått qvar till slut!»

Den som betviflar, att eddasångerna äro på ett fullt medvetet sätt diktade och afsedda att vara ett uttryck for gamla mythföre-ställningar, men tillika att åskådliggöra en historisk utveckling, han må begrunda den gripande sången om qvarnen Grotte, hvilken är förlagd till tiden för Kristi födelse, gränsskillnaden mellan hedendom och kristendom. Denna sång är, så att säga, vändpunkten i Eddans skaldeverk, kastar en blick tillbaka på det förgångna, blottar ihåligheten af det välstånd, hedendomen mäktat skapa, och förutsäger derefter den gamla odlingens undergång. Allt detta är bildligt framstäldt genom qvarnen Grotte, som mol hvad den malande sjelf

önskade eller förstod att önska sig såsom ett godt, samt genom de båda jätteqvinnorna Fenja och Menja, hvilka, såsom förut är antyd t, äro mythiskt-poetiska omskrifningar för Frigg,den alstrande jorden, och Fröja, kärlekens gudinna, idealqvinnan. De två stora stenar, som bildade qvamen Grotte, beteckna antagligen elementen elden och vattnet, som främja jordens alstring; sjelfva namnet Grotte härledes utan tvifvel af gråa, växa, låta växa, hvilket säges om den groende eller groddnärande jorden.

Uti inledningen till sången om qvamen Grotte heter det, att Odens son Sköld, de danska Sköldungarnes stamfader, hvars namn ofvan förklarats såsom en omskrifven benämning för Baldersbegrep-pet, hade en son Fridleif\ den som lemnar eller bereder fred, hvilket namn åter är en likartad omskrifning för Balders son Forsete, rättvisans skipare och lagens väktare. Hans son kallas Frode, den kunskapsrike och mäktige, nemligen genom odlingens hjelp-medel. Icke oegentligt kan han sägas vara en representant för Fröjskultens blomstring. Under hans regering i Danmark inträffade den så kallade Frode-friden. Samtidigt med honom regerade i Sverige (Svithjod) en son af Fröj, kallad Fjolner eller Fjölner, den i gåtor inhöljande, namnet en omskrifning för Bragebegreppet. Af honom säges konung Frode vid ett gästbesök hafva köpt trälqvin-norna Fenja och Menja, dem han sedermera höll i ständig träldom fór att draga qvamen; men sjelfva qvamen säges han hafva fått af en man vid namn Hängekäft, hvilket syftar på den fördrifne vanaguden Njärd (jfr Loketrätan str. 34, 36).

Konung Frode unnade de båda jätteqvinnoraa ingen ro, medan de skulle mala guld, frid och lycka åt honom. Han fick mycket deraf, men aldrig nog. Hans män försoffades af vällefhad och in-söfdes i dådlösheten3 slummer. Det var öfverflöd på både mat och dryck, men detta medförde ingen lycka; ty jätteqvinnoma, förtryt-samma öfver sin svåra träldom, drogo fägnadsqvarnen med dolsk fiendskap, så att det började se dystert ut för Frode. Så är ock sagdt, att hans grannkonung Fjolner vid ett gästbesök hos honom drunknade i ett mjödkar. Men en sjökonung vid namn Mysing kom med en här mot Frode, dräpte honom och tog mycket byte. Så slöts Frode-friden.

Några särskilda erinringar vid sjelfva sången bifogas här.

Str. 1. De båda jätteqvinnoma kallas framvisa eller framsynta, hvilket icke heller är underligt, då de i viss mån uttrycka samma begrepp som valorna Groa eller Hyndla och Heid eller som valkyrjorna ölrun och Svanhvit.I förbigående må anmärkas, att efter Groa antagligen är uppkallad den gamla lag, som nämnes Grågåsen (Groagåsen).

Str. 3. Här gifves en mycket betänklig antydning, nemligen att de båda trälqvinnorna voro i tysthet lättfärdiga.

Str. 7. Man torde uppmärksamma det mycket missförstådda uttrycket ecki-orÖ sorglåt.

Str. 9. Jätten Allvaldes tredje son Gång eller Gymer, hösten, som i jorden nedlägger och gömmer den mogna frukten, kallas här Örner af orna, hvilket säges om allt som multnar, men också låter frökornet gro till blifvande ny skörd.

Str. 10. Ej skulle qvarnen Grotte kommit ur jorden eller i gång, säger Menja i sin förtrytelse, icke heller hon sjelf malit så, om något väsen känt hennes (Menjas) sinnesart, som hon nu slutligen kommer att uppenbara. Öfver denna hennes sinnesart uttalas en dom i sista raden af Yöluspå.

Str. 14. Gotorm är en poetisk benämning för det Odensdyr-kande göta folket. Knue, slagskämpe, näfrättens man, framstår •såsom en representant för stenåldersfolket.

Str. 16. Man torde lägga märke till följande ord af sällsynt skönhet, som en del öfversättare vanstält, i det att de betraktat denna målning genom sotadt glas:

Grus tär fotterna, frost hvad ofvantill —

Grundtextens fullt tydliga ord kunna naturligtvis icke öfver-sättas med

»Grus tär föttterna, och frost vår kropp».

De båda jätteflickorna känna sin hjelplösa belägenhet: till sin lekamliga varelse äro de bundna vid stoftet, för tanken är skumt och för hjertat kallt. Detta uttryck må jemföras med konung Niduds ord till sin maka i qvädet om

Yölund:

Kallt är mig hufvudet, kalla dina råd —

Str. 17 och efterföljande äro förträffliga.

Str. 19. Här förutsäges oförtydbart den strid, som skall varda väckt till lif genom kristendomen:

Eld ser jag brinna östan för borgen,

Edda studier.

9kampbuden vaka, det må vårdkos kallas!

Härmed må jemföras dessa ord i Hyndlas sång:

Eld ser jag brinna, ser jorden i lågor; lära de fleste få lifslösen tåla.

Kampbuden äro lågorna. Man skall neppeligen misstaga sig, om man menar, att med dessa kampbud och denna vårdkas syftas främst på den glänsande stjerna, som vägledde de vise männen till krabban i Bethleheml

I strofen syftas vidare på »Guds gissel», Attila, Atle, Budles son, Budlungen, hvilket ord vissa öfversättare sökt bortförklara och utmönstra. Men sången om qvarnen Grotte är en länk uti ett stort sammanhang.

Str. 21. Menja säger om sig sjelf, att hon mol med all kraft, »förty att hon män såg i mängd gå mot döden»; hon såg hedendomen gå till sin undergång. Hon qväder:

Be stucko starka stöd framför qvarnen, jernklädda väktare — vi molo än vidare!

Detta mycket vigtiga ställe lyder i texten enligt codex regius:

Stukku storar steðr fra ladri, iarnar fiai^5ar, molum enn framarr!

Bugge har i sin upplaga af Eddan ändrat orden iarnar fiarpar (hvilka jag förstår såsom iarnaöir firpar) till iarni varpar, men detta synes ej behöfligt.

Gödecke har öfversatt:

Qvarnens stora stöttor brus to, fast jern dem omslöt; må än mer vi mala!

H. G. Möller har tolkat så:

Nu brast de store Stötter under Kværnen,de jernbeslagne.

Lad os endnu male!

Jag vågar betvifla riktigheten af dessa tolkningar.

Str. 22. Denna ypperliga strof har till följd af en oklarhet i texten aflat af sig en mängd missgrepp i tolkningsväg. Gödecke öfversätter:

Må än mer vi mala!

Må Yrsas son på Frode hämnas

i

Halfdans dråp!

På detta sätt har sångens innehåll här blifvit meningslöst och obegripligt, ryckt bort ur mythsagornas sammanhang. Men grundtexten lyder i codex regius:

Molum enn framarr! mon Yrsu sonr vip Halfdana hefna Fro£a; sa mun hennar heitinn verpa burr oc broj>ir, vitnm bapar pat.

Lika med Bugge anser jag orden vip Halfdana kunna och böra vara nipr Halfdanar och öfversätter:

Vi molo än vidare!

Månde Yrsas son,

Halfdans ättling, hämnas Frode: han må hennes son heta

och broder nämnas, vi båda det veta.

De framsynta Fenja och Menja veta förut, — och de säga uttryckligen: vi båda det veta — att Yrsas son, Rolf Krake, hvilken också enligt Saxo kan kallas sin egen moders broder, omfattar kristendomen: han skall å Mysing hämnas Frode.

Str. 23. Början af denna strof kan icke lämpligen eller anständigtvis öfversättas troget eller med hela sin naiva kraft. Jag vet icke, om Bugge af detta skäl föreslagit sin textändring. När de stackars jätteflickorna, som voro unga ännu i jättevrede, sistagången våldsamt grepo tag, hände det dem som det någon gång händer barn, hvilka ätit nog mycket och forsöka lyfta något alltför tungt.

Str. 24. Högst märkliga äro de båda trälqvinnomas sista ord i sången:

Vi malit, Frode, som fresta vi måste: vid mälden qvinnan stått qvar till slut!

Må vi erinra oss, att när Oden enligt den första egentliga eddasången red till yttersta norden, till Hels boning, var Fröja-begreppet redan der före honom. Och när gndame voro gångne hädan, var Fröja ensam qvar till sist, «åsom sägs i Hyndias sång.

Detta sammanhang leder också vår erinring till Goethes diktverk Fanst, hvilket afslntas med dessa ord af chorus mysticus:

Alles Vergängliche Ist nur ein Gleichniss;

Das Unzulängliche Hier wird's Ereiguiss;

Das Unbeschreibliche Hier ist es gethan;

Das Ewig-Weibliche Zieht uns hinan!

Men den fruktansvärda, den isande ironi, som ligger gömd i sången om qvamen Grotte, återstår ännu till ett närmare betraktande. Den antydes redan i sjelfva inledningen, då det säges, att sjökonungen Mysing kom och dräpte Frode; han förde bort med sig qvarnen Grotte jemte Fenja och Menja, dem han bad att mala salt. Vid midnatten sporde de, om han icke fått leda vid salt; men han bad dem mala än längre. Derpå molo de blott en liten stund, innan skeppen sjönko i Petlandsljorden.

Namnet Mysing är ingenting annat än en mythiserande om-skrifhing för Loke, den onde representanten för Muspellshem, bil-dadt på samma sätt som Hängekäft. Men då det säges, att skeppen sjönko i Petlandsfjorden, så måste Fröja med rättmätig harm tillbakavisa denna ortbestämning, såsom tillika ett vanvördigt uttryck om officina gentium eller vagina nationum.

Hvarföre fick då icke heller Loke nog mycket salt malet, utan bad Fenja och Menja att mala än mera? Saltet är symbol för detandliga lifvet. Yi veta, att åsagudarne kommo till på det sättet, att kon ödhumbla (en prototyp for Groa, urkon) slickade de salta stenarna. När Loke nu begär mera salt malet å qvarnen Grotte, så är detta å de hedna gudarnes vägnar ett nödrop: »Salt, salt, salt! För allt i verlden mera salt, här skall slickas/»

Yi hafva alltså funnit, att förevarande qväde inledes med en antydning om de hedna gudarnes både uppkomst och undergång; att det låter Fenja och Menja, som härstamma från jätteverlden, först uppträda i stenåldern, derefter sälla sig till Midgårds folk, enkannerligen göta folken; att det tecknar den gamla eller hedna tidens odling och blomstring under Frode-friden, som uttryckligen är förlagd till tiden för Kristi födelse; att det uppenbart förkunnar den genom kristendomen väckta strid, som skall medföra den gamla verldsordningens upplösning; och att det sålunda inom sin ram omfattar hela den tid af utveckling, under hvilken den gamla gudaläran var rådande. Det har alltså samma ram som Eddans hela skaldeverk, hvars vändpunkt det är. Icke desto mindre yttrar vår

eddatolkare Qödecke: »Denna till Frodesägnen hörande forn-sång står i Eddan alldeles ensam och utan något samband med de öfriga hjeltesångema.»

Så olika kan man läsa och förstå eddadikternas innehåll.FOLKVISAN ”AXEL OCH VALBORG”.

De nordiska folkvisorna, som i så många fall behandla den

segrande kristendomens kamp mot hedendomen, äro ofta omskrif-

ningar af de gamla mythema på ett sätt och till en utsträckning,

hvarom få tyckas hafva någon aning. För att genom ett exempel

söka visa detta, skulle jag helst vilja till betraktelse framställa

den sannolikt äldsta af alla våra folkvisor, eller den om Habor och

Signild eller Hagbard och Signe, hvilken tillhör hela norden, för

att icke säga både södern och norden. Men då detta ämne skulle

»

kräfva en vidlyftigare redogörelse för flera mythföreställningar, skall jag här i stället och i korthet tala om en annan, icke mindre känd och berömd visa, nemligen den om Axel och Valborg, rätteligen Aslak Tordsson och skön Valborg. Äfven om denna vackra folkvisa hafva de mest olika meningar blifvit framburna. Utan afseende å hvad den lärde Peter Andreas Munch haft att vid henne erinra dristar jag påstå, att hon i egentlig mening tillhör Norge och behandlar ett af dess vigtigaste utvecklingsskeden, nemligen kristendomens kamp med hedendomen under Håkan jarl och Olof Tryggvason. Till sin framställning är hon grundad på fommytherna om Balder och Nanna, om Vale, om Odens pantsatta öga (månen) med flera.

Axel är tecknad efter Balder, solguden, solen, men ur kristen synpunkt eller såsom symbol för kristendomens ljus. Han betecknar här Olof Tryggvason.

Valborg, med inbegreppet af Vale, är inskjuten i stället för Nanna, hvilken under kristendomens första tid identifierades med månjungfrun, månen, men såsom af kristendomen frigjord ur den hedna åskådningens fangsel. Valborg betecknar i visan det kristnade Norge.Konungens son Håkan är Håkan jarl, representant för heden-domen.

Ehuru denna visserligen sena, men mycket märkliga folkvisa rör sig med hedniska myther, är hon iklädd en drägt af utbildad hierarkisk kyrkoordning och klosterväsende. Må ingen i afseende på det, som här är hufvudsak, låta villa sig af ett och annat hysteron-proteron, förekommande anakronismer eller detaljer och biomständigheter, som höra till den mystifierande förklädnaden! Oden igen-kännes dels under namnet Asbjörn (Esbjörn) och dels såsom Håkans skriftefader »Svarte-broder Knut».

Det heter om Axel och Valborg:

Af ädel, hög och förnäm stam Närsyskonebarn de äro,

Eu fru, som dem till dopet fram På Hökeborgs slott månde bära.

Hökeborgs slott innefattar här er anspelning på höken (en bild af anden), som satt mellan ögonen (solen och månen) å örnen i toppen af asken Yggdrasil. Då det vidare säges, att Axel icke fick äkta Valborg, emedan de voro närsyskonebarn på mödernet så är det bildliga uttryckssättet härvid lånadt deraf, att Balder och Vale, i visan Valborg, voro barn af Frigg och Kind, här kallade drottning Malfred och fru Juli. Detta slägtskapsförhållande påpekas af Svartebroder Knut, som vill förhindra de älskandes förening och förmäla Valborg med Håkan eller, med andra ord, vill låta hedendomen segra.

Axel och Valborg sägas äfven vara befryndade i »tredje slägt» eller »fjerde led».

Denna allegoriska hänsyftning är deremot lånad af Olof Trygg-vasons och Håkan jarls slägtskap sålunda:

1) Harald Hårfager; 2) hans son Olof Haraldsson; 3^) hans son Tryggve Olofsson; 4) hans son Olof Tryggvason; —

o

1) Harald Hårfager; 2) hans dotter Alöf; 3) hennes dotter Bergliot; 4) hennes son Håkan jarl.

Låtom oss höra några strofer af detta fria och poetiska bildspråk om Axel (underförstådd solguden, solen) och Valborg (underförstådd månjungfrun, månen). Axel hade trolofvat Valborg redan såsom barn:»I lofva' att vara min fästemö,

Det skolen I hålla med ära;

Jag sviker eder ej på verldsens ö,

Det lofvar jag eder, min kära!»

Så följdes de öfver den höga bro,

Som Gud gaf dem till råda,

Der lofvade de hvarannan sin tro,

Och eder svuro de båda.

Men Håkan, konungens son, sade:

»Hören 1, skön jungfru fin,

Och viljen I vara min kära,

Så tager jag eder till drottning min,

Och kronan skolen I bära.» —

»Hören 1, Håkan, konungens son,

Det kan dock ej så gå;

Min tro har jag lofvat herr Axel from,

Den går jag aldrig ifrån.»

Axel och Valborg instämmas till tinget för att skiljas enligt kyrkans former och lagen om »gudsif».

Om morgonen ganska bittidelig,

Som ottesången hade en ände,

Den ädle herre med fästemö sin Han skulle till kyrkan lända.

Den herre han stiger till högan häst,

Han månde så hjertelig sucka;

Den jungfru följer i karmen dernäst,

Sin sorg hon månde inlycka.

Erkebiskopen mötte dem på den stad,

Med sölfslagen staf uti handen,

Med sina ordensbröder i rad,

Att skilja de kärleksbanden.

Fram trädde strax svartebroder Knut Med slägtebok i händer,

Han las för dem den arftaflan ut,

Att Axel var Valborgs frände.

Den arfvetafla de läste ut all,

Som munken gaf dem till råda;När syskonebarn voro de uti val, på mödernesidan b&da.

De voro närsyskonebarn så god,

Af adeligt blod det.bästa;

I fjerde led deras slägtskap stod;

• Straxt skilde dem åt de prester.

De älskande höllo i ett handkläde, som afskars mellan dem.

Af jungfruns finger man gullringen tog,

G ullarmband af hennes hand;

Sin gåfva igen fick den riddare god,

Upplöst var kärlighetsband.

Han kastade guldet på altaret då,

Gaf det sankt Olof till ära,

Svor alla de dagar, han lefva må,

Han Valborgs vän ville vara.

Vred blef då Håkan, konungens son,

Allt under det silke röd:

»Efter du henne ej glömma kan,

Så är hon visst icke mö.»

Erkebispen, som naturligtvis ville hindra Håkans (hedningens) förmälning med Valborg, gjorde det på ett äkta påfligt sätt genom att söka bekräfta Håkans uttalade misstanke.

Der svarade erkebiskop Erland,

Den visaste bland de klerker:

»Jag håller den för en oklok man,

Som ej känner kärleken starker».

»Med vatten utsläcker man elden stor,

Härtill den brinnande brand;

Men kärlighets brand långt öfvergår,

Den ingen man dämpa kan.»

»Solens hetta den brinner så starkt,

Att ingen den svalka kan;

Men älskogens brand är hårdare värk,

Den aldrig brytes, för sann!»

Dertill herr Axel svarade så,

Stod klädd i silke röd:»Den sak vill jag mig reda ifrån,

Skulle jag i morgou dö.»

Ung Axel svor med svärdets udd mot en sten (stenklotet!):

»Väl haf ver jag haft Valborg kär,

Hon var min högsta tröst;

Jag henne dock aldrig var så när,

Att jag henne en gång kysst.»

På me8sebok lade den jungfru sin hånd Och så siu ed aflade:

»Min ögou vor’ aldrig så dristig för sann,

Jag torde herr Axel åskåda.»

I sanning! Här är något af sagan om Selene, som smög sig j)å tå för att betrakta den sofvande Endymion. I samma vackra bildspråk om solen och månen är de älskandes sista farväl affat-tadt. Valborg qvad:

»Får jag konungen, om det så går,

Så sker det ju mot mitt minne.

Om jag än lefde i tusende år,

Går I mig aldrig af sinne.»

»I högan loft vill jag sitta med id Och virka guldet det röda,

Så sorgelig vill jag lefva min tid,

Som turturdufvan månd’ göra.»

»Min herre, I riden så fröjdelig Att skåda den vilda hara!

Alla de tankar, I fån om mig,

I låten dem straxt bortfara!»

Axel svarade:

»Om jag än rider i rosende lund Och skådar de djur uti skogar,

Hvad skall jag göra i nattestund,

När jag dock icke kan sofva?»

»Mitt fädernegods jag säljer, för sann,

För silfver och guld det röda;

Se’n vill jag draga i främmande land Och sörja mig sjelf till döda.»Erland erkebiskopen svarade brådt,

Han klappade dem med ära:

»I sagen hvarannan i af ton god natt,

Det kan ej annars vara!»

Den erkebiskop han sade fritt ut Och kunde sin tuuga väl röra:

»Skam få du, svartebror Knut,

Som häri skilnad månd’ göra!»

Visan fullföljer sin berättelse till Håkans död. Historien vet på hvad sätt och under hvilka förhållanden Håkan jarl

föll.

Så tjockt de pilar flyga i skar’,

Som bönder» när de slå hö;

Håkan, konungens son, blef sår,

Och snarliga måtte han dö.

»Hör du, Axel Tordsson kär,

Du hämna till fyllest min död!

Så får du landet och riket här och begges vår fästemö.»

Men Axel dog snart af sina i striden undfångna sår. Skön Valborg låter viga sig till nunna. Detta erinrar kanske också något derom, att den tyske kejsaren Henrik II:s enka, den fromma Kunigunda, gick i kloster. Om Valborg säges:

Hon talte straxt till tjenaren sin,

Bad honom hastig vara:

»Du hem ta hit mitt förgylda skrin,

Du må det straxt inbära!»

»I spännen grå gångarn för karmen röd,

Till klostret vill jag mig gifva;

Jag glömmer aldrig herr Axels död,

Så länge jag här månd’ blifva.»

Nu går skön Valborg i klostret der,

Hon lider så mycket tvång.

Messan hon aldrig försummar der,

Ej heller ottesång.

Som vi veta föll Olof Tryggvason i sjöslaget vid Svoldern utan att efterlemna någon manlig arfving till Norges krona.FÖRSLAG TILL TOLKNING AF RUNINSKRIFTER.

Det har funnits en tid hos oss, då man förläde runornas ålder så långt tillbaka som till syndafloden eller ansåg, att de blifvit öfverförda från Asien till Sverige af Japhets son Magog. Kom så en annan tid, då man alldeles förnekade deras höga ålder och ville påstå, att runskriften var föga äldre i norden än kristendomen, förkunnad af Ansgarius. Denna ytterlighet i de motsatta åsigterna har åter måst låta jemka med sig. Forskningen har å nyo börjat följa spåren längre och längre tillbaka. Sålunda har den utmärkte runkännaren Ludv. F. A. Wimmer med sannolikhets-skäl kunnat uttala den åsigt, att hela den götiska folkklassen redan omkring tiden för Kristi födelse haft ett runalfabet; att i allt fall ett sådant förefunnits på Ulfilas’ tid och af honom blifvit i vissa fall användt, då han gaf sitt folk nya skrifttecken. Samme författare har vidare ansett, att runspråket kan indelas i två olika hufvudperioder, den förra omkr. 200—650 eft. Kr., den senare omkr. 800—1000 eft. Kr. Mellan dem låge en öfvergångstid af vid pass 150 år. Enligt denna uppfattning vore runinskrifterna från den äldre perioden affattade medelst ett alfabet, som räknade 24 run-mynder, den s. k. längre runraden, medan deremot inskrifterna från den senare perioden företedde ett alfabet af blott 16 runmynder, den s. k. kortare runraden.

Men så vidt dessa vigtiga bestämningar, hvilka naturligtvis måst stöda sig å läsning och tolkning af sjelfva runinskrifterna, blifvit lagda till grund för fastställande af vissa bestämda perioder för språkutvecklingen, lärer väl en hvar, som icke kan biträda de framlagda tolkningarna, hysa något tvifvel om de anförda bestämningarnas

giltighet.

Det är företrädesvis Prof. Sophus Bugge, som gifvit förslag till läsning och tolkning af flere de vigtigaste runinskrifternaenligt den äldre eller längre runraden, förslag, dem Wimmer i de flesta fall biträdt.

För min del nödgas jag, drifven af ett tvifvel, som länge föranledt mig att begrunda våra nordiska runinskrifter, bär uttala den mening, att flere sådana inskrifter enligt den kortare runraden, alltså hänförda till den senare runskriftsperioden 800—1000 eft. Kr., äro mycket äldre, medan å andra sidan inskrifter enligt den längre runraden äro vida yngre än man förmenat, i många fall arkaiserande, d. v. s. att en prägel af ålderdomlighet blifvit dem afsigtligt förlänad. Ja, jag är i sanning benägen att tillskrifva de begge runraderna samma eller nästan samma ålder, dock med den erinran att göterna i södern använde den längre raden till likhet med det latinska alfabetet, med hvilket de hade en nära och ständig beröring.

Det är icke min mening att nu framlägga några skäl för denna min allmänna uppfattning, annat än genom förslag till ny läsning och tolkning af några runinskrifter, dem jag anser vara förut missuppfattade. Det är min afsigt att ganska snart framställa ytterligare förslag i enahanda väg. På detta område behöfver forskningen taga många krafter i sin tjenst. Det vill jag ock hafva sagt, att den, som af fruktan att misslyckas ryggar tillbaka för att bringa sitt offer åt sanningens sökande, uppgifver hoppet att utröna det verkliga förhållandet.

Att det vidsträckta faltet ännu icke är öfverskådligt, det har Wimmer likasom äfven Bugge betonat och det vill jag också här med några ord påpeka.

Som bekant är den kortare eller s. k. yngre runraden med 16 mynder systematiserad genom indelning i tre s. k. ätter, nemligen:

1. Fröjs ätt: P.n.Þ. + .fX.K. f.u.th.o.r.k (g).

2. Hagals ätt: + # + . |. + . H . h.n.i.a.S.

3. Tyrs ätt: T . £ . 1“ . "P . /'h . t. b . I. m . r (finale).

Den längre eller s. k. äldre runraden åter med 24 mynder framställer sig t. ex. enligt Vadstena-brakteatens runalfabet sålunda:

f.u.th.a. r .k.g.w.:h.n.i.j.eu.p. r . $. : T.B.M.H.r. o .Å.M. t . b. e .m.l.ng.o.d .Man finner således, att den kortare runradens tre ätter (fu-thork, hnias, tblmr) nästan bokstafligen igenfinnas iden längre runraden med tillägg i denna senare af några nya mynder vid hvar af de tre ätterna. Redan häraf torde man kunna sluta, att den kortare runraden, som dock kallas den yngre, fans till, då runorna i den längre raden erhöllo sin systematiska ordningsföljd; eller också, att den längre runradens ordningsföljd först i en senare tid blifvit uppstäld såsom en chifferklav för minnet, på det att man fortfarande skulle kunna läsa och använda de s. k. äldre runorna.

Wimmer lemnar sina betraktelser i denna fråga med den bekännelse, att han icke mäktat lösa den. Jag lemnar dem — säger han — med att tillstå, »att jag icke ser mig i stånd att svara på de ofvan framkastade spörsmålen om grunden till runornas ordning och namn, och jag tror, att de alltid skola stå för oss som en gåta, så vidt icke en gång i tiden en oförutsedd gynsam händelse skulle gifva oss nyckeln till deras lösning».

Ty värr måste man också medgifva, att de svenska runminnesmärkena, som äro af så oskattbar vigt för vår allmänna historia, ännu icke äro fullständigt eller nöjaktigt undersökta och aftecknade, än mindre sammanförda i ett verk, som kunde lemna tillfälle till nödiga jemförelser. Det ligger en viss bitter sanning i följande ord, uttalade af en främling, som länge lefvat och verkat i vårt land 1: »Stode dessa härliga minnesmärken blott i någon aflägsen vrå af jorden, innehölle de obetydligheter rörande ett för oss ganska flerran liggande språk eller beträffande folk och föremål, som för oss vore af intet eller jemförelsevis ringa intresse, då skulle * hvarken skarpsinnighet eller penningeuppoffringar blifva sparade för att återgifva dem i trogna och vackra afbildningar och för att förklara dem».

J a g öfvergår nu att betrakta några svenska runminnesmärken med inskrifter enligt den längre runraden och

vidare ett sådant, hvars inskrift är affattad enligt den kortare raden. Dock vågar jag tro, att denna sistnämnda inskrift är äldre än de förra.

1. Björketorps-stenen.

Denna minnesvård, som finnes i grannskapet af byn Leråkra i Medelstads härad af Blekinge, är aftecknad i Stephens stora

1 U. W. Dietericli: Runen-Sprach-Schatz, Stockholm & Leipzig 1844.Runverk I: 167. Inskriften, fördelad med ett ord på en sida och återstoden på tvenne andra, lyder:

h Þ t IX * B * H B *.

YÞtTB + IXntY nti+YPMr+M+nwM H + MfX + M + r + n if X

i++rxn++Y*ix+xMn

l^ + r + H + YH + MYÄ + X H*iMYrxn+ÄiXA+n.

För jemförelses skull vill jag anföra flere olika tolkningar.

a) Prof. Stephens har ur texten fått följande innehåll:

Uthcer och Æbæ den vise (ristade).

Sæath dog i strid ute i Æavel. Här mäla oss dessa runor hans ära; ja, han många hjeltar slog och heder vann; eger ro.

b) Prof. Bugge läser sjelfva runtexten sålunda (Tidskrift for Philologi og Pædagogik, syvende Aargang sid. 323 ff., Kjöbenhavn 1866):

uþaraba-sba.

sar Þat barutr, uti ar wela daude, haera mal(l)ausr ginarunar arageu falah ak hadr; oag haidrru(nar) noronu.

Öfversättningen är denna:

Förbannelse.

Om någon bryter detta minnesmärke, då drabbar honom döden visserligen. Här mållös ristade jag, Hadd, i dunkla tecken arg troll-doms kraftrunor. Jag rädes för de nordiska heder srunorna.

c) D:r V. Rydberg åter har läst samma text på följande sätt (Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, andra bandet sid. 234 ff.):

uþarabasba. sar J>at barutr,

uti ar veladaude haeramalausr. ginarunar arage ufala hal; hadr oag haidr runo ronu.Sannfärdig spådom.

Den som bryter detta kummel, honom hemsöker osörjd svekdöd.

Rånaren rädes för kraftens runor!

Runan hetsats af Hån och Hot.

d) Förslag till ny tolkning af Björketorps-stenens inskrift. Jag läser sjelfva texten nästan alldeles lika med D:r Rydberg, endast med följande afvikelser i fråga om bokstafvering eller ordens betydelse, i det att jag uppfattar

úti med bemärkelsen ute, borta eller fjerran från bemmet; ar såsom år arla, tidigt, snarligen;

véladaudi såsom två ord: véla (verb. snärja) och daudi döden; ginarunar med betydelsen utmärkelserunor eller hedersrunor, som egnats en död man;

ufala ofallen, ineptus, fallen för dårskap, okynne; häk (ej hal), accusat. af håkr oförskämd, hänsynslös; runo ronu = runu 1. runum runnu, hvarvid runnu är 3 pers. pl. impf. af verb. renna göra våld å; hvilket uttryck åter må

jemföras med r eng ja runir vränga eller förfalska runor.

I enlighet härmed öfversätter jag:

Sann utsaga.

Den som detta minnesmärke bryter, honom drabbe döden fjerran från hemmet, snarligen och utan sorg (harm) af någon!

Hedersrunor afskräcke okynnig niding!

Endast Hat och Hån (skadelystnad) gjorde våld å runor.

2. Stentofte-vården.

Nu å Sölvesborgs slotts egor i Blekinge. Stod ursprungligen på en landtunga vid en hafsvik, der vikingar eller andra sjöfarande synas hafva jordat sina döda. Afbildad i Stephens Runverk I: 170. Inskriften går mot slutet öfver från ena sidan till den andra.

tinNÝ&afxnpq/k

+inNPxnhtnM/K

N*t>nPÅr*P/kxtr)N*mP*r*F/Kpq*

HiixiriAfxn+x+x Nnrun*r*ii*/k*ruxnnpH n<+nw rir + HriM

nruxi+xn/i+AA

Mn....xx..

*&*IXinf IÞ.

a) Professor Bugge (a. st. Tidskrift for Philologi sid. 343 ff.) yttrar bland annat i ämnet:

»Stentofte-inskriften är efter min förmodan i sin helhet oförklarlig, derföre att den är vilkorlig, derföre att rnnsmeden sjelf icke (i allt fall icke öfverallt) genom de tecken, han ristade, ville uttrycka någon sammanhängande mening. En förgången tidsålders tecken, lösryckta ord från äldre minnesmärken äro här inhuggna för att blott genom det föråldrade, det obegripliga, det hemlighetsfulla göra minnesmärket ärevördigt.- Af begynnelsen kunde

man kanske få ut: Åt nio söner, åt nio gäster Hadulf g af (stenen?), Herjulf (ristade??); men att stenen verkligen skulle vara rest af en Hadulf såsom minnesmärke (och inskriften ristad af en Herjulf?) öfver nio söner, nio gäster, är visst icke rimligt.» —

Denna osäkerhet i läsningen och tolkningen, som egentligen 1 icke är någon tolkning alls, har emellertid icke hindrat, att man af vissa ord i förevarande inskrift dragit åtskilliga slutsatser med afseende å ordbildningar, språkets utveckling och de konstruerade språkperioderna, slutsatser, som ingifvit oss nya tvifvel.

b) D:r Rydberg har deremot kommit till en ganska annan uppfattning än Bugge och lemnat följande snillrika, men för oss ännu icke tillfyllestgörande tolkning (a. st. Sv. Fornm. Tidskrift sid. 241, hvartill hänvisas):

Ve gr af plundrar en!

Ve hög skö flaren!

Hodulf-------!

Herjulf sönder slit honom!

Hot, ingräf i runor osörjdt elände, ett öfvermått af olyckor här-städes!

Kraftrunorna (skrämme?) vårdbrytaren!

Edda studier* 10c) Förslag till ny läsning och tolkning af föreliggande runinskrift.

I närmaste likhet med Rydberg uppfattar jag sjelfva run-myndema, men anser, att j|e här hör läsas icke endast såsom a, utan en gång såsom A, och runan X såsom g eller k. I öfrigt af-delar jag orden någ<^t annorlunda och läser hela texten sålunda:

hiu håborumr, niu hagestumr. haduvolafr kafng, harivolafr må, hider-run gnó, heramalasar. arage uvmukn uhela hedera ginoronor. du(l) (ein)ko(m) á bariutið.

De särskilda orden förstår jag så:

hiu, impf. af hakva, högg, neml. stenen eller minnesvården; habo-rumr, den som innehar ett högbo-rum, såsom i högbänk, , här en poetisk omskrifning för den, som ännu befinner sig ofvan jord, i motsats mot

hagestumr = haugi-stumr den stumme i graf högen; niu icke;

haduvolafr Hadulfven, den hatfulle, här en mythisk-poetisk omskrifning för döden;

kaf, af kafa draga ned i djupet, med tillägg af en jara-runa, som här dock synes vara liktydig med ng, alltså kafng eller kafing;

harivolafr Härjulfven, den fiendtlige krigaren, häijaren, här en mythisk-poetisk omskrifning för tiden; må, verb. nöta, fräta;

hider-run = heidar-run, geten Heidrun, ödeläggelsens väninna, här en mythisk-poetisk omskrifning för förgängelsen; gnó af verb. gnúa eller ock gnýja gå fram med gny; heramalasar — harmlausar harmlösa, fria från harm, d. v. s. utan att någon skall harmas på dem, här appositionsord till Hadulfven, Härjulfven och Heidrun;arage = argi, likasom å Björketorps-stenen 3 pers. pi. præs. konj., stå efter ens argesta, afskräcka, bortskrämma;

uvmukn uhela = ofmjök uheillan (jfr Björketorps-stenens ufala håk) den mycket orättr&dige, vanhelgande niding; hedera — hedra här, härstädes; ginoronor utmärkelserunor.

I näst sista raden äro några runmynder så utplånade, att man endast gissningsvis eller förslagsvis kan läsa: du(l)?, imperat. af pylja utsäga, förkunna;

(ein)ko(m), i synnerhet, enkom, enkannerligen; á bariutid, i härnadstid, af beeria slå, hålla fältslag.

I öfverensstämmelse härmed vill jag öfversätta inskriften i sin helhet:

Den efterlefvande högg minnesvården, ej den stumme i kummelgården.

Hadulfven (döden) drog honom i djupet,

Härjulfven (tiden) må fräta honom,

Heidrun (förgängelsen) med gny gå fram öfver honom, utan att någon skall harmas.

Men drabbe med ofärd hvar usel niding heder srunorna här!

Förkunna det enkom i ofredstid!

3.. Varnums-stenen.

Detta vackra minnesmärke finnes vid Gärdsberg inom Yar-nums socken i Vermland. En afteckning bifogas här, lånad ur Stephens Runverk.

a) Professor Bugge (a. st. Tidskrift for Philologi, sid. 237 ff.) anser inskriften vara något ofullständig och har förslagsvis tillagt två runmynder wi, som förmodats hafva bortfallit. Han börjar textens läsning med nedre raden och har fått ut följande lydelse: ubar hite harabanar (wi)t iah ek erilar runor waritu.

Detta öfversättes ord för ord så:

öfver Hit Haraban (Rafn) vi två och jag jarl runor ristade.

Eller med riktigare ordföljd:

öfver Hit ristade vi två, Rafn och jag jarl, runor.Varnums-stenen i Ver mland.Anmärkas må, att ordet iah (och) skulle vara ur mœsogötiskan.

b) Förslag till ny läsning och tolkning.

För min del anser jag inskriften vara fullständigt bibehållen, endast att stafven i runan afflagat, hvilket dock icke förorsakar någon otydlighet. De af Prof. Bugge tillagda runorna P| (wi) anser jag icke blott öfverflödiga, utan äfven inledande en alldeles felaktig sammanläggning af runmynderna till de särskilda orden, oafsedt att textens läsning utan antagligt skäl börjas med den nedre raden. I det att jag begynner med den öfre raden, får jag en ganska annan runmyndernas sammansättning till ord, text och sammanhang sålunda:

tia hek erilar — (nemi. runor), ubar, hite harabanar runor waritu.

De särskilda orden och deras betydelse uppfattar jag på följande sätt: f

tia, ett namn Tia, nomen appellativum och härledt af isl. týja ty till, här med bemärkelsen: den som något eger eller har att ty sig till; förekommer i ortnamnen Tiaved och Tiveden, utmärkande skogen såsom hägnande eller skyddande, att ty till *;

hek = hink, impf. af hakva hugga, inhugga; samma impf. företer äfven formerna: hak, hiak, hiu, hiok, hok, auk, ik;

erilar, genitiv af eril äril = arin (arin-hella) eldstaden, den husliga härden; hörer samman med ordet runor, som uti inskriften är att läsa två gånger; alltså erilar-runor den husliga härdens runor, det vill här säga fredsrunor;

ubar, appellativum, obärande, den som intet aflar, intet för-värfvar, intet har;

hite = hiti, likaledes appellat., af verb. heita lofva, här den som gör löften;

harabanar, utvidgad form af hrabnar, rafnar, genitiv af rafn korp eller örn; hörer samman med ordet runor; alltså rafnar-runor korparunor, det vill här säga stridsrunor;

waritu, l:sta pers. dual. præter. af mcesogöt. verb. wraitan, vi två skrefvo eller ritade.

Inskriften i sin helhet, enkel och betydelsefull, sann och vacker, ger denna lydelse: 1

1 En af våra skalder har sagt: »Skogen nog skänker han tröja åt fattig man, och utaf hark dn kan skära ditt bröd.»Tia (som något hade) högg ärilsrunor (fredsrunor);

Obar (som intet hade) och Hite (som gjorde loften),

vi två skrefvo korparunor (stridsrunor).

Lika litet som man här torde kunna läsa fram »vi två, Hara-ban och jag jarl», lika litet lärer man väl ock få ut »jag jarl» ur inskriften å Benormen från Lindholm, hvilken med syn för saken och ett sant uttryck för ett sammanhang helt enkelt säger oss:

»Jag (neml. ormen) ärils-snide lagar, hat att snärja».

4. Gök-stenen.

Vid Näsby holm i Härads socken af Södermanland, i närheten af det nu mera igengrundade Eldsundet. Senast beskrifven och i afteckning bekantgjord dels af C. Säve 1 och dels af R. Dybeck*

Run- och bildristningen är anbragt å ena sidan af ett stort erratiskt granitblock, som är omkring 10 fot högt och 17 fot bredt. Ytan är i sig sjelf temligen ojemn, hvartill kommer, att det hårda klimatet under århundraden gjort sitt till att fräta å den något otydliga ristningens linier. Till venster har ett stort stycke af stenen med en del af ormslingan och dertill hörande runor brustit loss, hvarvid tillika afflagat en mängd större och smärre flisor. När Säve i Juli månad 1868 besökte Gökstenen, var nyssnämnda stycke icke längre till finnandes, utan ansågs förloradt; det anträffades emellertid kort derefter af friherre O. Hermelin i en angränsande åker. En teckning deraf meddelades Säve; men hvarken han eller Dybeck kunde få det affallna stycket att passa tillsammans med

stenen i öfrigt, hvarföre icke heller någondera af dem lyckades läsa runskriften i dess helhet eller att få något sammanhang deri.

Sysselsatt med denna fråga reste jag till platsen i Juni månad 1880. Det var en vacker och solbeglänst dag. Till en böljan misströstade jag dock att kunna urskilja de mycket nötta figurerna och kontrollera de medhafda teckningarna; men när solen började belysa det ristade fältet från sidan, fylde sig de uthuggna fördjupningarna med skugga, hvarigenom både runpr och bilder för några 1

1 I Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akademiens handlingar för år 1868; hvarjemte Säves afhandling i ämnet är öfversatt till tyskan under titel: »Zur Niebel-ungensage. Siegfriedbilder, beschrieben und erklärt von Prof. Carl Säve. Aus dem Schwedischen iibersetzt und mit Nachträgen versehen von J. Mestorf, Hamburg 1870.

? Nemligen i Runa, andra samlingens andra häfte sid. 28 ff., Stockholm 1875.Gökstenen i Södermanland.ögonblick framträdde rätt tydligt. Detta gynsamma tillfälle begagnade jag för undersökning af de dunklare ställena, hvilka redan på förhand voro utstakade. Jag fann ganska snart, huru det af-fallna stycket antagligen suttit, och jag hoppas, att läsaren skall biträda min mening i detta fall. Å den restaurerade afbildning, som här bifogas, utförd i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Dy-becks teckning, äro de förlorade smärre styckena med tillhörande runor förslagsvis återstälda och angifna genom en mörkare ton.

Runskriften läser jag på detta sätt:

Isaio raisti stai(n) ain þansa at Thvar fauþr Sloþa kbr (auk bru) at sin faþu(r) (ki)uli; han to i misi; runa risti jurar i kaum.

Eller i öfversättning:

Isaio reste denna sten ensam åt Thvar, Siodes fader, och bro (kummel) åt sin fader Kjule; han dog i Mæsien. Runorna ristade Jurar i Kaar.

Härvid skall jag endast hifoga några få erinringar.

Namnet Isaio är en ren runöfversättning af det grekiska Isaia CHoa'iag, Esaias). Runorna K BIX äro utan tvifvel förkortningar, och vid jemförelse med andra runinskrifter har jag närmast trott dem betyda -fHK BIXH au& &ru. Det affallna stycket har runorna nr i *+++ 'Fhi. Uli har jag ansett vara slutet af ett namn Kiuli eller Skulif det förra vida sannolikare. Det följande ordet har Säve läst såsom hano; men öfre kännestrecket å runan |: går tvärs öfver, hvadan här är en sammansatt runa "ff: to, alltså han to han dog (jfr inskrifterna å runstenen vid Tjursåker i Hammarby socken af Uppland, L. n:o 441 och B. 99, samt stenen vid vapenhusdörren i Garns kyrka af Långhundra härad i Uppland, L. n:o 591, B. 238). Runorna vp | böra läsas mni i misi, i Mæsien; hvilket framgår deraf, att stafven i runan Vp är försedd med två små kännestreck, utmärkande, att samma staf skall upprepas två gånger, först framför vp, nemligen mellan tre anbragta punkter, af hvilka den tredje är satt inom ena armen af vp, samt andra gången efter Vp. Sådana små kännestreck, som de anförda, har man föga uppmärksammat vid läsningen af våra runinskrifter. Men gör man en närmare bekantskap med de läsbara resterna af inskriften å det bekanta marmorlejonet från Piræus, nu i Venedig, så skall man redan deraf lära sig inse dylika små kännestrecks användande för vissa beteckningar.Hvad nu angår sjelfva bilderna å Gökstenen, torde väl en hvar läsare lätt finna, att de hafva en märkbar likhet eller öfverens-stämmelse med dem å Ramsundsberget (jfr afteckningen ofvan sid. 48). Såsom väsendtligare olikheter må anmärkas, att å Ramsundsberget omslutes bildfältet af tre ormar, men å Gökstenen af två, hvar emellertid der äfven finnes en tredje och mindre orm, som vänder sig emot hästen; att det senare minnesmärket, som dessutom är försedt med ett korstecken, har endast en fogel, medan det förra har två. Härvid bör dock erinras, att afteckningen af Gökstenen i Rudbecks Atlantica företer två foglar, den ena bakom och ofvanför hästens svans, der man nu ser en figur, som tyckes föreställa ett hufvud. Man synes häraf kunna draga den slutsats, antingen att teckningen i Atlantican i detta fall är o tillförlitlig, i det att man må hända sett hvad man velat se för att ytterligare få fram en likhet, eller också att den ifrågavarande fogeln genom en s. k. »upphuggning» i en följande tid alldeles förändrats och mistat sin ursprungliga figur. Jag har icke funnit anledning att antaga detta senare, äfven om ristningen vid något tillfälle blifvit »upphuggen».

Frågar man, hvilketdera af de två minnesmärkena, Ramsunds-bergets eller Gökstenens, är det äldre, så måste jag utan förbehåll svara: Ramsundsbergets. Och jag vidhåller af redan anförda skäl, att det samma är att betrakta såsom ett omedelbart historiskt monument, icke såsom ett konstgjordt på grundvalen af den poetiska sagan om Sigurd Fafnersbane.

Genom flere sammanstämmande omständigheter och sannolik-hetsskäl vill jag vidare uppställa följande förklaring, som naturligtvis icke är eller kan vara annat än en gissning, nemligen: att en nordisk man, som varit Alarik följaktig i södern, efter hans död hemkommit och enligt uppdrag såsom kunnig runmästare utfört ristningen å Ramsundsberget, hvarvid Alariks moder Sigrid velat genom då lättare begripliga bilder föreviga minnet af sin verldsberömde sons bedrift att hafva intagit Rom; att nämnde runmästare var Kjule eller kanske rättare Kjulr, hvilken från sin hembygd i Södermanland åter begaf sig till södern och dog i Mœ-sien, såsom sägs uti inskriften å Gökstenen; att Kjules son, hvilken erhållit det bibliska namnet Esaias, Isaio, då, han åt en inhemsk

Eddastudier•och synbarligen mindre teckningskunnig rimsmed uppdrog att rista runor åt den aflidne fadern äfvensom åt Slodes fader Thvar, jem-väl låtit till samma minnesmärke öfverflytta eller kopiera bilderna på Ramsundsberget af det enkla skälet, att Kjule och Thvar varit med Alarik vid Roms intagande. Häraf skulle vidare framgå, att ristningarna så väl å Ramsundsberget som å Gökstenen vore utförda under förra hälften af femte seklet, den ena ett eller annat tiotal senare än den andra.

Den som uppmärksamt betraktar den med säker hand utförda teckning och stilisering af figurer och ornament å Ramsundsberget likasom äfven ornamenten å den stolta Kjulaås-stenen, ha*i skall icke kunna värja sig fór den tanken, att samma teckning vittnar om åskådning af sydländska eller klassiska mönster, alltså äfven om samfärdsel med södem.

Men — skall man invända — svårligen kunna väl de bästa af våra runminnesmärken vara att räkna bland de äldsta? Jo, — vill jag svara — emedan de äldste runmästame lärt sin konst i södem. Ingen bestrider ju nu mera den saken, att den äldre bronsålderns arbeten äro bättre utförda än den yngres.

Lägg härtill, att de rikaste guldfynden i vårt land torde här-flyta från den s. k. mellersta jernåldern eller från och med femte århundradet. Är det en ren tillfällighet, som intet bevisar, att man nyligen uti en graf i norra Sverige funnit ett väl bibehållet guldmynt, prägladt under kejsar Valens, den samme som blef slagen af göterna i södern? I sanningI Många äro spåren af ett stort, fastän brustet sammanhang.

Man skall slutligen invända, att runspråket och språkutvecklingen i allmänhet vittna emot mitt antagande i fråga om den tidsålder, till hvilken inskrifterna å Ramsundsberget och Gökstenen böra hänföras. Med förlof, det är i afseende på giltigheten af de uppstälda språkperiodema jag vågat uttala ett tvifvel. Ingen förvånas deröfver, att skolgossen på Salamis i våra dagar efter ringa undervisning kan läsa och förstå Thukydides eller Demosthenes, medan man deremot tyckes föreställa sig, att vårt eget språk vid tiden omkr. 400 eft. Kr. skulle vara så godt som oigenkänneligt. Men att så icke är eller var förhållandet, torde läsaren finna af en jemförelse mellan inskriften å Gökstenen och en öfversättning af den samma till mcesogötiskan, hvilken öfversättning, såsom enspråkkarl meddelat mig, skulle hafva ungefär följande lydelse, oafsedt att ett ord (bru) icke igenfinnes i Ulfilas’ språk:

Esaias raisida stain ains pana (at) Thvara fa<Tr Slodins iah bru (at) fad'r seinamma Kjula; is (hann) daupnoda in Maisia; runos wrait Jurar in Kaum.

Likheterna äro påtagliga, olikheterna mindre än man kunde förmoda.